

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
ĮSTAIGOS 2005 METŲ VEIKLOS
ATASKAITA**

TURINYS

I.	Įvadas	2
II.	Tyrimai dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo	5
III.	Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2005 metų veiklos apžvalga	12
1.	Specialiosios mokyklos ir centrai	12
2.	Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai	14
3.	Apskričių ir savivaldybių globos namai	16
4.	Vaikų globa (rūpyba) įvaikinimas	18
5.	Seniūnijų socialinių darbuotojų vaidmens vaiko teisių apsaugos sistemoje stiprinimas	21
6.	Socialinio būsto nuomos problemos (vaiko teisės į būstą užtikrinimas)	23
7.	Vaikų psichinės sveikatos gerinimas	24
8.	Psichologinė pagalba vaikui ir šeimai	26
9.	Smurtas prieš vaikus	27
10.	Priklausomybė nuo psichiką veikiančių medžiagų	28
11.	Vaikų vasaros poilsis	29
12.	Švietimo sistema	32
13.	Mokyklos nelankantys vaikai	33
14.	Žemo kultūrinio lygio mokamų pramogų organizavimas vaikų ugdymo įstaigose	34
15.	Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio	36
IV.	Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2005 metais teikti pasiūlymai	39
V.	Dalyvavimas Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, ministerijų ir kitų įstaigų sudarytose darbo grupėse	60
VI.	Kita vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikla	61
VII.	Tarptautinis bendradarbiavimas	63
VIII.	Išvados ir pasiūlymai	66

Įvadas

Rūpestis vaiko gerove, siekis užtikrinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, sudaryti galimybę vaikui visapusiškai ir harmoningai vystytis, yra viena aktualiausių temų diskusijoms įvairiuose lygmenyse. Įsipareigojimai imtis visų veiksmų, skatinančių ir saugančių kiekvieno vaiko teises, įsipareigojimai gerbti visų vaikų orumą ir užtikrinti jų gerovę, vykdyti tarptautinių dokumentų, susijusių su vaikų teisių apsauga, nuostatas, kurti vaikams pritaikytą pasaulį, yra skelbiami tarptautinių ir nacionalinių konferencijų rezoliucijose, deklaracijose, pranešimuose, ataskaitose ir pan.

Teikiamoje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005-ųjų metų veiklos ataskaitoje pamėginta apžvelgti situaciją vaiko teisių apsaugos srityje Lietuvoje, santykį tarp teisės aktuose ir kituose dokumentuose deklaruojamų vaiko teisių ir jų praktinio įgyvendinimo, pastebimas spragas ir trūkumus bei jų sprendimo galimybes, taip pat atspindėti esmines vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptis.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 4 straipsnis įpareigoja valstybes nares imtis visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių šioje Konvencijoje pripažintoms teisėms įgyvendinti. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas pažymi, kad nepriklausoma vaiko teisių apsaugos institucija yra labai svarbus mechanizmas, skirtas skatinti ir ginti vaiko teises, užtikrinti ir kontroliuoti Konvencijos įgyvendinimą, kelti visuomenės supratimą apie vaiko teises.

Lietuvoje vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra nepriklausomas vaiko teisių laikymosi priežiūrą ir kontrolę vykdomas pareigūnas, stebintis ir vertinantis vaikų teisių ir jų teisėtų interesų užtikrinimo bei tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų įgyvendinimo visumą Lietuvos Respublikoje, taip pat vaiko teisių bei jo teisėtų interesų užtikrinimo ir apsaugos individualų vertinimą, atliekant konkretų tyrimą.

Apibendrinus tarptautiniuose dokumentuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptis, paminėtinos svarbiausios:

✓ - Vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimų tyrimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra kompetentingas atlikti tyrimus dėl vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo (galimo pažeidimo), remdamasis rašytiniu, žodiniu skundu ar pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymius (tyrimą pradeda savo iniciatyva).

✓ - Nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus, įgyvendinimo priežiūra ir kontrolė

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius vertina (prižiūri) vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų ir jų įgyvendinimo praktikos santykį – teorijos ir praktikos atitikimą ir veiksmingumą. Taip pat skatina nacionalinių teisės aktų ir tarptautinių teisės aktų, kitų dokumentų ir praktikos darną, ypač su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius analizuoja ir vertina Vyriausybės ataskaitą apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimą.

✓ - Institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos priežiūra ir kontrolė

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius siekia užtikrinti, kad institucijos, tarnybos, organizacijos ir pan., atsakingos už vaiko priežiūrą, apsaugą, auklėjimą, ugdymą ir kt., atitiktų nustatytus reikalavimus, ypač sveikatos priežiūros srityse, užtikrinant reikiamą specialistų skaičių bei kompetentingą priežiūrą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai lankosi vaikų globos, ugdymo, sveikatos priežiūros bei laisvalaikio organizavimo, užimtumo įstaigose, pataisos namuose, taip pat šeimose bei šeimynose, vertina vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimą ir įgyvendinimą, teikia pasiūlymus dėl situacijos gerinimo ir pan. Taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai lankosi valstybės ir savivaldos institucijose, nevyriausybiniuose organizacijose ir kt., atlieka jų veiklos analizę ir pan.

✓ - Pasiūlymų dėl priemonių, kaip pagerinti vaiko teisių apsaugą, dėl naujų teisės aktų priėmimo ar galiojančių teisės aktų pakeitimo, dėl politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų

interesų apsauga, formavimo ir įgyvendinimo teikimas Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius skatina su vaiko teisių apsauga susijusių nacionalinių teisės aktų priėmimą, tarptautinių dokumentų taikymą bei kitų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos priemonių naudojimą. Vadovaudamasis vaiko interesų prioritetiškumo principu, vaiko teisių apsaugos kontrolierius siekia, kad būtų visapusiškai įvertinamas teisės aktų ir valstybės politikos poveikis vaikui visuose etapuose, stadijose (nuo rengimo iki įgyvendinimo ir vėliau). Remdamasis atliktų tyrimų, apibendrinimų bei analizių dėl vaiko teisių apsaugos duomenimis, vaiko teisių apsaugos kontrolierius teikia išvadas, pastabas ir pasiūlymus dėl vaiko teisių apsaugos gerinimo Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei, inicijuoja, savarankiškai rengia bei dalyvauja teisės aktų rengimo procese.

✓ - Informacijos visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje teikimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, pasitelkdamas žiniasklaidą, aktyviai vaiko teisių apsaugos sistemoje veikiančias institucijas, propaguoja ir skatina visuomenės supratimą bei vaiko teisių ir teisėtų interesų įsisąmoninimą, skleidžia informaciją apie vaiko teises ir teisėtus interesus, jų apsaugą reglamentuojančius tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus. Siekia, kad visose valstybės ir visuomenės gyvenimo sferose būtų vadovaujama visuotinai privalomu, prioritetiniu vaiko interesų principu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius informuoja apie savo poziciją konkrečiu atveju, padėti vaiko teisių apsaugos srityje, atliktus tyrimus bei nustatytus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo atvejus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla atsispindi metinėse veiklos ataskaitose, kas ketvirtį leidžiamuose informaciniuose biuleteniuose bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje.

✓ - Bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis, nevyriausybėmis organizacijomis, dirbančiomis vaiko teisių apsaugos srityje

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga organizuoja pasitarimus bei diskusijas su valstybės ir vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovais, aptaria problemas vaiko teisių apsaugos srityje bei galimus jų sprendimo būdus. Minėtų institucijų atstovai kviečiami dalyvauti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sudaromose darbo grupėse, išsakyti nuomonę dėl problemų vaiko teisių apsaugos srityje sprendimo būdų ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos darbuotojai dalyvauja valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų rengiamose konferencijose, forumuose, diskusijose, pasitarimuose, seminaruose, darbo grupių veikloje ir pan.

✓ - Bendradarbiavimas su tarptautinėmis žmogaus ir vaiko teisių gynimo institucijomis bei organizacijomis

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė yra Europos vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) narė bei Europos ombudsmenų instituto valdybos narė.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bendradarbiauja su ombudsmenais, kurie specializuojasi vaiko teisių apsaugos srityje ir dirba žmogaus teisių apsaugos srityje. Lietuvos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo tikslai yra ne tik perimti užsienio valstybių gerąją patirtį vaiko teisių apsaugos srityje, bet ir skleisti savo patirtį vaiko teisių apsaugos srityje. Jungtinių Tautų Vaikų Fondo UNICEF atstovai labai teigiamai vertina Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą ir rekomenduoja kitoms šalims susipažinti su Lietuvos patirtimi.

✓ - Bendravimas su vaikais

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi užtikrinti, kad vaikai galėtų reikšti savo nuomonę, išsakyti savo požiūrį į su jais susijusių klausimų sprendimą ir siekti, kad jų nuomonė būtų išgirsta bei išklausa.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikloje didelis dėmesys skiriamas tiesioginiam bendravimui su vaikais. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos darbuotojai, lankydami vaikų globos, ugdymo, sveikatos priežiūros ir kt. įstaigose, šeimose ir šeimynose, tiesiogiai bendrauja su vaikais, išklauso jų nuomones, pasiūlymus.

Ataskaitoje pateikiami esminiai Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005-ųjų metų veiklos momentai: pateikiama informacija apie vaiko teisių apsaugos kontrolierės ištirtus skundus;

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

aptariamoms pagrindinėms vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos problemoms; pateikiamos atliktų tyrimų, apibendrinimų santraukos; pateikta informacija apie pagrindinius Seimui, Vyriausybei, ministerijoms teiktus pasiūlymus vaiko teisių apsaugai gerinti; tarptautinį bendradarbiavimą ir kitą vaiko teisių apsaugos kontrolierės veiklą.

Išsamią informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, išsamius atliktų tyrimų ir apibendrinimų tekstus, informaciją apie apsilankymus vaikų globos, ugdymo ir kt. įstaigose, dalyvavimą konferencijose, seminaruose ir pan., galima rasti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus interneto puslapyje <http://vaikams.lrs.lt>.

II. TYRIMAI DĖL VAIKO TEISIŲ IR JO TEISĖTŲ INTERESŲ PAŽEIDIMO

Viena iš pagrindinių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų – tirti asmenų skundus dėl valstybės ir savivaldybės institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių organizacijų bei kitų asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme yra numatyta ir kontrolieriaus teisė pradėti tyrimą savo iniciatyva.

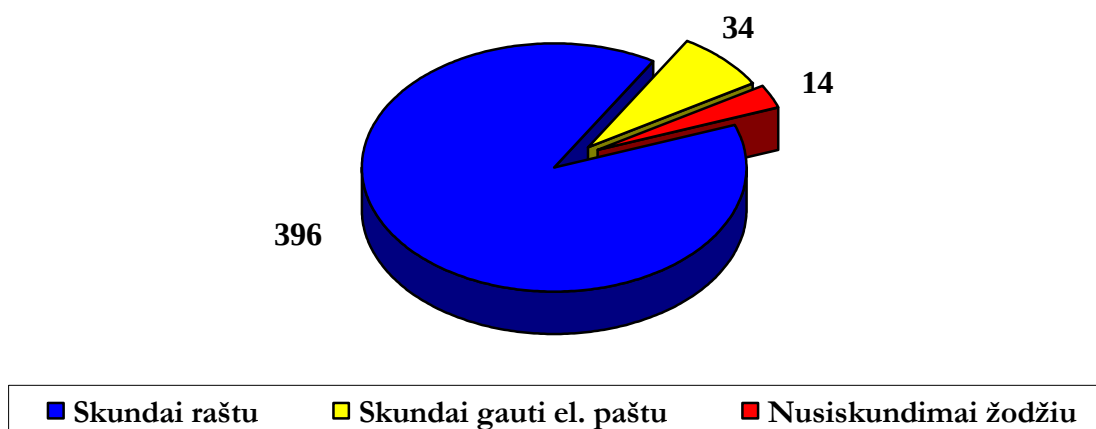
Minėto įstatymo V skirsnyje „Kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių tvarka ir skundų tyrimas“ nustatyta skundų priėmimo tvarka, jų pateikimo ir ištyrimo terminai, aptartas skundo turinys, numatyta, kokius sprendimus kontrolierius yra įgaliotas priimti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas suteikia teisę kiekvienam asmeniui, turinčiam informacijos apie esamą ar galimą vaiko teisių ar jo įstatymais saugomų interesų pažeidimą raštu, žodžiu ar asmeniškai atvykus kreiptis į vaiko teisių apsaugos kontrolierių. Pažymėtina, kad vaikui kreipiantis į vaiko teisių apsaugos kontrolierių jokie reikalavimai netaikomi.

Per ataskaitinį 2005 metų laikotarpį (2005-01-01 – 2005-12-31) Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gauti 444 skundai. Didžioji dalis skundų buvo gauti raštu. Skundai taip pat buvo pateikti ir elektroniniu paštu (34 skundai) bei telefoninių pokalbių, susitikimų metu (14 nusiskundimų) (1 diagrama).

1 diagrama

2005 METAIS GAUTI SKUNDAI

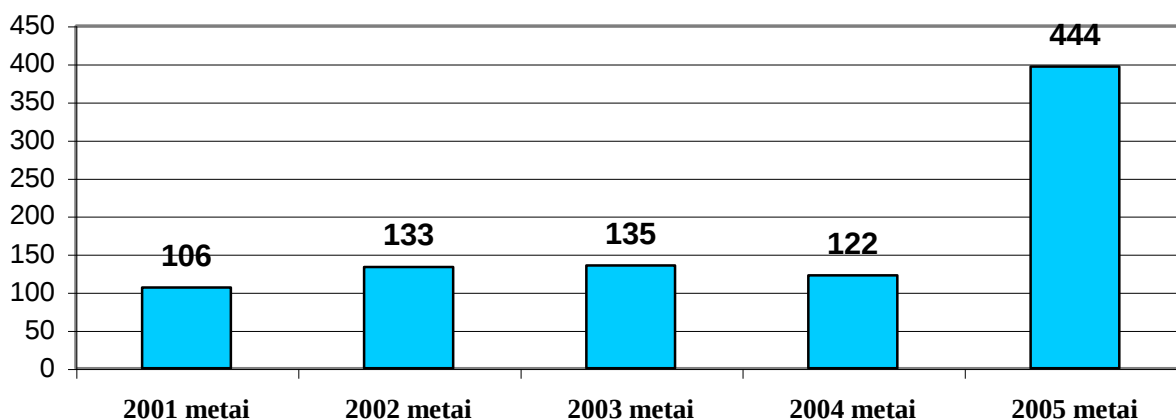
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Pažymėtina, kad informacinių technologijų tobulėjimas, šiuolaikinių komunikacijos priemonių plėtra visuomenėje, skatina visuomenę naudotis informacinėmis ir elektroninių ryšių technologijomis bendraujant su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.

Lyginant ataskaitinių metų duomenis su 2000-2004 metų duomenimis konstatuotina, kad raštu gaunamų skundų skaičius ženkliai išaugo (2 diagrama). Manytina, kad kreipimosi skaičius padidėjo dėl didėjančio žiniasklaidos, valstybės ir savivaldybių dėmesio vaiko teisių apsaugai.

2 diagrama

2001- 2005 METAIS GAUTI SKUNDAI

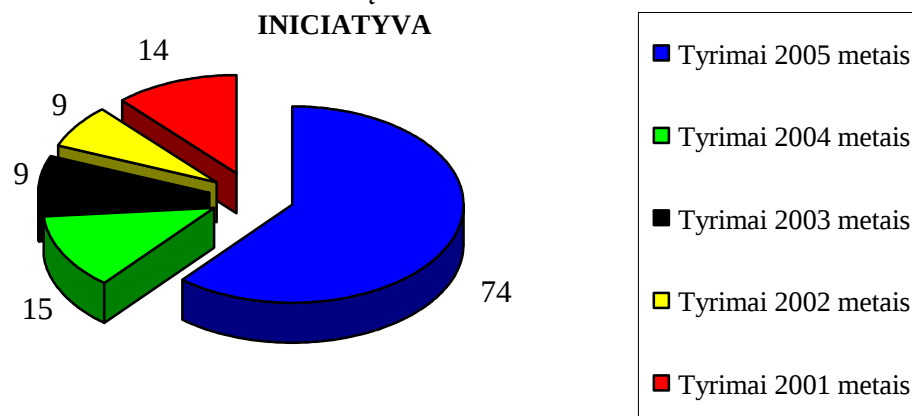

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, gavęs skundą žodžiu ar pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymius ir manydamas, kad pateikta informacija ar pastebėti požymiai yra teisingi, gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Atsižvelgdama į informaciją apie vaiko teisių pažeidimus bei remdamasi nurodomomis aplinkybėmis (telefonu, pokalbių, susitikimų metu), taip pat visuomenės informavimo priemonių paskelbtą informaciją apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus, atsiskaitomuoju laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė savo iniciatyva pradėjo 74 tyrimus dėl galimų vaikų teisių ar jų teisėtų interesų pažeidimo (3 diagrama).

3 diagrama

2001-2005 M. TYRIMAI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS

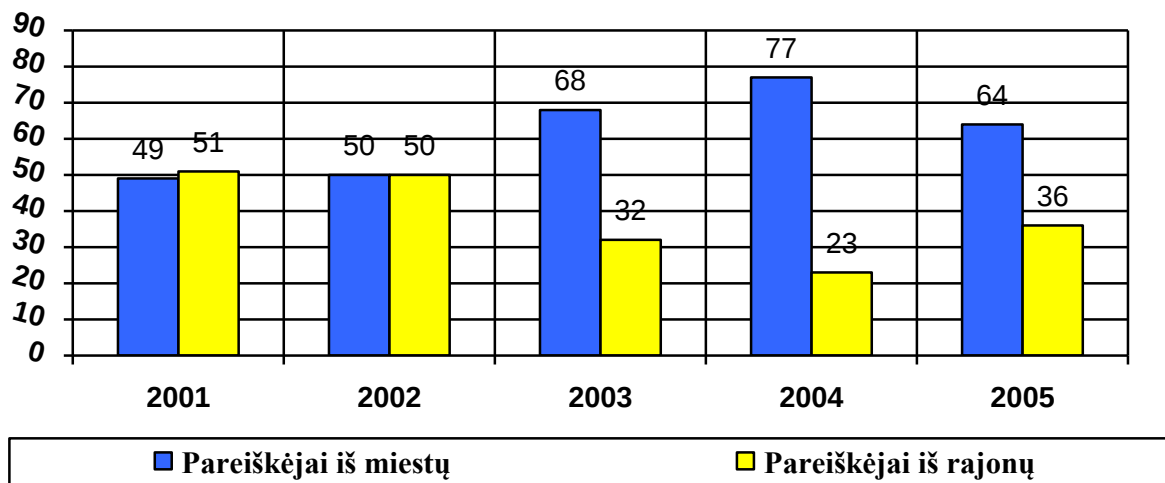
Analizuojant duomenis apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautus skundus pastebėta, kad didėja rajonų gyventojų aktyvumas. 2001 ir 2002 metais pareiškėjai iš miestų ir rajonų

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

buvo pasiskirstę gana tolygiai - 49% ir 51%, 2003 pareiškėjų iš miestų skaičius išaugo iki 68%, o pareiškėjų iš rajonų skaičius atitinkamai sumažėjo iki 32%. 2004 metais, pareiškėjų iš miesto skaičius išaugo iki 77%, sumažindamas pareiškėjų iš rajonų skaičių iki 23%. 2005-aisiais metais pareiškėjų iš miesto skaičius sumažėjo iki 64 %, iš rajonų išaugo iki – 36 % (4 diagrama)

4 diagrama

**PAREIŠKĖJŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL GYVENAMĄJĄ VIETOVĘ
(procentais)**

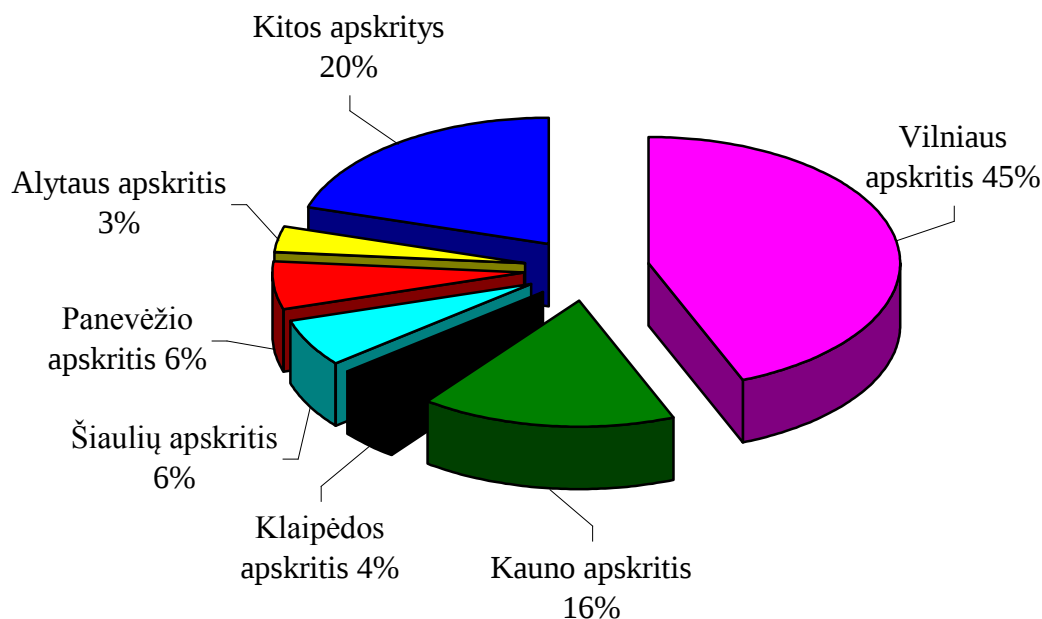

Analizuojant pareiškėjų pasiskirstymą pagal apskritis matyti, kad dominuoja Vilniaus, Kauno bei Panevėžio apskričių gyventojai. Vilniaus ir Kauno apskričių gyventojų aktyvumas nekinta nuo 2001 metų.

Mažiausiai skundų dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų gauta iš Utenos, Tauragės, Marijampolės, Telšių apskričių (5 diagrama).

5 diagrama

**PAREIŠKĖJŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL APSKRITIS
(procentais)**

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Iš duomenų, apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautus skundus, analizės matyti, kad 2005 metais, lyginant su praėjusiais ataskaitiniais laikotarpiais, padaugėjo kolektyvinių skundų: 2001 metais buvo gauti 3, o 2005 metais registruoti 29 kolektyviniai skundai.

Dalis – 33 skundai, kuriuos nagrinėjo vaiko teisių apsaugos kontrolierė, buvo pateikti kontrolieriui ne pareiškėjų tiesiogiai, o persiųsti iš kitų valstybės institucijų: Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto (17), atskirų Seimo narių (10), Prezidentūros (1), Seimo kontrolierių įstaigos (3), kitų valstybės bei savivaldybės institucijų (2).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateikiamuose skunduose nurodomų problemų spektras labai platus. Dažniausiai skunduose yra nurodomos ne viena, o kelios problemos. Lyginant ankstesnių atsiskaitomųjų laikotarpių skundų problematikos analizių duomenis su šio atsiskaitomojo laikotarpio duomenimis, stebimas tam tikrų problemų grupių stabilumas. 2001 - 2005 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje daugiausia skundų buvo gauta dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos (dėl tarnybų darbuotojų neveikimo ar netinkamo veikimo, tarnybinių įgaliojimų viršijimo, neobjektyvaus vaikų teisių ir teisėtų interesų atstovavimo teisme ir pan.).

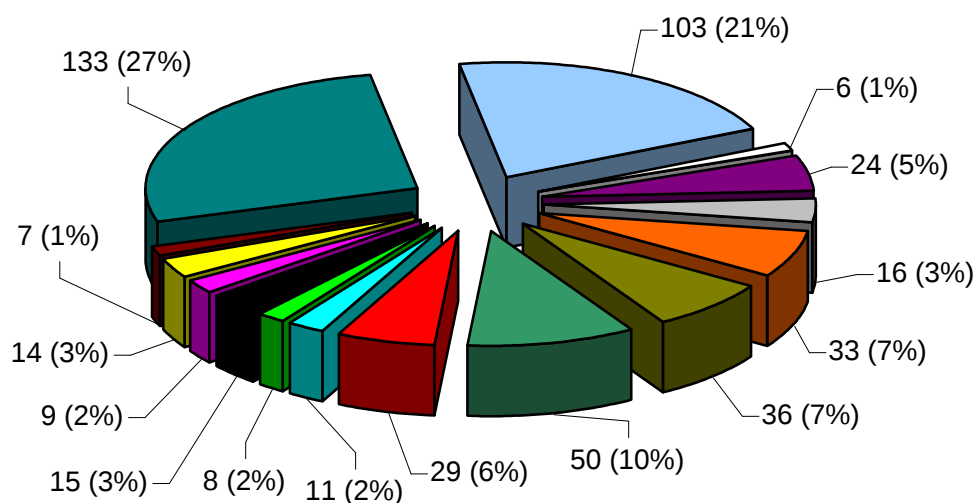
Pažymėtina, kad padaugėjo skundų dėl fizinio ir psichologinio smurto vaikų atžvilgiu šeimose, globos institucijose ir šeimynose. Nemažai gauta skundų dėl vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimų, kuriuos sąlygoja netinkama ir nepakankama vaikų priežiūra.

Gautų skundų analizė, pokalbiai su pareiškėjais, leidžia teigti, kad funkcionuojanti ginčų dėl skyrium gyvenančių tėvų, artimųjų giminaičių bendravimo su vaikais, sprendimo sistema yra neefektyvi, teisinis reglamentavimas dėl vaiko teisės į išlaikymą neužtikrina šios teisės įgyvendinimo, trūksta dėmesio šeimoms ir pan.

Analizuojant statistinius duomenis apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2005 metai gautus skundus, pastebėta, kad padaugėjo skundų dėl vykdomo švietimo įstaigų ir globos institucijų pertvarkymo bei vaiko teisių pažeidimo žiniasklaidoje.

Skundų problematika pateikta 6 diagramoje.

GAUTŲ SKUNDŲ PROBLEMATIKA

- Dėl VTAT veiksmų ar neveikimo
- Dėl policijos pareigūnų smurto nepilnamečių atžvilgiu
- Dėl smurto šeimoje
- Dėl smurto mokykloje
- Dėl vaiko teisių pažeidimų globos namuose
- Dėl vaiko teisių pažeidimų šeimynose ir šeimose
- Dėl gyvenamosios vietos ir bendravimo su vaikais tvarkos
- Dėl įvaikinimo ir globos
- Dėl išskeldinimo iš gyvenamųjų patalpų
- Dėl neįgaliųjų vaikų teisių pažeidimo
- Dėl socialinio būsto suteikimo
- Dėl vaiko išlaikymo
- Dėl vaiko teisių pažeidimų žinaisklaidoje
- Dėl seksualinio smurto
- Kiti

(Pastaba. Gautame skunde dažnai nurodomos kelios problemos, todėl problematikos ir gautų skundų skaičius skiriasi).

VAIKO TEISĖS APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTI SPRENDIMAI IR JŲ VYKDYMAS

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas numato, kad kontrolierius, išnagrinėjęs skundą, gali priimti vieną ar kelis įstatymo 25 straipsnyje numatytus sprendimus. Pažymėtina, kad minėto įstatymo 26 straipsnyje nurodytas baigtinis sąrašas pagrindų, kuriems esant vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali atsisakyti nagrinėti skundą.

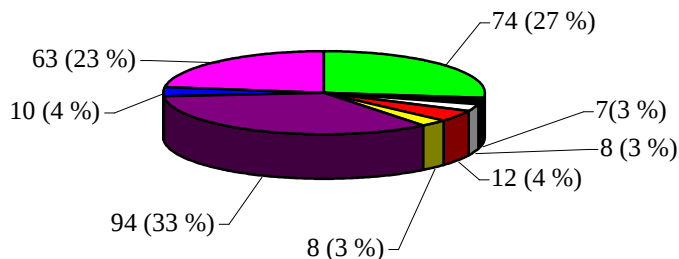
2005 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi skundų tyrimą, priėmė 335 sprendimus. Dalis priimtų sprendimų jau yra įvykdyta. Dalies sprendimų vykdymas yra kontroliuojamas. Daugiausia buvo priimta sprendimų, kuriais siūloma atkreipti pareigūnų ir kitų asmenų dėmesį į aplaidumą darbe (43 %), įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus (35 %),

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

nustačius tikrinamų asmenų veiklos trūkumus, jų vadovams siūlyta pašalinti pažeidimus (6 %) (7 diagrama).

7 diagrama

**VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS SPRENDIMAI DĖL
PAGRĮSTŲ SKUNDŲ
(2005-01-01-2005-12-31)**

- 1. Išpėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus
- 2. Kreiptis į teisėsaugos institucijas
- 3. Siūlyti tikrinamų institucijų vadovams skirti drausmines nuobaudas kaltiems asmenims
- 4. Nustačius tikrinamų asmenų veiklos trūkumus, siūlyti jų vadovams pašalinti pažeidimus
- 5. Siūlyti įstatymų nustatyta tvarka pakeisti arba panaikinti sprendimus
- 6. Atkreipti pareigūnų ir kitų asmenų dėmesį
- 7. Perduoti skundą kitai institucijai
- 8. Paaikškinimai pareiškėjams dėl skunde nurodytų problemų sprendimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje yra formuojama nauja praktika – tam tikrais atvejais vaiko teisių apsaugos kontrolierė tarpininkauja dėl optimalių problemos sprendimo būdų paieškos ir realizavimo kompetentingose institucijose. Dėl dalies skunduose nurodomų problemų sprendimo pateikiami atsakymai, paaiškinimai.

Per ataskaitinį laikotarpį vaiko teisių apsaugos kontrolierė ištyrė 329 gautus skundus dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, iš jų 227 skundai pripažinti pagrįstais, 39 skundai atmesti, nepasitvirtinus juose nurodytoms aplinkybėms. Į 63 skundus buvo atsakyta, paaiškinus pareiškėjams galimus problemų sprendimo būdus.

Ištyrus pagrįstus skundus, daugumoje atvejų buvo priimtas sprendimas atkreipti pareigūnų ir kitų asmenų dėmesį. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė net 8 kartus naudojosi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatyta teise siūlyti įstaigos vadovui ar aukštesniajai pagal pavaldumą institucijai ar įstaigai nusižengusiems pareigūnams skirti drausmines nuobaudas.

Sprendimas	Sprendimų skaičius	Vykdymas		
		įvykdyta	iš dalies	neįvykdyta
1. Išpėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus	74	43	4	1
2. Kreiptasi į teisėsaugos institucijas	7			

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

3. Įstaigai, įregistravusiai instituciją, susijusią su vaiko teisių apsauga arba institucijos steigėjui teikti siūlymą svarstyti klausimą dėl institucijos tolesnės veiklos tikslingumo	9			
4. Siūlyti tikrinamų institucijų vadovams skirti drausmines nuobaudas kaltiems asmenims	8	3		1
5. Nustačius tikrinamų asmenų veiklos trūkumą, siūlyti jų vadovams pašalinti pažeidimus	12	3	4	
6. Siūlyti įstatymų nustatyta tvarka pakeisti arba panaikinti sprendimus	8	5		2
7. Atkreipti pareigūnų ir kitų asmenų dėmesį	94			
8. Perduoti skundą kitai institucijai	10			
9. Atmesti skundą, kai nepasitvirtina jame nurodyti pažeidimai	39			
10. Atsisakyti nagrinėti skundą	9			
11. Pareiškėjui paaiškinta (parengti atsakymai)	79			
Iš viso	351	54	8	4

Pastaba. Dalis vaiko teisių apsaugos kontrolierės priimtų sprendimų yra vykdymo stadijoje, jų vykdymas yra kontroliuojamas, todėl šioje lentelėje pateikti duomenys apie priimtus ir įvykdytus sprendimus nesutampa.

III. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERĖS 2005 METŲ VEIKLOS APŽVALGA

Ši metinės veiklos ataskaitos dalis skirta pagrindinėms vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2005 metų veiklos kryptims apžvelgti, vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo ir užtikrinimo problematikai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės pirmųjų kadencijos metų veiklos apžvalgoje nėra pateikiami konkrečių skundų tyrimai, individualių atvejų analizė. Pažymėtina, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniu laikotarpiu, atsižvelgiant į gaunamų skundų problematiką bei informaciją apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus (galimus pažeidimus) visuomenės informavimo priemonėse, buvo atlikta nemažai tyrimų, analizių ir apibendrinimų dėl vaiko teisių padėties atskirose srityse užtikrinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje formuojama praktika - gavus 3 ir daugiau skundus dėl tapačių vaiko teisių pažeidimų, vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimu pradėti pastebėtos problemos tyrimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios pažeidžiamos vaiko teisės ar jo teisėti interesai arba neužtikrinamas tinkamas jų gynimas, yra nepakankamas visuomenės teisinis švietimas, silpnas ir ne visuomet geranoriškas įvairių valstybės ir savivaldybės institucijų bei nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas, visuomenės (vietos bendruomenių) abejingumas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2005 metų veiklos apžvalgoje yra pateikiami minėtu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikti apibendrinimai (jų santraukos) bei aptariamos pagrindinės problemos vaiko teisių apsaugos srityje.

1. Specialiosios mokyklos ir centrai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi informacija, kurią pateikė 41 specialioji mokykla ir specialiojo ugdymo centras (toliau tekste – SM, SUC), atliko tyrimą dėl situacijos specialiosiose

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

mokyklose ir centruose (pilnas apibendrinimo tekstas yra Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje http://vaikams.lrs.lt/informaciniai_pranesimai/apibendrinimai).

Išanalizavus pateiktą informaciją, nustatyta, kad 2004 metais 41-oje SM, SUC mokėsi 4394 vaikai, o galėtų mokytis 5832 vaikai. Iš visų specialiosiose mokyklose besimokančių vaikų – 3624 vaikai (82,5 proc.) turi intelekto, 2309 vaikai (52 proc.) - kalbos ir kitų komunikacijos, 685 vaikai (16 proc.) - regos, 648 vaikai (15 proc.) – emocijų, elgesio ir socialinės raidos, 632 vaikai (14 proc.) – fizinių ir judėjimo, 417 vaikų (9 proc.) – klausos sutrikimų. Iš visų SM, SUC besimokančių vaikų 51,5 proc. (62 proc., turinčių sutrikusį intelektą) turi nežymų intelekto sutrikimą, 25,8 proc. (31 proc., turinčių sutrikusį intelektą) - vidutinį protinį atsilikimą, 4,6 proc. (6 proc., turinčių sutrikusį intelektą) - žymų protinį atsilikimą, 0,6 proc. (1 proc., turinčių sutrikusį intelektą) - labai žymų protinį atsilikimą. 17,5 procento vaikų neturi intelekto sutrikimų.

Tyrimo metu nustatyta, kad didžiąją minėtų įstaigų ugdytinių dalį sudaro nedidelę proto negalia turintys vaikai, kurie turėtų būti integruojami į bendrojo lavinimo mokyklas. Kai kuriose specialiosiose mokyklose vaikų su žymia ir labai žymia protine negalia iš viso nėra, tačiau šių mokyklų skaičius nemažėja. Vaikų su nežymia protine negalia integracija į bendrojo lavinimo mokyklas vyksta labai lėtai. Viena iš priežasčių - stengiamasi išlaikyti pastatus, darbuotojų etatus. Paprastai nedideliuose miesteliuose įkurti internatai aprūpina gyventojus darbo vietomis. Vaikams su nežymia negalia yra daroma žala, nes internatų auklėtiniai neįgyja jokių socialinių įgūdžių. Neretai ugdymo formos pasirinkimas labai priklauso nuo vaiko tėvų (globėjų, rūpintojų) nuomonės ar vietos savivaldybės sprendimo. Atokesnėse gyvenvietėse galimybės pasirinkti specialiųjų poreikių vaikui tinkančią ugdymo formą gali būti labai ribotas, kartais lieka vienintelis pasirinkimas – specialioji mokykla. Bendrojo lavinimo mokyklos, susidūrusios su sunkumais, pasirenka lengviausią kelią - siunčia vaikus į specialiąsias mokyklas.

Pažymėtina, kad specialiosios mokyklos labiau orientuotos į vaikų su negalia mokymą, nors jų veikla turi apimti ir socialinių įgūdžių lavinimą, socialinę pagalbą. Specialiojo ugdymo įstaigose mokosi skirtingo intelekto ir poreikių vaikai, todėl galima daryti prielaidą, jog vaikai netenka galimybių į pilnavertį ugdymą, kuriuo būtų galima paruošti vaikus tam tikrai profesijai ir pagerinti tokių vaikų integraciją į visuomenę.

Specialiųjų poreikių asmenų švietimą reglamentuoja du pagrindiniai teisės aktai: Švietimo įstatymas ir Specialiojo ugdymo įstatymas, tai išskiria specialiųjų poreikių asmenis švietimo sistemos viduje. Taip pat pažymėtina, kad nėra poįstatyminių teisės aktų, detalizuojančių minėtų įstatymų nuostatas. Pažymėtina, kad iki šiol nėra priimtas Specialiojo ugdymo įstatymo 23 straipsnio 5 dalį įgyvendinantis teisės aktas, kuriuo remiantis švietimo įstaigose turėtų būti teikiamos nemokamos pedagogo padėjėjo, skaitovo, palydovo, gestų kalbos vertėjo paslaugos specialiųjų poreikių asmenims.

Tyrimo rezultatai parodė, kad daugumos specialiųjų ugdymo įstaigų vadovai labiau rūpinasi materialine baze (patalpų remontu, įranga ir priemonėmis). Taip pat dažnas nurodė nepakankamą finansavimą. Įstaigų administracija stengiasi pasiekti, kad vaikų gyvenimo bei buities sąlygos gerėtų, ieško rėmėjų bei galimybių dalyvauti projektinėje veikloje. Pažymėtina, kad nurodydamos problemas, įstaigos nekėlė klausimo dėl socialinių pedagogų, socialinių darbuotojų, psichologų etatų savo įstaigoje įsteigimo. Nei viena įstaiga nemini skirtingų poreikių vaikų ugdymo diferencijavimo svarbos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005 m. lapkričio mėn. raštu kreipėsi į Valstybinės psichikos sveikatos strategijos 2005-2010 metams projekto darbo grupės pirmininką D. Pūrą, siūlydama sudaryti nepriklausomų specialistų grupę, kuri, peržiūrėjusi vaikų su nežymia protine negalia specialiosiose mokyklose bylose esančius dokumentus bei pabendračius su vaikais, nustatytų kiekvieno tokio vaiko buvimo specialiojoje mokykloje pagrįstumą ir tikslingumą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184 patvirtintame Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plane numatyta 2006 metais parengti nutarimo „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių“ plano projektą (įtvirtinant vaiko globos (rūpybos) šeimoje prioritetą ir institucinės vaikų globos (rūpybos) sistemos pertvarkymo priemones). Tačiau Vaiko gerovės valstybės priemonių plane nenumatomas specialiųjų mokyklų reorganizavimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaiko globos institucijų pertvarkymas turėtų būti sistemiškas ir vientisas, todėl paraleliai turėtų būti sprendžiamas ir specialiųjų mokyklų reorganizavimo klausimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Specialiosios mokyklos riboja neįgalių vaikų integraciją į visuomenę. Jos izoliuoja neįgalius vaikus ir negali patenkinti jų poreikių, šiose mokyklose neišugdomi vaikų socialiniai įgūdžiai, savarankiškumas. Vaikai tampa priklausomi nuo valstybės, iš specialiųjų mokyklų jie nukreipiami į suaugusiųjų pensionus, taip vėl patirdami socialinę atskirtį ir dar labiau gilindami savo negalią. Toks pagalbos modelis – stacionari, uždara mokymo ir globos institucija – neatitinka deinstitutionalizacijos, integruoto mokymo ir ugdymo bei šiuolaikinės vaiko globos principų. Lietuvos Respublikos Seimas 2003-07-04 nutarimu Nr. IX-1700 patvirtino Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatas, kuriose įtvirtintas siekis, kad iki 2012 metų visi specialiųjų poreikių vaikai ir jaunimas turėtų galimybę mokytis visų tipų mokyklose jiems palankioje ugdymo aplinkoje pagal formalaus ir neformalaus švietimo programas. Siekiant užtikrinti švietimo plėtotės efektyvumą ir darną, numatyta sukurti lanksčią ir atvirą švietimo struktūrą, prieiti prie švietimo struktūros, grindžiamos ne uždariais mokyklų tipais, bet lanksčiomis programomis, padidinti vaikų mobilumą renkantis įvairių mokyklų tipus ir programas.

Pasiūlymai specialiojo ugdymo įstaigų reformai:

- peržiūrėti vaikų, esančių specialiojo ugdymo įstaigose, dokumentus ir spręsti klausimą dėl vaikų buvimo tokiose įstaigose pagrįstumo ir tikslingumo;

- specialiosiose mokyklose ugdyti vaikus, kurie dėl sunkios fizinės negalios ar ypač didelio intelekto sutrikimo negali mokytis bendrojo lavinimo mokykloje. Į specialiąją mokyklą vaikus siųsti tik tais atvejais, kai mokyklos psichologo, vaiką mokančio pedagogo, specialaus pedagogo korekcinė pagalba neduoda laukiamų rezultatų;

- specialiosiose mokyklose sudaryti tinkamas sąlygas vaikų psichinio ir fizinio vystymosi korekcijai, kompensacijai, asmenybės vystymuisi, jų pasirengimui būsimai veiklai, profesinei adaptacijai ir integracijai į visuomenę;

- sudaryti finansines galimybes mokyklų vadovams steigti specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, mokytojų padėjėjų etatus;

- specialiosioms mokykloms glaudžiau bendradarbiauti su regiono bendrojo lavinimo mokyklomis, ugdančiomis sutrikusio intelekto moksleivius, ir atlikti metodinių centrų funkcijas;

- tinkamiau paskirstyti specialiąsias mokyklas šalies teritorijoje, mažinti mokyklų bei vaikų jose skaičių;

- tobulinti mokyklų pedagogų, kitų specialistų rengimą darbui su specialiųjų poreikių vaikais, aprūpinti mokyklas metodine literatūra;

- tirti, analizuoti ir vertinti specialiųjų poreikių moksleivių integracijos padėtį, siekti jų ugdymo kokybės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005 metais lankėsi daugelyje specialiojo ugdymo įstaigų, susipažino su vaikų ugdymo ir gyvenimo sąlygomis, bendravo su ugdytiniais ir įstaigų administracija apie kylančias problemas. Pažymėtina, kad dalis aplankytų specialiojo ugdymo įstaigų peržiūrėjo turimą darbuotojų etatų skaičių bei įvedė psichologų etatus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi su siūlymais dėl specialiojo ugdymo įstaigų reformos į Seimo Pirmininką ir Ministrą Pirmininką, aptarė specialiojo ugdymo įstaigų pertvarkymo galimybes su apskričių viršininkais.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo, kad atsižvelgdama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomonę ir siekdama sumažinti specialiųjų mokyklų skaičių Lietuvoje, įvairiomis priemonėmis skatina specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą kartu su bendraamžiais bendrojo lavinimo mokyklose. Kasmet didinamos mokinio krepšelio lėšos, skirtos specialiojo ugdymo pagalbai teikti, steigiami mokytojo padėjėjo etatai, teikiama įvairių specialistų pagalba, tobulinama specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą reglamentuojanti teisinė bazė, rengiamos tarpinstitucinės programos. Švietimo ir mokslo ministerija numatė 2006 metais parengti Specialiųjų poreikių mokinių integravimo į bendrojo lavinimo mokyklas plėtros programą. Švietimo ir mokslo ministras sudarė darbo grupę Specialiojo ugdymo įstatymo ir kitų susijusių teisės aktų analizei ir vertinimui atlikti, Specialiojo ugdymo įstatymo pripažinimo netekusiu galios tikslingumui nustatyti ir siūlymams dėl reikalingų parengti teisės aktų bei galiojančių teisės aktų pakeitimų pateikti. Šioje darbo grupėje dalyvauja ir Vaiko teisių apsaugos įstaigos atstovai.

2. Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai

Vaikų nusikalstamumas, teisės aktų pažeidimai, nepaklusimas nustatytoms elgesio taisyklėms ir moralės normoms, kitų žmonių teisių ir teisėtų interesų pažeidimas - reiškiny, kurio realaus paplitimo įvertinti negalime. Statistiniai duomenys, kuriais remiantis teigiama, kad nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje stabilizavosi, nėra patikimi, kadangi šiam reiškiniui yra būdingas latentiskumas ir dėl šios priežasties statistika gali neatspindėti tikrosios nepilnamečių nusikalstamumo padėties. Taip pat pažymėtina, kad nepilnamečių padaromi nusikaltimai sunkėja, nusikaltusių nepilnamečių amžius jaunėja. Kovai su šiuo reiškiniu yra būtinas kompleksas priemonių, kurių viena - ankstyvoji prevencija ir tinkamų poveikio priemonių taikymas.

Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai –įstaigos, kurioms tenka pareiga suteikti nepilnamečiui, turinčiam elgesio sutrikimų, įvairiapusę, teigiamus jo elgesio pokyčius sąlygojančią pagalbą, taip pat padėti nepilnamečiui adaptuotis ir integruotis į visuomenę, perimant jai priimtina vertybių sistemą.

Lietuvoje šiuo metu yra 4 specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai: Čiobiškio, Gruzdžių ir Vėliučionių specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai skirti berniukams, Vilniaus specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai skirti mergaitėms (išsamus situacijos šiose įstaigose aprašymas yra Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje <http://vaikams.lrs.lt/informaciniaipranesimai/apibendrinimai>). Iki 2003-09-01 visi specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai buvo Švietimo ir mokslo ministerijos pavaldume. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 809 Gruzdžių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų steigėjo funkcijos buvo perduotos Šiaulių apskrities viršininkui, o Čiobiškio specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų steigėjo funkcijos buvo perduotos Vilniaus apskrities viršininkui.

Į specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus vaikai gali patekti teismo arba Švietimo ir mokslo ministerijos (t.y. švietimo ir mokslo ministro įsakymu sudarytos tarpžinybinės komisijos) sprendimu. Pastaruoju atveju vaiko laisvė faktiškai yra ribojama vykdomosios valdžios sprendimu. Toks teisinis reguliavimas prieštarauja Lietuvos Respublikos bei tarptautiniams vaikų teises ir teisėtus interesus reglamentuojantiems teisės aktams.

Nepilnamečių justicijos reforma numatė įstaigų pertvarką ir trijų lygių nepilnamečių įstaigų sistemos sukūrimą: minimalios priežiūros nepilnamečių įstaigos (savivaldybių lygmuo); vidutinės priežiūros nepilnamečių įstaigos (apskričių lygmuo); maksimalios (griežtos) priežiūros nepilnamečių įstaigos (šalies lygmuo). Vykdam šį programinį elementą yra numatoma pertvarkyti vidutinės priežiūros įstaigas – specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus. Pirmieji pertvarkymo žingsniai yra teisinės – norminės bazės sukūrimas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. gegužės 9 d. nutarimu Nr. 581 patvirtino Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepciją ir 2005 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1240 pritarė Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektui ir pateikė jį Lietuvos Respublikos Seimui.

Minėtas įstatymas sudarys pagrindus minimalios ir vidutinės priežiūros įstaigų tinklo kūrimui, kurį numatoma kurti regioniniu principu, arčiau vaikų gyvenamosios vietos, kad nenutrūktų ryšiai su gyvenamąja aplinka.

Vidutinės priežiūros įstaigų tinklas bus plėtojamas apskrityse. Dabar veikiančių įstaigų nepakanka. Jos turi būti kiekvienoje apskrityje, tokiu būdu maksimaliai užtikrinant vaiko ir šeimos ryšių išsaugojimą, bendravimą su tėvais ir kt. Kiekvienoje apskrityje turėtų būti įsteigta po vieną vidutinės priežiūros įstaigą skirtą berniukams, ir po vieną įstaigą - mergaitėms. Mažesnės apskritys šias įstaigas galėtų steigti drauge. Įstaigoje vidutiniškai turėtų būti apie 30 vaikų, tikslu užtikrinti visapusiškos pagalbos vaikams suteikimą bei poveikio priemonės taikymo efektyvumą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, 2005 metais visuose keturiuose specialiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose gyveno apie 109 vaikus, kiekvienuose - iki 30 vaikų. Vilniaus ir Vėliučionių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vadovų teigimu, kiekvienoje šių įstaigų galėtų gyventi apie 60 vaikų. Pažymėtina, kad išleistų iš specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vaikų skaičius yra didesnis nei priimtų vaikų skaičius, tačiau remiantis šiais duomenimis negalima teigti, kad vaikų, turinčių elgesio sutrikimų, ir, kuriems gali būti taikoma poveikio priemonė – atidavimas į specialiuosius auklėjimo ir globos namus, skaičius mažėja. Vaiko teisių apsaugos

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

kontrolieriaus įstaigos duomenimis, Švietimo ir mokslo ministerija itin retais atvejais priima sprendimą dėl nepilnamečių siuntimo į specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus dėl teisės aktų spragų, siekdama išvengti vaikų teisių pažeidimo. Teismų praktikoje taip pat nėra itin dažnai taikoma poveikio priemonė – atidavimas į specialiąją auklėjimo įstaigą. Pažymėtina, kad į Gruzdžių ir Čiobiškio specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus vaikai yra siunčiami ne tik Švietimo ir mokslo ministerijos ar teismo sprendimu, bet ir šių apskričių tarpžinybinių komisijų sprendimu. Dauguma vaikų minėtose įstaigose yra apgyvendinti šių komisijų sprendimu. Vilniaus ir Vėliučionių specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose vaikai apgyvendinami tik teismo ar steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos sprendimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad nepilnamečiams, gyvenantiems specialiuosiuose auklėjimo ir globos namuose, yra būtina priežiūra bei kvalifikuota kompleksinė pagalba. Šioje sistemoje turi dirbti aukštos profesinės kvalifikacijos specialistų komanda (socialiniai darbuotojai, pedagogai, psichologai, medikai ir kt.), kuri įvertintų kiekvieno nepilnamečio socialinę – psichologinę būklę ir, atsižvelgusi į įvertinimą, sudarytų individualią socialinę bei ugdymo programą. Pažymėtina, kad duomenys apie specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų struktūrą atspindi itin mažą specialistų skaičių bei mažą pastarųjų darbo užmokestį, sąlygojantį dažną specialistų kaitą ar jų vietų vakansijas.

Pažymėtina, kad specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose turi būti sukurta aplinka, kuo artimesnė kasdieniui aplinkai, sudaromos sąlygos nepilnamečiams įgyvendinti teisę į privatumą, į laisvalaikį ir pan. Atsižvelgiant į tai, kad specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose apgyvendinami ir vaikai, atlikę dalį laisvės atėmimo bausmės Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose, vaikai, turintys skirtingą nusikalstamą patirtį, yra būtina sukurti atskiras erdves atitinkamoms vaikų grupėms. Taip pat yra labai svarbus vaikų užimtumas, todėl yra reikalinga nemaža, efektyviai išnaudojama materialinė bazė, užtikrinanti perspektyvių profesinių įgūdžių įgijimą, nepilnamečių užimtumą, atsižvelgiant į jų amžių.

Vidutinės priežiūros įstaigų sistemos funkcionavimas yra susijęs ne tik su Švietimo ir mokslo ministerijos, bet ir su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Teisingumo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos valdymo sritimis. Savo tikslais, veiklos kryptimis ir pan., specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veikla yra artimiausia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklos sričiai, kadangi švietimas tėra tik dalimi socialinės integracijos. Pagrindinis tikslas, keliamas specialiesiems vaikų auklėjimo ir globos namams – socialinis ugdymas, pagalba ir priežiūra.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė lankėsi visuose specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose ir Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje - pataisos namuose. Apie problemas dėl nepilnamečių nusikalstamumo bei galimus jų sprendimus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė yra informavusi Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką, Seimo narius, Ministrą Pirmininką ir Lietuvos Respublikos Vyriausybę.

3. Apskričių ir savivaldybių vaikų globos namai

Ekonominės ir socialinės permainos, nedarbas, didėjanti gyventojų turtinė diferenciacija neigiamai paveikė daugelį šeimų – mažėja gimstamumas, daugėja nedarnių (asocialių) šeimų, todėl svarbi vieta socialinės paramos sistemoje tenka vaiko globos organizavimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės ir įstaigos darbuotojų apsilankymai vaikų globos įstaigose (2005 metais buvo aplankyta daugiau nei pusė valstybinių vaikų globos institucijų), 2005 metais gauti bei ištirti skundai dėl vaiko teisių pažeidimų globos įstaigose parodė, kad būtina tobulinti vaiko globos (rūpybos) institutą, ypatingą dėmesį skiriant institucinės globos reformai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo surinkti ir apibendrinti duomenys apie institucines globos įstaigas, atlikta teisės aktų, reglamentuojančių šių įstaigų veiklą, analizė (pilnas apibendrinimo tekstas - Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje <http://vaikams.lrs.lt/informaciniaipranesimai/apibendrinimai>).

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis Lietuvoje yra 96 vaikų globos įstaigos, iš jų - 54 yra valstybiniai vaikų globos namai.

Kalbant apie vaikų globos namuose gyvenančių vaikų teisinį statusą pažymėtina, kad 31 apskričių vaikų globos namuose iki 2005 m. sausio 1 d. gyveno 2755 vaikai (planinis vaikų skaičius - 2893), 23 savivaldybių vaikų globos namuose gyveno 1107 (planinis vaikų skaičius - 1057).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Pažymėtina, kad vaiko globos reformai įgyvendinti reikalinga išsami ir patikima informacija apie vaikų globos įstaigas, jose globojamus vaikus bei įstaigų teikiamas socialines paslaugas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija neturi pakankamai tikslios informacijos apie vaikus, kuriems nustatyta globa valstybinėse globos institucijose, ir apie įstaigas. Nėra duomenų bazės, vieningos duomenų kaupimo ir apdorojimo sistemos. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2004-06-08 priėmė nutarimą Nr. 695 „Dėl statistinės informacijos apie vaikus rodiklių sąrašo patvirtinimo“, todėl vaiko teisių apsaugos kontrolierė tikisi, kad ateityje statistinė informacija apie vaikų globos įstaigas ir juose globojamus vaikus bus išsamesnė.

Vaikų globos įstaigos finansuojamos iš Lietuvos valstybės biudžeto lėšų (apskričių vaikų globos namai), savivaldybių biudžeto lėšų (savivaldybių vaikų globos namai) ir kitų šaltinių (rėmėjų, labdaros lėšos ir kt.). Dėl šios priežasties vaikų globos namų finansavimas yra skirtingas, neretai priklausantis nuo apskrities ar savivaldybės biudžeto ir požiūrio į šių įstaigų teikiamas socialines paslaugas.

Vaikų globos namuose vaikams teikiamos nuolatinės priežiūros, ugdymo, užimtumo, socialinio darbo, socialinės reabilitacijos ir reintegracijos bei kitos socialinės paslaugos. Pažymėtina, kad tinkamas socialinių paslaugų teikimas dažnai priklauso nuo vaikų globos namų materialinių išteklių. Apskričių vaikų globos namuose vieno vaiko išlaikymui per mėnesį tenka nuo 811, 64 Lt iki 2007, 31 Lt. Vidutiniškai apskrities vaikų globos namuose vienam globotiniui per mėnesį išlaikyti skiriama 1237, 78 Lt. Kartais net tos pačios apskrities vaikų globos įstaigose labai skiriasi lėšos, skiriamos vieno vaiko išlaikymui.

Savivaldybių vaikų globos namuose vieno vaiko išlaikymui per mėnesį tenka nuo 453, 82 Lt iki 1884, 03 Lt. Vidutiniškai savivaldybių vaikų globos namuose vienam globotiniui per mėnesį išlaikyti skiriama 903,15 Lt. Didžiausią išlaidų dalį vieno vaiko išlaikymui skirtoje sumoje sudaro darbo užmokestis ir socialinis draudimas (60-70 procentų). Savivaldybių vaikų globos namuose gyvenančiam vaikui skiriama mažiau finansinių išteklių, nei apskrities vaikų globos namų globotiniui. Daugumoje atvejų tai lemia savivaldybės finansinis pajėgumas.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal esamą tvarką iš valstybės biudžeto (savivaldybės biudžeto) finansuojami vaikų globos namai, o ne vaikui teikiamos socialinės paslaugos. Tokia sistema neskatina efektyviai naudoti turimus išteklius. Finansavimo sistema orientuota į globos įstaigos išlaikymą, paliekant nedidelę dalį lėšų, tiesiogiai tenkančių vaiko pagrindinėms reikmėms tenkinti. Nesant vieningo globos krepšelio vienam vaikui, neretai finansiniai ištekliai skiriami tik minimaliems vaikų poreikiams užtikrinti. Taip pat darytina išvada, kad esant dabartiniam socialinių paslaugų finansavimo mechanizmui, savivaldybės nėra suinteresuotos išlaikyti vaikų globos namus, nes pagrindinis jų finansavimo šaltinis – savivaldybės biudžetas.

Pažymėtina, kad beveik visose vaikų globos įstaigose trūksta specialistų (socialinių pedagogų, socialinių darbuotojų, psichologų ir kt.). Daugelyje globos įstaigų etatų struktūra netobula, suformuota neatsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina neatidėliotinai vykdyti institucinės vaikų globos reformą. Pertvarkyti vaikų globos namai turi užtikrinti vaiko globos tikslų įgyvendinimą, ruošti vaiką savarankiškam gyvenimui ir jo integracijai į visuomenę. Turi būti keičiama įstaigų personalo struktūra, vaiko gyvenimo sąlygos globos namuose, priartinant prie gyvenimo šeimoje, šeimynoje formos.

Įgyvendinant valstybinių vaikų globos įstaigų reformą, būtina:

- keisti požiūrį į institucinės globos įstaigas, aiškiai suformuluoti jų misiją ir užtikrinti, kad vaikas, augantis globos įstaigoje, būtų paruoštas visaverčiam, savarankiškam gyvenimui;
- tobulinti vaikų globos įstaigų veiklos ir teikiamų socialinių paslaugų teikimo priežiūrą;
- įvesti vaiko globos krepšelio modelį ir nustatyti globos įstaigų biudžetų formavimo kriterijus;
- užtikrinti saugias vaiko gyvenimo ir ugdymo sąlygas, kvalifikuotos pagalbos suteikimą ir kt.
- palaipsniui mažinti vaikų skaičių institucinės globos įstaigose ir populiarinti vaiko globą (rūpybą) šeimoje.

Pažymėtina, kad Valstybės kontrolė 2004 m. gruodžio mėn. pristatė valstybinio ataskaitą apie vaiko globos organizavimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo šios ataskaitos pristatyme bei svarstyme Seime.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas situacijos apskričių ir savivaldybių globos namuose apibendrinimas buvo pateiktas Seimo Pirmininkui, Ministrui Pirmininkui ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlymus dėl teisės aktų tobulinimo bei globos reformos vykdymo teikė Ministrui Pirmininkui ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai.

4. Vaikų globa (rūpyba), įvaikinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2005 metais prisijungė prie TV 3 televizijos ir SEB Vilniaus banko organizuojamo labdaros projekto „Išsipildymo akcija“, kurios tikslas buvo paskatinti žmones įvaikinti ar globoti likusius be tėvų globos vaikus. Akcijos metu į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipėsi 87 asmenys dėl informacijos apie įvaikinimą ar vaiko globą šeimoje, galimybę vaikams svečiuotis šeimoje švenčių, atostogų metu ir pan. Apibendrinus skambučių skaičių ir pobūdį, darytina prielaida, kad nėra pastovaus, sistemingo ir veiksmingo visuomenės informavimo apie įvaikinimą ir globą, jų naudą ir svarbą vaikui. Kai kuriose savivaldybėse vaiko teisių apsaugos tarnybos, organizuodamos vaikų globą ir įvaikinimą, netinkamai atlieka savo funkcijas: teigia, jog nėra galimų globoti vaikų, kuriuose įrašyti galimi globoti ar įvaikinti vaikai iš visos Lietuvos, sąrašų; bando atkalbėti asmenis (šeimas) nuo ketinimų globoti ar įvaikinti vaiką, sudaro dirbtines kliūtis asmenims (šeimoms) įvaikinti ar globoti vaikus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į pareiškėjų skunduose (2005 metais gauta 11 skundų) nurodytas aplinkybes, siekdama objektyviai įvertinti įvaikinimo ir globos problemas bei tendencijas 2005-12-13 priėmė sprendimą pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Iš savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktos informacijos matyti, kad 2004 metais neterminuotai tėvų valdžia apribota 1207 tėvams, laikinai tėvų valdžia apribota 172 tėvams. 2005 metais neterminuotai tėvų valdžia apribota buvo 1115 tėvų, laikinai tėvų valdžia apribota 136 tėvams. Darytina išvada, jog vaiko teisių apsaugos tarnybos nesinaudoja laikino tėvų valdžios ribojimo galimybėmis bei nedirba socialinio darbo su vaiko biologine šeima, siekiant grąžinti vaiką į šeimą. Apribojus tėvų valdžią neterminuotai, šeima išbraukiama iš socialinės rizikos šeimų sąrašo, su ja nereikia dirbti socialinio darbo. Tokiu būdu socialinės rizikos šeimų skaičius mažėja ir daugėja tėvų globos netekusių vaikų skaičius. Pažymėtina, kad Lietuvoje kasmet savivaldybių administracijos ar teismo sprendimu apie 3 tūkst. vaikų nustatoma globa (rūpyba), tačiau vaikų, grąžintų į biologines šeimas, skaičius tesiekia trečdalį. Iki 2005-12-01 Lietuvoje buvo globojama 13032 vaikai, iš jų: institucijose – 5451, šeimose ir šeimynose – 7581. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, dėl nepakankamo socialinių paslaugų šeimai ir vaikui tinklo šalyje, neatsižvelgiant į vaiko interesus, per dažnai naudojamosi valstybės ir savivaldybių vaiko globos įstaigų paslaugomis. Neretai vaiko globa institucijoje tampa ne laikina vaiko priežiūra, o ilgalaikiais namais. Iki 2005-12-01 vaikų globos institucijose laikinai buvo globojami 2804, nuolatinai – 2647 vaikai.

Lietuvoje susiklostė ydinga praktika netekusį tėvų globos kūdikį nukreipti į kūdikių namus. Pažymėtina, kad labai retai vaikai iki 3 metų amžiaus nukreipiami globoti į šeimas arba šeimynas.

Sutrikusio vystymosi kūdikių namai – asmens sveikatos priežiūros biudžetinės įstaigos, priskirtos Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos asmens sveikatos priežiūros įstaigų tipui. Šių įstaigų steigėjai yra apskričių viršininkai. Pagal sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos nuostatus - pagrindinė veikla yra sveikatos priežiūra, vaiko globa ir ikimokyklinis ugdymas, tačiau kūdikių namų veiklos praktikoje vyrauja sveikatos priežiūros ir vaiko globos funkcijos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama vieningos vaiko globos (rūpybos) sistemos šalyje funkcionavimo, bei atsižvelgdama į tai, jog viena iš šių institucijų funkcijų yra vaikų (kūdikių) globa, pasiūlė sutrikusio vystymosi kūdikių namus perduoti socialinės apsaugos sistemos valdymo sričiai, priskiriant jas socialinių paslaugų įstaigoms, teikiančioms institucinės socialinės globos paslaugas likusiems be tėvų globos vaikams (kūdikiams). Atsižvelgiant į globojamų kūdikių poreikius bei sveikatos ypatumus, šiose įstaigose, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, turėtų būti vykdoma licencijuota vaikų sveikatos priežiūros veikla. Asmens sveikatos priežiūros paslaugas, teikiamas kūdikiams minėtose įstaigose, siūloma finansuoti iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo (PSDF) biudžeto lėšų, socialines paslaugas – iš valstybės biudžeto (globos (rūpybos) išmoka) bei steigėjo (apskrities viršininko) biudžeto skirtų lėšų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Šiuolaikinė vaiko globos koncepcija besąlygiškai akcentuoja nestacionariosios vaiko globos prioritetus – vaiko globą šeimoje, kurioje jis gali tinkamai augti ir vystytis. Savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybose 2004 metais buvo gauti 1904 prašymai globoti ar įvaikinti vaiką, iš jų patenkinti 1816, 2005 metais – 1739, patenkinta – 1627.

Savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos pateikė Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iki 2005-12-01 turimus duomenis apie 735 galimus globoti ir įvaikinti vaikus. Iš Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos pateiktos informacijos matyti, jog 2005 metais Lietuvos Respublikos piliečiai įvaikino 144 vaikus, iš jų 88 vaikus, likusius be tėvų globos, ir 56 – sutuoktinių vaikus, 11 šeimų nusprendė globoti vaikus, 108 vaikus įvaikino užsieniečių šeimos. Šių duomenų analizė leidžia teigti, kad tik maža dalis galimų globoti ir įvaikinti vaikų, įrašytų į Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sąrašus, patenka į šeimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma šeimų teikia pirmenybę vaiko globai, o ne įvaikinimui, tai lemia valstybės mokama išmoka už globojamą (rūpinamą) vaiką. Pažymėtina, kad daugelis globėjų (rūpintojų) neduoda sutikimų dėl jų globojo (rūpinamo) vaiko įtraukimo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, nors patys neketina įvaikinti globojamo (rūpinamo) vaiko. Taip pat pastebima, kad šeimos nori įvaikinti tik mažamečius, sveikus, netekusius tėvų globos, neturinčius elgesio problemų ir pan. vaikus. Taip pat nenorima įvaikinti neįgalius vaikus. Šeimos vengia atsakomybės už vaiką, ypač paauglį, bijo, kad nepajėgs susitvarkyti. Tokią baimę lemia ir tai, kad nesukurta konsultavimo, paramos šioms šeimoms sistema.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, įvaikinimą paskatintų išmokos įvaikintam vaikui arba finansinė parama įvaikintojui. Taip būtų išspręstas ir įvaikinimo prioriteto prieš globą klausimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos žiniomis, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atsižvelgė į šį kontrolierės siūlymą ir Išmokų vaikams įstatymo pakeitimo įstatymo projekte numatė 1000 Lt dydžio vienkartinę išmoką šeimoms, įvaikinusioms vaiką. Teigiamos įtakos globėjų ir įvaikintojų paieškai taip pat turėtų vaiko globos ir įvaikinimo propagavimas žiniasklaidoje, teigiamo globėjo įvaizdžio formavimas, sėkmingų globos ir įvaikinimo pavyzdžių viešinimas ir pan. Siekiant efektyvaus darbo globos ir įvaikinimo srityje savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybose turėtų būti atskiras darbuotojas, sistemingai dirbantis su globėjais (rūpintojais), įtėviais bei vykdomas potencialių globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paiešką. Daugumos tarnybų nuomone, šeimas, įvaikinusias vaikus, tikslinga 1-2 metus lankyti.

Tyrimo duomenys atspindi dar vieną problemą - fizinių asmenų pasirengimą būti globėjais. Nėra globėjų mokymo programos, bendrų reikalavimų globėjams bei trūksta metodinės pagalbos.

Šiuo metu galiojantys teisės aktai skiriant globėją, pirmenybę teikia vaiko seneliams, tačiau praktikoje pastebima, kad vaikų paauglystės laikotarpiu pastarieji dažnai nesugeba susitvarkyti su iškilusiomis problemomis ir neretai atsisako globoti savo vaikaičius. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės ir savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų nuomone, būtina vykdyti visų artimųjų giminaičių mokymus, kadangi dauguma problemų dėl netinkamo globėjo pareigų vykdymo kyla kuomet vaiką globoja giminaičiai.

Atkreiptinas dėmesys, kad globos srityje stebimas dar vienas neigiamas reiškinys – globėjai (rūpintojai) atsisako globos (iki 2005-12-01 atsisakyta globoti (rūpintis) 113 vaikų). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tai sąlygoja nepakankamas globėjų (rūpintojų) paruošimas globoti vaiką, vaikų prisitaikymo gyvenimui svetimoje šeimoje problema, socialinių partnerių, galinčių tinkamai įvertinti globėjų motyvaciją, trūkumas, pastovių mokymų nebuvimas, nepakankama globos priežiūra.

Išanalizavus ir įvertinus surinktą medžiagą, atsižvelgiant į visuotinai privalomą būtinybę užtikrinti geriausius vaiko interesus pažymėtina, kad:

- vaikai iš socialinės rizikos šeimų kartais yra paimami nesant pakankamo teisinio pagrindo ir įkurdinami vaikų globos namuose, nepranešus apie paėmimą (nėra vaikų paėmimo iš šeimos tvarkos);

- vaiko teisių apsaugos tarnybos nepakankamai naudojami laikino tėvų valdžios ribojimo galimybėmis bei nederba socialinio darbo su vaiko biologine šeima, siekiant grąžinti vaiką į šeimą;

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

- nesukurtas socialinių paslaugų šeimai ir vaikui tinklas šalyje, trūksta socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis ir vaikais. Šis tinklas leistų užtikrinti vaiko gyvenimą šeimoje. Valstybė turėtų kuo greičiau ir efektyviau orientuoti socialinę politiką socialinių paslaugų plėtrai;
- civilinėse bylose priimamus sprendimus dėl įvaikinimo būtina priskirti skubiai vykdytinų sprendimų kategorijai. Pažymėtina, kad neįsiteisėjus pirmos instancijos teismo sprendimui, išlieka dvilypis vaiko statusas, įvaikintojams iškyla vaiko priežiūros ir atstovavimo problemos (vaikas iki teismo sprendimo įsiteisėjimo išlieka valstybės globoje), įvaikintojai negali pasinaudoti vaiko priežiūros atostogomis, kitomis lengvatomis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė informavo Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką, Seimo narius, Ministrą Pirmininką ir Lietuvos Respublikos Vyriausybę apie problemas įvaikinimo srityje ir pateikė Ministrui Pirmininkui pasiūlymus dėl situacijos šioje srityje gerinimo (siūlymai išdėstyti ataskaitos IV skyriuje).

5. Seniūnijų socialinių darbuotojų vaidmens vaiko teisių apsaugos sistemoje stiprinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, didelė dalis problemų galėtų būti efektyviai išspręsta didinant socialinio darbo vaidmenį, todėl ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į seniūnijų socialinius darbuotojus, tiesiogiai dirbančius su šeimomis ir vaikais. Apie socialinio darbo su vaikais ir šeimomis reikšmę, sprendžiant vaiko teisių srityje iškilančias problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė informavo Ministrą Pirmininką.

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo atliktas tyrimas dėl seniūnijose dirbančių socialinių darbuotojų (pilnas apibendrinimo tekstas - Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje http://vaikams.lrs.lt/informaciniai_pranešimai/apibendrinimai).

Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2002 metais socialinės rizikos šeimų bei jose augančių vaikų skaičius mažėjo, tačiau auga tėvų globos netekusių vaikų skaičius. Kasmet Lietuvoje savivaldybių administracijos ar teismo sprendimu apie 3 tūkst. vaikų nustatoma globa (rūpyba), tačiau vaikų, grąžintų į biologines šeimas, skaičius tesiekia trečdalį. Tai neigiamai atsiliepia tiek valstybės, tiek savivaldybių biudžetams, nes vieno vaiko išlaikymas institucijoje vidutiniškai kainuoja 1237 Lt per mėnesį apskrities pavaldumo globos namuose, 903 Lt per mėnesį savivaldybių pavaldumo globos namuose, o problema, dėl kurios vaiką tenka atskirti nuo šeimos, neretai lieka nesprendžiama.

Manytina, kad socialinės apsaugos išlaidų struktūroje per didelė dalis tenka piniginiams išmokoms ir per maža socialinėms paslaugoms bei natūrinei paramai. Socialinės paramos šeimai politiką valstybė turėtų orientuoti ne tik į pinigines paramos teikimą, bet ir socialinių paslaugų plėtrą ir jų kokybės gerinimą. Analizuojant esamą situaciją matyti, kad vien tik piniginė parama neveiksminga, su šeima būtina dirbti intensyviu socialinį darbą. Naujos socialinės problemos sparčiai plinta, daug socialiai pažeidžiamų, įvairių materialinių ir psichologinių problemų turinčių šeimų nesugeba prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Į šiuos pokyčius nesugeba laiku bei adekvačiai reaguoti ir socialinių paslaugų sistema. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šeima, gaunanti ne tik piniginę paramą, bet ir tinkamas socialines paslaugas, išmoktų tinkamai pasirūpinti savo vaikais, jų auklėjimu ir priežiūra.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktos situacijos dėl socialinių darbuotojų skaičiaus, jų darbo pobūdžio, socialinių darbuotojų poreikio analizė parodė, kad 593 socialiniai darbuotojai (etatai) 551 seniūnijoje atsakingi už socialinių paslaugų teikimą visiems seniūnijos teritorijoje gyvenantiems asmenims, tačiau dažniausia asmenų ratas apsiribojama pensininkais ir neįgaliais asmenimis; darbui su šeimomis ir vaikais seniūnijos socialiniam darbuotojui nelieta laiko arba šis darbas yra epizodiškas. Iš 593 seniūnijose esančių socialinių darbuotojų etatų, tik 7 skirti vaiko teisių apsaugai, 16,5 - tenka darbui tik su šeimomis ir vaikais, kiti - socialinį darbą dirba su visomis grupėmis asmenų. Šie duomenys leidžia daryti išvadą, kad pastovaus darbo, vaikų teisių apsaugos klausimais bei profesionalios veiklos organizuojant ir teikiant socialines paslaugas, nėra.

Analizuojant situaciją paaiškėjo, kad socialinių darbuotojų pavaldumas įvairiose savivaldybėse nevienodas. Socialiniai darbuotojai seniūnijose pavaldūs savivaldybės administracijos direktoriams - 3 savivaldybėse, Socialinės paramos skyriams - 11 savivaldybių, seniūnams - 37 savivaldybėse, Socialinių paslaugų centrams - 4 savivaldybėse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, socialinių darbuotojų pavaldumas savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnyboms užtikrintų didesnę darbo veiksmingumą, operatyvumą ir nuoseklumą. Informacija apie šeimą būtų sutelkta vienoje institucijoje, būtų išvengta dabartinės situacijos, kai socialiniams darbuotojams pavedami kiti darbai, nesusiję su rizikos šeimomis ar vaiko teisių apsauga.

Steigiant socialinių darbuotojų, atsakingų už vaiko teisių apsaugą, etatus, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, reikėtų atsižvelgti į seniūnijos teritorijos dydį, joje gyvenančių vaikų skaičių ir esamą situaciją rajone (nestipri bendruomenė, nedarbas, daug tėvų išvyksta dirbti į užsienį ar didesnius miestus, palikdami vaikus kitų asmenų priežiūrai ir pan.).

Minėti socialiniai darbuotojai turėtų dirbti ne tik su rizikos grupės šeimomis ar vaikais iš šių šeimų, bet ir su kitomis šeimomis, kurios nėra registruotos savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų įskaitoje, t.y. bedarbių, nepilnomis, priklausomybės centrų įskaitose esančiomis šeimomis, teikti socialines paslaugas visiems šeimos nariams ir būti atsakingais už visoje seniūnijoje gyvenančių vaikų apsaugą. Socialinis darbuotojas turėtų vykdyti nepilnamečių laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos) priežiūrą šeimose, teikti informaciją vaiko teisių apsaugos tarnybai, dalyvauti rengiant ir įgyvendinant teisių pažeidimų prevencijos gerinimo priemones ir kt.

Įsteigus seniūnijose socialinių darbuotojų, atsakingų už vaiko teisių apsaugą, etatus, akivaizdžiai pagerėtų situacija savivaldybėse. Kiekvienoje seniūnijos teritorijoje yra šeimų, kurioms padėtų socialinio darbuotojo pagalba ankstyvojoje problemų užsimezgimo stadijoje.

Tikėtina, kad intensyviai dirbant socialiniams darbuotojams sumažės socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų, taip pat vaikų, kuriems reikėtų nustatyti globą (rūpybą). Vaikai ims pasitikėti savimi ir aplinkiniais, išmoks bendrauti, padidės jų socialinis atsparumas, jų tėvai labiau rūpinsis vaikais, pagerės santykiai šeimoje, bus sudarytos tinkamos sąlygos vaikui augti biologinėje šeimoje, o tai palengvins vaikų socialinę padėtį.

Lietuvoje reikėtų įsteigti 746 socialinių darbuotojų etatus. Vadovaujantis Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005-07-15 įsakymu Nr. A1-211 patvirtinta socialinį darbą dirbančių darbuotojų apmokėjimo tvarka, lėšos jų darbo užmokesčiui bei socialinio draudimo išmokoms, priklausomai nuo jų išsilavinimo ir socialinio darbo stažo, per metus sudarytų nuo 5,5 mln. iki 12,4 mln. litų per metus.

Kadangi vaiko teisių apsauga, vadovaujantis Vietos savivaldos įstatymu, priskirta valstybės (deleguotoms) funkcijoms, iš valstybės biudžeto turėtų būti skiriamos tikslinės lėšos šiai funkcijai vykdyti. Vaiko teisių apsaugos funkcija neturėtų būti suprantama vien kaip savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos funkcijų vykdymas, vaiko teisių apsauga apima ir socialinį prevencinį ir intervencinį darbą su šeima, kurį turėtų atlikti socialiniai darbuotojai, tačiau socialinių paslaugų teikimas – priskirta savivaldybei funkcija, todėl savivaldybės turėtų dalinai prisidėti prie šių socialinių darbuotojų išlaikymo kaštų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos žiniomis, įgyvendinant Socialinių paslaugų įstatymą, planuojama socialinių darbuotojų etatus pradėti steigti nuo 2007-01-01.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone tikslinga peržiūrėti 2006-ųjų metų II pusmečio biudžetą ir dar šiemet skirti iš valstybės biudžeto iki 6.2 mln. litų per pusę metų socialinių darbuotojų, atsakingų už vaiko teisių apsaugą, etatams seniūnijose įsteigti. Taip pat keisti teisės aktų, reglamentuojančių socialinio prevencinio darbo organizavimą nuostatas, siekiant priskirti socialinių darbuotojų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, pavaldumą savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnyboms, ir parengti išsamų tipinį socialinio darbuotojo, atsakingo už vaiko teisių apsaugą, pareigybės aprašymą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šie socialiniai darbuotojai privalo turėti aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą. Taip pat socialinis darbas su šeimomis ir vaikas gali būti patikėtas pedagogams, turintiems reikalingą kvalifikaciją ir darbo su vaikais patirtį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė artimiausiu metu ketina seniūnijose dirbančių socialinių darbuotojų, atsakingų už vaiko teisių apsaugą, poreikio problemą pakartotinai aptarti su Ministru Pirmininku ir pristatyti jam atliktą apibendrinimą.

6. Socialinio būsto nuomos problemos (vaiko teisės į būstą užtikrinimas)

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2005 metais buvo tiriama 15 skundų, dėl socialinio būsto skyrimo (neskyrimo). Dauguma vaiko teisių apsaugos kontrolieriui skundus pateikusių asmenų (šeimų) nurodė, kad jau prieš keletą ar keliolika metų yra įrašyti į asmenų, turinčių teisę į

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

socialinį būstą, sąrašus. Sužinoję, jog socialinis būstas jiems bus suteiktas tik po 10 ar daugiau metų, prašė padėti spręsti socialinio būsto suteikimo ne eilės tvarka klausimą.

Prašymai dėl socialinio būsto skyrimo ar gyvenimo sąlygų pagerinimo dažniausiai gauti iš šeimų, auginančių tris ar daugiau vaikų, neįgalius vaikus, netekusių būsto dėl gaisro ar kt. atvejais, teismo sprendimu iškeldintų iš gyvenamųjų patalpų ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo surinkta informacija apie asmenis (šeimas), įrašytus į sąrašus socialiniam būstui gauti, šeimose gyvenančius nepilnamečius vaikus, socialinio būsto suteikimą 2005 metais bei preliminarias datas, kada tokiems asmenims (šeimoms) bus suteiktas socialinis būstas.

Atlikus Lietuvos savivaldybių pateiktos informacijos apibendrinimą (visas apibendrinimo tekstas yra Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje: http://vaikams.lrs.lt/informaciniai_pranešimai/apibendrinimai) pastebėta, kad preliminarus socialinio būsto suteikimo asmeniui (šeimai) laikotarpis vidutiniškai yra 18,4 metų. Pažymėtina, kad dauguma savivaldybių nurodė negalinčios numatyti preliminarų datų, kada asmenims (šeimoms) bus suteiktas socialinis būstas dėl įvairių priežasčių: finansinių išteklių trūkumas; nevykdomos statybos; aukštos būstų kainos ir kt.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2005 metų pabaigoje Lietuvoje buvo 11 542 asmenys (šeimos), turintys teisę gauti socialinį būstą (jaunos šeimos, našlaičiai ir likę be tėvų globos asmenys, neįgalūs asmenys ir kt.), iš jų apie 10 000 nepilnamečių. Daugiausiai asmenų (šeimų) įrašyta į sąrašus socialiniam būstui gauti didžiųjų miestų/rajonų sąrašuose.

Pažymėtina, kad Socialinio būsto fondo plėtros 2005-2007 metų programai įgyvendinti 2004 metais buvo skirta 15 mln. Lt, kurie paskirstyti savivaldybėms proporcingai socialinio būsto poreikiui pagal 2003-12-01 duomenis. Apie 85 proc. lėšų savivaldybės panaudojo būstų pirkimui (įsigyta 430 butų), kita lėšų dalis turėjo būti panaudota socialinio būsto statybai.

Įvertinus savivaldybių pateiktą informaciją, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad būtina tobulinti duomenų bazę apie asmenis (šeimas), įrašytus į sąrašus socialiniam būstui gauti, nurodant visą šeimos sudėtį, išskiriant nepilnamečius vaikus, taip pat neįgalius vaikus; nurodant priežastis, dėl kurių asmenys (šeimos) įrašomi į minėtuosius sąrašus ir pan. Kontrolierės nuomone, būtina detalizuoti priežastis ir atvejus, kai asmenims (šeimoms), jau įrašytiems ar įrašymo į sąrašus socialiniam būstui gauti metu, socialinis būstas būtų teikiamas ne eilės tvarka, pavyzdžiui, ypatingais atvejais, atsižvelgus į savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų argumentuotas išvadas apie asmenis (šeimas), auginančius nepilnamečius vaikus ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad ataskaitiniu laikotarpiu nemaža dalis skundų dėl socialinio būsto suteikimo buvo gauta iš romų bendruomenės narių. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai romų gyvenimo sąlygų ir būsto klausimus aptarė susitikimo Romų visuomenės centre metu. Susitikimo metu paaiškėjo, kad keletas romų šeimų be būsto liko po Vilniaus miesto savivaldybės sprendimo nugriauti nelegaliai pastatytus būstus. Taip pat, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierei skundus pateikę pareiškėjai nėra įrašyti į asmenų, turinčių teisę į socialinį būstą sąrašus, bei negauna jokių socialinių išmokų.

Atsižvelgdama į susitikimo metu aptartas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Vilniaus miesto savivaldybės merą su prašymu pateikti informaciją apie socialinio būsto suteikimo romų šeimoms problemos sprendimą. Iš pateiktos informacijos žinoma, kad romų bendruomenės nariams, pateikusiems reikalaujamus dokumentus ir įsirašiusiems į sąrašus, eilės tvarka pradėti nuomoti socialiniai būstai.

Atsižvelgdamas į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pastabas, Vilniaus miesto savivaldybės Sveikatos ir socialinės apsaugos departamentas, sustiprino prevencinį darbą dėl galimų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų čigonų tabore. Susitarta, kad kiekvieno mėnesio pirmą ketvirtadienį grupė specialistų (Vaikų teisių apsaugos tarnybos seniūnijų inspektoriai ir mobiliosios pagalbos poskyrio darbuotojai, Naujininkų seniūnijos inspektorė, Naujininkų seniūnijos policijos nuovados nepilnamečių inspektorė ir Socialinės paramos centro vyresnysis socialinio darbo Naujininkų bendruomenėje organizatorius) bendraus su romų šeimomis ir vaikais, konsultuos romus vaikų teisių įgyvendinimo ir jų gynimo klausimais, dirbs prevencinį darbą su socialinės rizikos šeimomis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į kreipimuose išdėstomas problemas, vietos savivaldos institucijos interesą išsaugoti šeimą ir pagal galimybes jai padėti, sumokant (kompensuojant) bent dalį įsiskolinimų už būsto išlaikymą, taip pat į Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo nuostatas, kreipėsi į Lietuvos savivaldybių asociaciją, prašydama atkreipti savivaldybių administracijų dėmesį į Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo nuostatas, mažas pajamas gaunančias ir nepilnamečius vaikus auginančias šeimas, ypač gyvenančias savivaldybės socialinio būsto fondo nuomojamame būste, bei pagalbos poreikį joms. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė Lietuvos savivaldybių asociacijos tarpininkauti ir paskatinti savivaldybes, planuojant ateinančių metų biudžetus, numatyti lėšas socialiai remtinų šeimų skoloms už būstą padengti (ar iš dalies kompensuoti).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, neatsižvelgiant į pateiktus siūlymus bei prašymus, ši problema sprendžiama vangiai. Dėl šios priežasties 2006 metais planuojama iš savivaldybių surinkti duomenis apie šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, iškeldinimą iš gyvenamųjų patalpų bei pateikti siūlymus Seimui ir Vyriausybei dėl šių problemų sprendimo.

7. Vaikų psichinės sveikatos gerinimas

Ataskaitinių metų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla atskleidė dėmesio vaikų psichikos sveikatai stoką. Žvelgiant iš demografinės ir epidemiologinės perspektyvos, taip pat turint omenyje vaikų psichikos sveikatos sutrikimų mastą (didėjantis vaikų sergamumas psichinėmis ligomis, savižudybių rodikliai, padidėjęs alkoholio ir narkotikų vartojimas), yra svarbu laiku pripažinti, kad vaikai gali turėti psichikos sveikatos sutrikimų ir suteikti jiems savalaikę bei kvalifikuotą pagalbą.

Siekdama spręsti elgesio ir psichikos sutrikimų turinčių vaikų problemas bei gerinti vaikų psichikos sveikatą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė sveikatos apsaugos ministrui šiuos siūlymus:

- Įgyvendinant 2005 m. sausio 12-15 d. Helsinkio ministrų konferencijos deklaracijos nuostatas ir veiksmų planą Lietuvoje ir rengiant Lietuvos psichikos sveikatos strategiją, vaikų psichikos sveikatos priežiūrą laikyti prioritetine strategijos sritimi. Taip pat sudaryti atskirą darbo grupę rengiamos strategijos svarbiausiems psichikos sveikatos srities plėtros principams įgyvendinti vaikų ir paauglių psichikos sveikatos srityje.

- Atkreipti dėmesį į nepakankamą vaikų psichikos sveikatos priežiūros paslaugų finansavimą. Pastaraisiais metais psichiatrijos paslaugoms iš viso skiriama per 100 mln. litų, tuo tarpu vaikų psichikos sveikatos priežiūros paslaugoms skiriamas biudžetas sudaro tik apie 5-7 proc. bendro biudžeto. Remiantis Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo (PSDF) biudžeto lėšų stacionarioms vaikų psichiatrijos paslaugoms skiriama tik 3,2 proc. bendro stacionarioms psichiatrijos paslaugoms skiriamo biudžeto. Artimiausiu metu būtina užtikrinti vaikų psichikos sveikatos plėtrą, perskirstant PSDF biudžetą, mažinant lėšas, skirtas suaugusiųjų psichikos sveikatos paslaugų finansavimui ir didinant vaikų psichikos sveikatos paslaugų plėtros finansavimą;

- Stiprinti ambulatorinės pagalbos elgesio ir psichikos sutrikimų turintiems vaikams teikimo prieinamumą ir plėtrą. Šiuo metu pagalba tokiems vaikams pirminiame sveikatos priežiūros lygmenyje, psichikos sveikatos centruose (kurių dabar Lietuvoje yra 65) nėra pakankama ir veiksminga, nes ne visose minėtų centrų specialistų komandose dirba vaikų ir paauglių psichiatrai. Kita vertus, vienam vaikų ir paauglių gydytojo psichiatro etatui tenka 20 tūkst. Vaikų. Atsižvelgiant į dabartinį vaikų skaičių savivaldybėse, teigtina, kad vienas vaikų ir paauglių psichiatro etatas tenka keliems Lietuvos rajonams.

Šiuo metu Psichikos sveikatos centruose esančios specialistų komandos užuomazgos dar yra nepakankamos (1 psichologas – 40 tūkst. gyventojų, 1 socialinis darbuotojas – 25 tūkst. gyventojų ir pan.), todėl svarbu atkreipti dėmesį į neigiamą tendenciją, kad sparčiai mažėja psichiatrijos stacionaruose esančių lovų skaičius, nuo 220 lovų 1991 metais iki 119 lovų 2003 metais. Iš savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktų 2004 metų veiklos ataskaitų matyti, jog tai ypač aktuali problema rajonų savivaldybėms, nes stacionarioms paslaugoms gauti susidaro eilė, vaikui

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

kartais tenka laukti kelis mėnesius, nors dėl vaiko sveikatos būklės jam būtina skubi ir kvalifikuota pagalba.

- Atkreipti dėmesį į valstybinio lygmens programų tobulinimo ir tęstinumo užtikrinimo reikalingumą.

Pastebėtina, kad Motinos ir vaiko valstybinės programos 2004-2006 metų priemonėse nėra vietos vaikų psichikos sveikatai ir socialinei pediatrijai. Atsižvelgiant į tai, vaikų psichikos sveikatos ir socialinės pediatrijos klausimai turi būti integruoti į minėtos programos priemonių planą, šiai sričiai skiriant 1/3-1/2 numatytų lėšų. Taip pat svarbu motyvuoti pačius pediatrus problemų, susijusių su vaikų psichikos sveikata, sprendimui.

Ypač svarbu užtikrinti Savižudybių prevencijos 2003-2005 metų programos tęstinumą. Atkreiptinas dėmesys, kad nebuvo užtikrintas šios programos tinkamas finansavimas, todėl vargu ar galima tikėtis programoje numatytų rezultatų. Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plane numatyta parengti Vaikų savižudybių prevencijos programą, tačiau įvykdymo terminas – 2007-2009 metai patvirtina, kad šis terminas turėtų būti paankstintas, t.y. minėta programa turėtų būti parengta 2006 metais, kaip šiuo metu vykdomos Savižudybių prevencijos 2003-2005 metų programos tęsa.

- Atkreiptinas dėmesys, jog iki šiol nėra nuoseklių ir išsamių epidemiologinių tyrimų apie vaikų sergamumą psichinėmis ligomis, psichikos sutrikimų (ligų) paplitimą įvairiose vaikų amžiaus grupėse ir pan.

- Siekiant išvengti elgesio ir psichikos sutrikimų turinčių vaikų neigiamos reakcijos dėl nukreipimo į stacionarias, dažniausiai jų susirgimo pobūdžio bei socialinių poreikių neatitinkančias įstaigas, ypač svarbu užtikrinti deinstitutionalizuotos pagalbos teikimą, bendruomeninių paslaugų plėtrą (pvz., krizių centrų, savarankiško (grupinio) gyvenimo namų ir pan. steigimą), suvienijant Sveikatos apsaugos, Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ministerijų pastangas.

Sveikatos apsaugos ministras informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad darbo grupės valstybės psichikos sveikatos strategijai parengti posėdyje nuspręsta, kad viena iš rengiamos strategijos prioritetinių krypčių bus vaikų psichikos sveikata.

Pažymėtina, kad į vaiko teisių apsaugos kontrolierę vis dažniau kreipiasi tėvai, auginantys vaikus, turinčius hiperaktyvumo sutrikimų. Jie skundžiasi, kad tiek vaikai, tiek jie patys patiria negatyvų, kaltinantį ir smerkiantį visuomenės požiūrį, vaikus stengiamasi „išmesti“ iš ugdymo įstaigų, kuriose jie mokosi, vaikams nesistengiama padėti.

Klaipėdos hiperaktyvius vaikus auginančių bendrijos atstovų teigimu, tėvai, bijodami dėl vizitų pas psichiatrą ateityje sugadinti vaiko charakteristiką, problemiškus vaikus veda pas pediatrą ar neurologą, kurie neturėdami pakankamai žinių apie hiperaktyvumą, dažniausiai pakenkia vaikui, skirdami gydymą neuroleptikais ar trankviliantais. Tėvų teigimu, pagalba Lietuvoje registruotais vaistais neveiksminga.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos žiniomis, specifiniai vaistai, būtent psichostimuliatoriai, kurie daugelyje šalių, taip pat tik išskirtiniais atvejais ir Lietuvoje, yra veiksmingai naudojami hiperaktyvumo sutrikimams gydyti, respublikoje neregistruoti. Tai, kad Lietuvoje yra neregistruoti ir neprieinami vaistai, galintys padėti bent daliai vaikų, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, yra neteisinga. Šie vaistai, laiku panaudoti tinkamai parinktam pacientui, gali pakeisti natūralią šios ligos eigą ir sumažinti tikimybę, kad vaikas užaugęs turės elgesio sutrikimų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2006-aisiais metais planuoja sudaryti vaikų psichikos sveikatos srities mokslininkų ir specialistų praktikų darbo grupę, kuri atliktų problemų, susijusių su vaikų psichine sveikata bei hiperaktyviais vaikais, analizę bei pateiktų konkrečius siūlymus Vyriausybei dėl vaikų psichinės sveikatos gerinimo klausimų sprendimo.

8. Psichologinė pagalba vaikui ir šeimai

Siekiant išsiaiškinti psichologinės pagalbos, teikiamos vaikams bei jų šeimoms, veiksmingumą, problemas, su kuriomis susiduriama teikiant psichologinę pagalbą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė sudarė vaiko teisių apsaugos specialistų bei psichologų – ekspertų darbo grupę, kurios tikslas – atlikti psichologinės pagalbos vaikams ir jų šeimoms situacijos analizę (pilnas problemos apibendrinimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

tekstas – Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje: http://vaikams.lrs.lt/informaciniai_pranešimai/apibendrinimai).

Informaciją pateikė viso apskritys ir savivaldybės, Sveikatos apsaugos, Švietimo, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijos. Taip pat atliekant analizę buvo remtasi savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų 2004 metų veiklos ataskaitų duomenimis.

Apibendrinus ir išanalizavus informaciją, atkreiptinas dėmesys į šias problemas, su kuriomis susiduriama sprendžiant pagalbos teikimą vaikui ir šeimai:

- Kaimų, miestelių ir atokesnių vietovių gyventojams psichologinė pagalba vaikams ir jų šeimoms yra sunkiai pasiekama, nes pedagoginės psichologinės tarnybos, psichikos sveikatos centrai bei krizių centrai yra sutelkti miestuose ir rajonų centruose.

- Informacijos apie galimą gauti psichologinę pagalbą, įskaitant pagalbą telefonu, trūkumas (ypač kaimo vietovėse).

- Psichologų trūkumas. Atlikus pateiktų duomenų analizę nustatyta, kad globos, ugdymo, švietimo įstaigose trūksta 960,5 psichologų etatų. Psichologų etatus tikslinga įsteigti ir teisėsaugos įstaigose, vaiko teisių apsaugos tarnybose ir kt.

- Informacijos apie psichologinės pagalbos ir psichologo teikiamų paslaugų pobūdį trūkumas.

- Psichologinė pagalba vaikui ir šeimai yra nepakankama, trūksta kvalifikuotų specialistų (ypač turinčių specialių žinių, reikalingų sprendžiant vaiko problemas).

- Psichologinės pagalbos tęstinumo trūkumas.

- Psichologinių metodikų įvairovės trūkumas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymi, kad būtina užtikrinti Psichologinės pagalbos modelio veikimą visose trijose grandyse. Ypatingas dėmesys, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, turi būti skiriamas savižudybių prevencijai, kadangi Lietuva vis dar pirmauja jaunų žmonių savižudybių skaičiumi.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas apibendrinimas buvo pateiktas Lietuvos aukštųjų mokyklų katedroms, rengiančioms psichologus, psichologijos srities mokslininkams, kad jie pateiktų savo nuomonę dėl psichologinės pagalbos vaikui ir šeimai užtikrinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2006 metais numatoma surinkti ir apibendrinti informaciją apie pedagoginių psichologinių tarnybų aprūpinimą materialiniais ir finansiniais ištekliais, psichologinio vertinimo metodikomis, profesine literatūra ir galimybėmis kelti kvalifikaciją.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, manydama, kad šiai sričiai yra skiriamas nepakankamas dėmesys, kartu su Jungtinės Karalystės bei Švedijos Karalystės ambasadomis planuoja Lietuvoje surengti tarptautinę mokslinę – praktinę konferenciją „Vaiko teisės: psichosocialiniai pagalbos vaikui, šeimai, bendruomenei aspektai“. Konferenciją numatoma surengti 2006 m. gegužės 19-20 d.

9. Smurtas prieš vaikus

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniais metais nemažėjo skundų dėl smurto prieš vaikus. Apibendrinus ataskaitinių metų duomenis matyti, kad smurtą prieš vaikus nevengia naudoti vaiko artimiausios aplinkos (ir šeimos) nariai, kurie privalo užtikrinti vaiko teisių apsaugą.

Atkreiptinas dėmesys, kad nemaža dalis skundų yra dėl smurto mokykloje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierei žinomi atvejai, kai nepaklususio, elgesio problemų turinčio mokinio auklėjimui pasitelkiami neleistini, žalingi vaiko fizinei ir psichinei sveikatai auklėjimo metodai. Neretai prieš vaikus smurtavę pedagogai pateisina savo elgesį kitokių poveikio priemonių neefektyvumu ar jų nebuvimu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, bendraudama su mokiniais, pastebi, kad dažniausiai vaikai bijo garsiai kalbėti apie savo problemas mokykloje, nes baiminasi, kad jie bus nesuprasti, nuo to nukentės jų žinių ir pažangumo vertinimas. Mokyklų bendruomenės yra linkusios nuslėpti smurto prieš vaikus atvejus, saugodamos savo reputaciją, todėl būtinas visuomenės švietimas apie smurto žalą ir netolerancijos smurtui ugdymas. Taip pat būtina sukurti efektyviai veikiantį pagalbos vaikui ir šeimai tinklą, profesionalių psichologų paslaugų prieinamumą, stiprinti mokyklos socialinio pedagogo vaidmenį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, atsižvelgiant į tyrimus dėl smurto mokyklose, ypatingą dėmesį reikėtų skirti vaikų priekabiavimo problemoms. Priekabiavimas dažniausiai pasireiškia tokiais elgesio formomis kaip erzinimas, pravardžiavimas, daiktų atiminėjimas,

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

tyčiojimas, stumdymas, mušimas, ignoravimas, apkalbinėjimas ir pan. Agresyvus vaikų ir paauglių elgesys mokykloje bei už jos ribų yra gana plačiai paplitęs reiškinys, todėl būtina kompleksiskai ir koordinuotai naikinti smurto apraiškas.

Seksualinis smurtas, seksualinis vaikų išnaudojimas prostitucijos, pornografijos tikslais yra latentiški nusikaltimai. Apie fizinį bei psichologinį smurtą visuomenėje diskutuojama plačiau nei apie seksualinį smurtą. Visuomenės nariai yra linkę slėpti seksualinio smurto atvejus, nepranešti apie juos teisėsaugos institucijoms. Ypač seksualinio smurto atvejai yra slepiami šeimose. Vaiko artimieji yra linkę nutylėti įtarimus dėl galimo seksualinio smurto ar seksualinio smurto faktus arba šią problemą mėgina spręsti savo jėgomis, nesikreipdami pagalbos į kompetentingas institucijas, specialistus. Dėl šios priežasties seksualinio smurto aukai nėra suteikiama kvalifikuota pagalba, o kaltininkas lieka nenubaustas. Vengimą pranešti apie seksualinį smurtą taip pat sąlygoja baimė patirti neigiamą, smerkiančią visuomenės reakciją. Tiek nukentėjusius vaikus, tiek jų artimuosius, taip pat baugina ilgai trunkantys nusikaltimo tyrimo ir teisminis procesas, jų itin neigiamas, žalingas poveikis vaikui, pareigūnų kvalifikacijos stoka bei kvalifikuotos, kompleksinės pagalbos trūkumas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbo patirtis rodo, kad dažnai nepilnamečio šeimos nariai, ugdymo ir globos įstaigos stengiasi nuslėpti seksualinės prievartos atvejus, kadangi nesitiki sulaukti reikiamos pagalbos, supratimo ir tikisi išvengti pasmerkimo, bausmių. Ypač yra skaudūs atvejai, kai prieš vaiką yra naudojamas fizinis smurtas (mušimas ir pan.) perauga į seksualinę prievartą, dėl vaikai bei šeimai nesuteiktos pagalbos, dėl teisėsaugos institucijų formalaus požiūrio.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2005 metais buvo žinomi 7 seksualinio smurto atvejai šeimose, taip pat neįgalių vaikų, globos namų bei švietimo įstaigų ugdytinių atžvilgiu ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl seksualinės smurto faktų ištyrimo ir įvertinimo kreipėsi į teisėsaugos institucijas, taip pat atliko vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo faktų įvertinimą, remdamasi savo kompetencija.

Pažymėtina, kad statistiniai duomenys apie vaikus, patyrusius fizinį (taip pat ir seksualinį) bei psichologinį smurtą, neatspindi tikrosios padėties, šio reiškinio paplitimo, tačiau remiantis jais, galima teigti, kad yra nepakankamai užtikrinama vaiko teisė į saugias, visapusiškas ir harmoningas vystymuisi būtinąs, gyvenimo sąlygas.

10. Priklausomybė nuo psichiką veikiančių medžiagų

Narkomanija – viena iš aktualiausių Lietuvos problemų, kelianti grėsmę socialinei, kultūrinei, ekonominei ir demografiniai šalies atečiai. Narkotikai – tai ne tik plintanti bei jaunėjanti narkomanija, tai – ŽIV/AIDS, prostitucija, smurtas, nusikaltimai, kontrabanda bei kitos visuomenės nesaugumą didinančios socialinės ligos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Lietuvoje itin trūksta socialinės pagalbos tiek vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas, tiek jų tėvams, bei reabilitacijos paslaugų. Šeimos, susidūrusios su šia problema, neretai atsiduria beviltiškoje padėtyje (nežino, kur kreiptis, kaip padėti vaikui ir pan.). Pažymėtina, kad valstybėje vykdoma nemažai prevencinių programų, bet trūksta institucijų tarpusavio bendradarbiavimo ir veiksmų koordinavimo. Šiuo metu Lietuvoje nėra vientisos sistemos, kuri padėtų kovoti su psichiką veikiančių medžiagų neteisėtu vartojimu. Spragos jaučiamos visuomenės (ypač tėvų) informavimo ir švietimo srityje. Itin trūksta kvalifikuotų specialistų (vaikų psichiatrų, psichologų, socialinių darbuotojų), galinčių suteikti kvalifikuotą pagalbą įvairias psichiką veikiančias medžiagas vartojantiems asmenims bei jų šeimoms, ir kurie dalyvautų prevencinėje veikloje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės praktinė veikla rodo nepakankamą mokyklų administracijų, mokytojų, psichologų, socialinių pedagogų, medikų kvalifikaciją narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos, veiksmingos ir savalaikės, specializuotos pagalbos vaikui teikimo klausimais, o neretai ir identifikuojant galimą psichiką veikiančių medžiagų vartojimo faktą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, šalyje trūksta specializuotų įstaigų, kuriose būtų sudarytos tinkamos vaikų, turinčių priklausomybę, gydymui sąlygos. Taip pat yra labai nedaug stacionarių narkomanų reabilitacijos įstaigų, galinčių suteikti pagalbą vaikui. Tuo tarpu pastariesiems labai trūksta ilgalaikės psichologinės – socialinės reabilitacijos paslaugų. Manytina, kad šioms įstaigoms kurtis trukdo stiprus visuomenės pasipriešinimas, nihilistinis ir smerkiamas požiūris į

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

asmenis, vartojančius (vartojusius) psichiką veikiančias medžiagas, šiems asmenims skirtas reabilitacines įstaigas. Būtina sukurti specialią vaikų, piktnaudžiaujančių psichiką veikiančiomis medžiagomis, ilgalaikės reabilitacijos ir socialinės reintegracijos sistemą (vaikui turi būti užtikrinta galimybė gauti reikiamas medicininės, socialinės bei psichologinės reabilitacijos paslaugas).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvauja Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudarytos darbo grupės, rengiančios Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl bendrųjų reikalavimų įstaigoms, teikiančioms medicininės, psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugas vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas“ projektą, darbe. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė pastabas ir pasiūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl vaikų, vartojančių psichiką veikiančias medžiagas, medicininės, psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugų teikimo koncepcijos įgyvendinimo 2005-2008 metų priemonių patvirtinimo“ projektui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina keisti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 2 d. nutarimu Nr. 437 patvirtintą Ankstyvo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarką. Šios tvarkos tikslas – užkirsti kelią neteisėtam vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimui ir neteisėtai šių medžiagų apyvartai švietimo įstaigose.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, dėmesio taip pat trūksta veiksmingai alkoholio ir tabako vartojimo prevencijai, nors iš visų narkotinių ir psichotropinių medžiagų alkoholis yra vaikams lengviausiai pasiekiamą svaiginimosi priemonę. Patys vaikai patvirtina, kad parduotuvėse, prekybos kioskuose gana lengvai galima įsigyti alkoholinių gėrimų (ypač populiarius stiprusis alus, kurio turinė etilo alkoholio koncentracija didesnė nei 5 proc.). Taip pat pastebimas akivaizdus atsakingų institucijų pareigūnų vangumas, neveiklumas, sprendžiant šią problemą. Statistiniai duomenys, pranešimai žiniasklaidoje leidžia teigti, kad alkoholį vartojančių vaikų skaičius auga. Įtakos tam turi padidėjusi alaus gamyba bei jo reklama, organizuojamos įvairios šventės (alaus ir kt.), kuriose ypač didelė pigaus alaus pasiūla, o taip pat nauji, jaunimo tarpe itin populiarūs, mažos alkoholio turinės koncentracijos kokteiliai, gėrimai („Fizz“, „Mix“, „Kiss“ ir pan.).

Siekiant veiksmingos minėtų neigiamų reiškinių prevencijos, būtina vykdyti moksleivių lyderių mokymus apie pirminės narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos veiklos organizavimą pagal principą „vaikai–vaikams“. Pažymėtina, kad daugeliu atvejų vaikui yra žymiai lengviau priimti pagalbą iš bendraamžio, nei iš suaugusio asmens, ypač oficialios institucijos. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierės įsitikinimu, į narkomanijos ir kitų psichiką veikiančių medžiagų prevencijos ir kontrolės veiklą tikslinga įtraukti savanorius, t.y. skatinti kurtis ir remti savipagalbos tinklus, kadangi dažnai neformalus požiūris į problemą ir jos auką duoda greitesnį bei veiksmingesnį pozityvų rezultatą.

11. Vaikų vasaros poilsis

Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį – viena iš tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose deklaruojamų teisių. Teisės aktai skelbia, kad valstybė ir vietos savivaldos institucijos steigia ir remia vaikų sporto, kūrybos ir sveikatingumo klubus, stovyklas, šeimos poilsio namus ir pan. Kiekvienais metais įvairiuose lygmenyse diskutuojama, kaip užtikrinama vaiko teisė į poilsį, aptariamasi vaikų vasaros poilsio ir užimtumo problemos bei galimi jų sprendimų būdai, tačiau praktikoje jie yra sunkiai įgyvendinami.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Respublikos Prezidento, kitų suinteresuotų institucijų išsakytas pastabas dėl vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimo problemų, 2005 metais sudarė darbo grupę vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimo problemoms spręsti. Darbo grupės sudėtyje yra atstovai iš Prezidentūros, Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Teisingumo ir Ūkio ministerijų, Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos, Kūno kultūros ir sporto departamento, Valstybinio turizmo departamento, Lietuvos savivaldybių asociacijos, Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) asociacijos, nevyriausybinių organizacijų ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo surinkti ir apibendrinti visų darbo grupės narių pastabos ir pasiūlymai dėl vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimo problemų,

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

informacija apie Tarpžinybinės vaikų vasaros užimtumo koordinavimo grupės, kuriai vadovavo 2000-2004 metų kadencijos Seimo narė O. Babonienė, veiklą bei vaikų vasaros poilsio organizavimo pokyčius.

Surinkti duomenys atspindi neigiamus pokyčius organizuojant vaikų vasaros poilsį ir užimtumą, nepakankamą valstybės ir savivaldybių dėmesį bei finansavimą. Lėšos vaikų vasaros poilsui ir užimtumui skirstomos per įvairias vaikų ugdymo, poilsio ir užimtumo programas. Pažymėtina, kad ne viena valstybės institucija papildomai iš savo biudžeto skiria lėšų vaikų vasaros poilsio ir užimtumo projektams finansuoti. Atsižvelgiant į tai, darbo grupė siūlo inventorizuoti visas vaikų ugdymo, poilsio ir užimtumo programas, sujungti jas į vieną programą, vykdomą visus metus, ir užtikrinti bendrą finansavimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės inicijuotuose pasitarimuose taip pat buvo akcentuojama, kad yra būtina tiek teisinės bazės, tiek vaikų vasaros poilsio ir užimtumo tinklo, bazės išsami analizė bei trūkumų, spragų identifikavimas. Šiuo metu nėra aiškaus, koncentruoto ir išsamaus ne tik vaikų vasaros poilsio ir užimtumo reglamentavimo, bet vaikų neformalaus ugdymo apskritai, todėl yra būtinas atskiras teisės aktas – Vaikų neformalaus ugdymo įstatymas.

Praktiniai pavyzdžiai bei statistinių duomenų analizė rodo, kad daugelį metų mažintas vaikų vasaros poilsio ir užimtumo, stacionarių stovyklų veiklos finansavimas bei privatizavimo procesai, turėjo itin neigiamas pasekmes tiek vaikų vasaros poilsio paslaugų kokybei, tiek jų apimtims bei spektrui. Pažymėtina, kad išsamių duomenų apie vaikų vasaros poilsio ir užimtumo paslaugas, jų tinklą Lietuvoje nėra.

Remiantis preliminariais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje surinktų visų savivaldybių duomenų apie jų teritorijoje teikiamas vaikų vasaros poilsio ir užimtumo paslaugas analize, teigtina, kad pagrindiniu vaikų vasaros poilsio ir užimtumo finansavimo šaltiniu yra programinės, iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos. Reta savivaldybė bei privatus asmenys inicijuoja ir vykdo individualius projektus, ieško alternatyvių šaltinių. Taip pat darytina prielaida, kad populiariausia ar dažniausia vaikų užimtumo vasaros metu forma yra dieninės stovyklos. Pagrindiniai šių projektų organizatoriai ir vykdytojai yra mokyklos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė palaiko mokyklų iniciatyvą užimti vaikus, tačiau šiuo atveju yra keletas neigiamų aspektų, t.y. minimu atveju vaikų užimtumas yra organizuojamas mokykloje – toje pačioje erdvėje, kurioje vaikas praleidžia mokslo metus; dieninių stovyklų veikla yra gana trumpa. Mokyklos neturi papildomos materialinės bazės, specialių priemonių įvairiapusiui vaikų vasaros poilsui ir užimtumui vykdyti. Vaikų laisvalaikis ir užimtumas organizuojamas naudojantis ta pačia materialine baze, kaip ir mokslo metų laikotarpiu. Tarp vaikų yra labai mėgstamos turistinio pobūdžio stovyklos, tačiau reta mokykla turi pakankamai specialaus turistinio inventoriaus (palapinių, miegmaišių ir pan.) ar lėšų šiam inventoriui įsigyti. Lėšų kiekis lemia ir galimybę organizuoti išvykas, ekskursijas vaikams. Pastebėtina, kad kai kurios savivaldybės ieško įdomesnių ir naudingesnių dieninių stovyklų formų. Pavyzdžiui, yra organizuojamos dieninės stovyklos skirtingų mokyklų vaikams, tokiu būdu sudarant vaikams galimybę praplėsti pažinčių ratą, tobulinti bendravimo įgūdžius ir, žinoma, pailsėti nuo įprastos aplinkos.

Viena didžiausių kliūčių vaikų stacionarių stovyklų veiklai bei plėtrai yra finansinės investicijos stacionarijai stovyklai įkurti, išlaikyti ir tinkamai paslaugų kokybei užtikrinti. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai pateiktose darbo grupės narių ir kitų suinteresuotų institucijų pastabose bei pasitarimų metu buvo teigiama, kad vienu iš galimų nepakankamo finansavimo problemos sprendimo būdų gali būti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos. Siekiant išsiaiškinti galimybę stovyklų veiklos vystymui pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministerijas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija patvirtino, kad pagal šiuo metu galiojančias Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumente numatytas ministerijos administruojamas priemonės, vaikų stovyklų plėtojimas ir materialinės bazės jose gerinimas nėra remiamas. Ministerija nurodė, kad siūlys Švietimo ir mokslo ministerijai apsvarstyti galimybę vaikų stovyklų plėtojamą ir materialinės bazės gerinimą įtraukti į 2007-2013 metų programavimo laikotarpio Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis finansuojamas programas.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo, kad pagal minėto 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento 1 prioriteto 1.5 priemonę bendrojo lavinimo mokyklos, savivaldybių ir

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

apskričių viršininkų administracijos galėjo gauti paramą vaikų stovyklų tinklui plėtoti ir materialinei bazei gerinti, jeigu šios priemonės buvo siejamos su „iškritimo“ iš nuosekliojo mokymosi sistemos prevencijos infrastruktūros sukūrimu. Pagal 2 prioriteto 2.4 priemonę bendrojo lavinimo mokyklos, valstybės ir savivaldybių įstaigos, asociacijos ar viešosios įstaigos, kurių pagrindinė veikla yra švietimas, bei kiti pagal šią priemonę tinkami pareiškėjai galėjo gauti paramą papildomam ugdymui ar užimtumui vasarą organizuoti pagal atitinkamas veiklas, jei šios priemonės mažintų „iškritimą“ iš nuosekliojo mokymosi sistemos arba prisidėtų prie „antros galimybės“ sąlygų plėtojimo. Minimios veikos bus remiamos, t.y. skelbiami nauji kvietimai teikti paraiškas, jeigu 2005 metų projektams finansuoti nebus paskirtos visos 2004-2006 metų programavimo laikotarpio lėšos. Ministerija nurodė numatanti, kad „iškritimo“ iš nuosekliojo švietimo sistemos prevencijos infrastruktūros sukūrimą bei jaunų žmonių skatinimą likti švietimo sistemoje tol, kol jie įgis profesinę kvalifikaciją, kaip remiamas veiklas, pagal kurias galėtų būti remiamas tokių vaikų užimtumas ir poilsio gerinimas, įtraukti į 2007-2013 metų programavimo laikotarpio ES struktūrinių fondų veiksmų programas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į stacionarių stovyklų atstovų pastabas dėl stovyklų veiklos apmokestinimo pridėtinės vertės mokesčiu, pelno mokesčiu bei mokesčiais už žemę, vandens ir maisto kokybės patikrinimą ir pan., pradėjo šių klausimų sprendimą. Dėl skirtingos praktikos taikant pridėtinės vertės mokestį, pasikeitus švietimo procesą reglamentuojantiems teisės aktams, buvo kreiptasi į Finansų ministeriją. Pastaroji informavo, kad praktikoje neturėtų kilti problemų dėl Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 22 straipsnio 1 dalies taikymo paslaugų teikėjams, kadangi ministerija ir Valstybinė mokesčių inspekcija laikosi nuostatos, kad sąvokos „vaikų ir jaunimo papildomo ugdymo paslaugos“ ir „neformalus vaikų ir jaunimo švietimas“ savo esme yra tapačios sąvokos. Kartu ministerija pažymėjo, kad 2006 metais keisdama atitinkamas Pridėtinės vertės įstatymo nuostatas, siekiant teisinio aiškumo, patikslins ir minėto straipsnio nuostatas.

Dėl kitų mokesčių sumažinimo ar stovyklų atleidimo nuo jų klausimo sprendimo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Seimo Biudžeto ir finansų komitetą bei Ministrą Pirmininką. Kontrolierė palaiko nuomonę, kad įvairūs mokesčiai, pavyzdžiui, už žemės nuomą, galėtų būti panaudoti stovyklos infrastruktūrai palaikyti bei gerinti, paslaugoms plėsti.

Veiksmingai ir kokybiškai vaikų vasaros stovyklų veiklai užtikrinti yra svarbu sukurti tinkamą teisinę bazę. Stovyklų veiklą reglamentuojanti teisinė bazė yra nepakankama. Galiojantys vaikų vasaros poilsio programų finansavimo bei vaikų vasaros poilsio programų recenzavimo aprašai daugiausia dėmesio skiria vaikų vasaros užimtumo finansavimo klausimams, ne pačiam vaikų vasaros poilsio organizavimui ir vykdymo procesui, jo kokybei užtikrinti. Tuo tarpu vaikams teikiamų poilsio ir užimtumo paslaugų kokybė ir veiksmingumas yra itin aktualus. Būtina reglamentuoti vaikų vasaros stovyklų veiklą, aptarti: stovyklos sąvoką, asmenis, galinčius teikti stovyklų organizavimo paslaugas, reikalavimus asmenims, teikiantiems vaikų poilsio ir užimtumo organizavimo paslaugas, darbuotojų kvalifikaciją, poilsio ir užimtumo paslaugų vaikams teikimo finansavimo principus, darbdavių skatinimo organizuoti vaikams darbo ir poilsio stovyklas principus ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, yra būtini dideli pokyčiai pačioje valstybės politikoje dėl vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimo. Teisės aktai kiekvienam vaikui garantuoja teisę naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis bei nebūti diskriminuojamam. Šiuo metu vykdoma valstybės vaikų vasaros poilsio ir užimtumo politika yra nukreipta išimtinai į vaikus iš socialiai remtinų šeimų. Tuo tarpu vaikai, kurių šeimos nepriskiriamos socialiai remtinų kategorijai bei nėra pasiturinčios, neturi galimybių pasinaudoti valstybės teikiamomis lengvatomis, paslaugomis. Be to, valstybė iki šiol nėra sukūrusi kontrolės mechanizmo, kad būtų išvengta piktnaudžiavimų, kai vienas vaikas ne vieną kartą pasinaudoja valstybės garantuojamomis lengvatomis (ilsisi keliose stovyklose), atimdamas tokią galimybę iš kitų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, negalima visos atsakomybės vaikų vasaros poilsio ir užimtumo naštos uždėti valstybei, savivaldybei. Tėvai taip pat turi dalyvauti šiame procese, iš dalies finansuoti vaikų vasaros poilsį ir užimtumą. Šios problemos sprendimą galėtų palengvinti neformalaus ugdymo krepšelio įvedimas, sudarant tėvams galimybę „disponuoti“ krepšelyje numatytais pinigais, t.y. spręsti kur jie gali būti panaudoti, kokiomis paslaugomis gali pasinaudoti vaikas. Įvedusi neformalaus ugdymo krepšelį, valstybė galėtų skirti papildomų lėšų paslaugų socialiai remtinų vaikų vasaros poilsio ir užimtumo finansavimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Teigiami pokyčiai, sprendžiant vaikų vasaros poilsio ir užimtumo problemas yra gana lėti, kadangi daugelio problemų sprendimas priklauso nuo politinės valios, taip pat visų dalyvaujančių vaikų vasaros poilsio ir užimtumo procese bei suinteresuotųjų jo veiksmingumu aktyvaus, iniciatyvaus, tiesioginio dalyvavimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės sudaryta darbo grupė dėl vaikų vasaros poilsio ir užimtumo problemų darbą tęs 2006 metais.

12. Švietimo sistema

Švietimo sistema – tai antrasis po šeimos vaiko socializacijos institutas, kuriam tenka didelė atsakomybė už vaiko asmenybės visavertį vystymąsi.

Situacijos švietimo srityje apžvalga leidžia teigti, kad Lietuvoje užtikrinama vaiko teisė į mokslą – kiekvienam vaikui stengiamasi sudaryti sąlygas pasinaudoti švietimo sistemos galimybėmis, tačiau pastebimas gana didelis atotrūkis tarp miesto ir kaimo mokyklų. Kaimiškų rajonų mokyklose trūksta kvalifikuotų pedagogų, kitų specialistų, metodinės medžiagos, mokymo priemonių (ypač kompiuterių) ir pan. Taip pat, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nepakankamas dėmesys skiriamas socialinės rizikos šeimų vaikams, trūksta kompleksinės pagalbos vaikui ir šeimai, siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo rengiant Vaikų nuo gimimo iki privalomo mokymosi pradžios gyvenimo ir ugdymosi sąlygų gerinimo modelio aprašą ir jo įgyvendinimo 2006-2008 metais priemonių planą. Šio projekto paskirtis – kurti prielaidas vaikams, augantiems socialinės rizikos sąlygomis, nuo gimimo iki privalomojo mokyklos lankymo gauti kokybišką ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą, teikti šeimai kompleksinę pagalbą, ir kartu mažinti socialinę atskirtį, užtikrinant neformaliojo švietimo, švietimo pagalbos, socialinių ir kitų paslaugų prieinamumą ir veiksmingumą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tai įgalins užtikrinti Švietimo įstatymo, Valstybinės švietimo 2003-2012 metų strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX –1700, įgyvendinimą ir švietimo bei socialinių paslaugų teikimą socialinėje atskirtyje gyvenančioms bei socialinės rizikos šeimoms.

Valstybė, vykdydama tarptautiniuose teisės aktuose aptartus įsipareigojimus, turi ieškoti veiksmingų vaikų mokymosi motyvacijos mažėjimo, mokyklos nelankymo ir pan. problemų sprendimo būdų.

13. Mokyklos nelankantys vaikai

Statistikos departamentas 2002 metais paskelbė Lietuvos gyventojų surašymo duomenis, pagal kuriuos 2001 m. balandžio mėn. nesimokė 5 256 vaikai nuo 7 iki 16 metų. Statistikos departamento bei Švietimo ir mokslo ministerijos 2005 metais paskelbtais duomenimis 2004-10-01 mokyklos nelankė 505 vaikai. Savivaldybių švietimo skyrių Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai pateiktais duomenimis, 2005-05-01 mokyklos nelankė ar vengė ją lankyti 2 294 mokyklinio amžiaus vaikai (visas apibendrinimo dėl mokyklos nelankančių vaikų tekstas yra Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje: <http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/pranešimai/apibendrinimai>).

Išanalizavus savivaldybių švietimo skyrių, Statistikos departamento bei Švietimo ir mokslo ministerijos duomenis, konstatuotina, kad mokyklinio amžiaus vaikų apskaita nėra tinkamai reglamentuota. Nėra patikimo ir veiksmingo mechanizmo, leidžiančio surinkti tikslius duomenis apie tai, kiek mokyklinio amžiaus vaikų nuo 7 iki 16 metų nelanko bendrojo lavinimo mokyklų.

Analizuojant situaciją, pastebėtos pagrindinės problemos, susijusios su mokyklinio amžiaus vaikų apskaita:

- nėra galimybių sudaryti tikslius 7 metų amžiaus vaikų, turinčių pradėti lankyti mokyklą, sąrašus, kadangi įsigaliojus Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymui, seniūnijos nuo 2003-01-01 neveda gyvenamosios vietos duomenų apskaitos dokumentų, todėl negali sudaryti minėtos grupės vaikų sąrašų ir jų pateikti valstybinėms ir savivaldybių bendrojo lavinimo švietimo įstaigoms. Gyventojų registro tvarkytojo duomenys apie 7 metų amžiaus vaikus nėra tikslūs;

- dėl gyvenamosios vietos deklaravimo, gyventojų migracijos problemų į apskaitą nepatenka mokyklinio amžiaus vaikai, neregistruoti jokioje bendrojo lavinimo švietimo įstaigoje;

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

- netiksli išvykstančių/atvykstančių mokinių apskaita tarp skirtingo pavaldumo švietimo įstaigų;
- netiksli vaikų, išvykstančių į užsienį kartu su tėvais, apskaita. Vaikai nelanko mokyklos, kurioje yra registruoti, ir nėra duomenų ar jie pradėjo lankyti mokyklą užsienyje;
- mokyklos nelankančiais vaikais įvardinami mokiniai, kurie pedagogų tarybai pasiūlius, mokyklos tarybai nusprendus ir gavus savivaldybės švietimo padalinio (steigėjo) rašytinį sutikimą išbraukti iš mokinių sąrašų, taip pat tie, kurie mokyklos turimais duomenimis turėtų lankyti mokyklą, bet nelanko.

Pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą į apskaitą nepatenka tie mokyklinio amžiaus vaikai, kurie vengia lankyti mokyklą, t.y. epizodiškai, nereguliariai mokyklą lankantys mokiniai. Šios grupės mokiniai sudaro didžiausią dalį, t.y. 66 proc. bendro mokyklos nelankančių vaikų skaičiaus.

Iš savivaldybių švietimo skyrių ir vaiko teisių apsaugos tarnybų (apklausa buvo vykdoma 2004 metais) pateiktos informacijos matyti, kad daugumoje savivaldybių renkami duomenys apie vengiančius lankyti mokyklą (epizodiškai, nereguliariai lankančius) vaikus, tačiau bendros nuostatos apskaitant šios grupės vaikus nėra.

Pažymėtina, kad įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimu Nr. 889 patvirtintą Mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarką, į mokyklos nelankančių mokyklinio amžiaus vaikų (nuo 7 iki 16 metų) apskaitą patenka tik vaikai, kurie nustojo lankyti mokyklą (dėl įvairių priežasčių nutraukę mokymąsi arba yra išbraukti iš mokinių sąrašų), taip pat vaikai, kurie dėl sunkios negalios negali lankyti bendrojo lavinimo švietimo įstaigų. Duomenys apie mokyklinio amžiaus vaikus, nepradėjusius lankyti mokyklos, neregistruotus jokiaje mokykloje, išvykusius į kitą mokyklą (mokinių srautus), vengiančius lankyti mokyklą (epizodiškai, nereguliariai lankančius) nėra tikslūs arba visiškai nerenkami.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. 1576 „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo įgyvendinimo“ Švietimo ir mokslo ministerijai pavedė iki 2005 m. gruodžio 20 d. parengti nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl Mokyklinio amžiaus vaikų iki 16 metų apskaitos tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo projektą. Vykdydama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 3 d. nutarimą Nr. 1554 „Dėl savivaldybių techninių galimybių atlikti įstatymų joms priskirtas viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo funkcijas tobulinimo ir pasirengimo perduoti savivaldybėms gyvenamosios vietos deklaravimo funkciją“, Vidaus reikalų ministerija iki 2005-07-01 turėjo parengti Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo pakeitimo įstatymo, Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymo, prireikus – ir kitų teisės aktų projektus, numatant, kad nuo 2007-01-01 gyvenamosios vietos deklaravimo funkcija bus perduota savivaldybėms ir ją įgyvendins savivaldybių seniūnijos, o kur jos neįsteigtos – kiti savivaldybių padaliniai.

Siekiant sukurti patikimą mokyklinio amžiaus vaikų apskaitos sistemą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė Lietuvos Respublikos Vyriausybei parengti bendrą vaikų apskaitos savivaldybėse mechanizmą, įdiegiant vaikų apskaitos duomenų programinę įrangą, nustatyti bendrus reikalavimus mokyklos nelankančių vaikų identifikavimui, aiškiai apibrėžti atsakomybės, funkcijų pasidalijimo, koordinavimo ir tarpžinybinio bendradarbiavimo ribas.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo, kad yra parengtas Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos projektas, kurio pagrindas yra įvairių institucijų duomenų bazių lyginimas programine įranga. Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaita, Švietimo ir mokslo ministerijos atstovų teigimu, nebus veiksminga ir tiksli be savivaldybės (seniūnijos) teritorijoje gyvenančių asmenų duomenų bazės ir šiuo metu negali funkcionuoti. Naujai parengta Vaikų apskaitos tvarka turi būti suderinta ir pradėti funkcionuoti kartu su gyvenamosios vietos deklaravimo funkcijos perdavimu seniūnijoms, t.y. nuo 2007-01-01.

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras pradėjo vykdyti projektą „Iškritusių iš mokyklos mokinių grąžinimas“, kurio tikslas – grąžinti į švietimo sistemą nelankančius mokyklos mokinius, didinant pedagoginės psichologinės pagalbos prieinamumą, veiksmingumą ir kokybę, tobulinant pedagoginių psichologinių tarnybų specialistų profesinę kvalifikaciją, stiprinant šių tarnybų metodinę bazę. Šiuo projektu siekiama sukurti vaikų grąžinimo į švietimo sistemą ir mokyklos

nelankymo prevencijos modelį, įgyvendinti jį šešiose bandomosiose savivaldybėse, vėliau – ir visoje šalyje.

14. Žemo kultūrinio lygio mokamų pramogų organizavimas vaikų ugdymo įstaigose

Apie tai, kad į mokyklas, darželius neretai atvyksta, o kartais ir veržiasi abejotino profesionalumo kolektyvai bei atlikėjai, o vaikų tėvai moka, kad ir nedidelius pinigus už pramogą, kuri ne tik nelavina jų atžalos kultūrinio skonio, nepraturtina vaiko laisvalaikio, bet turi neigiamą poveikį vaiko supratimui apie meną, racionalų laisvalaikio praleidimą, kalbama jau ne pirmus metus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į mokinių tėvų pateiktą nuomonę dėl žemo kultūrinio lygio mokamų pramogų organizavimo vaikų ugdymo įstaigose, atliko tyrimą savo iniciatyva. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva pirmą kartą ši problema buvo pradėta svarstyti ir analizuoti viešai. Kontrolierės prašymu savivaldybių švietimo skyriai surengė diskusijas iškeltoms problemoms aptarti su vaikų darželių, mokyklų vadovais, pedagogais, tėvais, savivaldybės teritorijoje veikiančiomis vaikų visuomeninėmis organizacijomis.

Apibendrinus surinką informaciją, išryškėjo bendros problemos ir trūkumai, organizuojant mokamus kultūrinius renginius mokyklose ir vaikų darželiuose.

Nesant nustatytų meno kolektyvų bei atlikėjų atrankos sistemos bei jų siūlomų programų vertinimo kriterijų mokamų kultūrinių renginių organizavimo praktika savivaldybių ugdymo įstaigose labai įvairi.

Dažniausiai atsakomybė už mokamų renginių organizavimą tenka švietimo įstaigų vadovams. Ikimokyklinių įstaigų, bendrojo lavinimo mokyklų vadovai arba darbuotojai, atsakingi už papildomą ugdymą, atsako už mokamų kultūrinių renginių planavimą, atvykstančių meno kolektyvų atranką, jų profesionalumo, pasirodymų tikslų bei siūlomų programų turinio vertinimą.

Daugelyje savivaldybių susiklostė mokamų kultūrinių renginių organizavimo bei meno kolektyvų atrankos tradicijos. Ugdymo įstaigų vadovai vertina organizatorių patirtį, siūlomos programos turinį ir renginio naudą ugdytiniais, taip pat atsižvelgiama į mokinių ir pedagogų susidomėjimą konkrečiu kolektyvu. Su aukšto meninio lygio žinomais kolektyvais bei atlikėjais sudaromos bendradarbiavimo sutartys. Kai kurios švietimo įstaigos priima tik tuos meno kolektyvus bei atlikėjus, kurie turi Švietimo ir mokslo ministerijos, rečiau Kultūros ministerijos rekomendacijas. Renginio organizatorių prašoma pateikti veiklos licencijas.

Iš esmės skiriasi didžiųjų miestų ir rajonų savivaldybių (ypač kaimo) galimybės pasirinkti profesionalius meno kolektyvus ir atlikėjus bei jų siūlomas programas. Atokesnių rajonų, kaimo vietovių švietimo įstaigos paprastai tenkinasi atvykstančių kolektyvų bei atlikėjų pasiūla, kurių programa ne visada yra tinkamo meninio lygio. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad kaimo vietovėse gyvenančios šeimos dėl materialinių sunkumų bei atstumo retai gali nuvykti su vaikais į rajono centrą ar sostinę, pamatyti profesionalių kolektyvų bei atlikėjų pasirodymus, pareikšta nuomonė, jog tai dažnai vienintelė galimybė vaikui pamatyti „gyvą aktorį“, spektaklį ar išgirsti muzikinę programą.

Nesant aiškaus reglamentavimo ypač problemiška vertinti mažai žinomų kolektyvų bei atlikėjų meninį lygį. Dėl pakankamai didelio į ugdymo įstaigas atvykstančių meno kolektyvų bei atlikėjų srauto, sunku išvengti subjektyvaus siūlomos programos vertinimo, žemo kultūrinio lygio renginių organizavimo.

Dažniausiai mokami kultūriniai renginiai organizuojami ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir pradinėse mokyklose. Vidutiniškai mokami renginiai ugdymo įstaigose organizuojami 3-6 kartus per mokslo metus. Renginys vaikui kainuoja 2-3 litus. Tyrimo metu paaiškėjo, jog ne visi į ugdymo įstaigas atvykstantys meno kolektyvai bei atlikėjai platina bilietus, parduodami neoficialūs bilietai.

Paprastai pramoginiai mokami renginiai vyksta po pamokų. Pamokų metu organizuojami su ugdymo procesu, mokymo programomis susiję kultūriniai renginiai. Į pamokos turinį integruojami literatūriniai, muzikiniai, istoriniai edukaciniai projektai. Tačiau yra švietimo įstaigų, kuriuose pramoginiai renginiai organizuojami ir pamokų metu.

Atsižvelgusi į savivaldybių švietimo skyrių organizuotų viešų diskusijų, atliktų apklausų rezultatus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė padarė prielaidą, kad organizuojant mokamus kultūrinius renginius atskirose vaikų ugdymo įstaigose yra pažeidžiami vaikų teisės ir įstatymais saugomi interesai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Švietimo ir mokslo bei Kultūros ministerijų, taip pat ir savivaldybių administracijų dėmesį į būtinumą spręsti problemas, susijusias su žemo kultūrinio lygio kolektyvų ir atlikėjų siūlomų programų organizavimu švietimo įstaigose, užtikrinti kokybišką, vaikų poreikius bei ugdymo tikslus atitinkantį kultūrinį švietimą. Švietimo ir mokslo ministerijai kartu su Kultūros ministerija pasiūlyta nustatyti meno kolektyvų ir atlikėjų, pageidaujančių organizuoti kultūrinius renginius švietimo įstaigose, atrankos tvarką bei jų siūlomų programų vertinimo kriterijus, savivaldybėms – patvirtinti kultūrinių renginių (pramoginių, edukacinių programų) organizavimo švietimo įstaigose tvarką, švietimo įstaigų vadovams – užtikrinti, kad organizuojant kultūrinius renginius būtų kviečiami tik aukšto meninio lygio kolektyvai ir atlikėjai, kurių programų turinys atitiktų vaikų amžių, poreikius bei ugdymo tikslus, o mokamų renginių organizavimas būtų suderintas su vaikų tėvais (globėjais, rūpintojais).

Informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymo savivaldybėms vykdymą pateikė 35 savivaldybių administracijos, iš jų – 26 savivaldybės kultūrinių renginių organizavimo švietimo įstaigose tvarką jau parengė arba sudarė darbo grupes tokiai tvarkai parengti.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad siekiant apsaugoti vaikus nuo abejotino meninio lygio kolektyvų pasirodymų, Lietuvos vaikų ir jaunimo centrui pavesta sudaryti darbo grupę, kurios darbe dalyvaus ir Kultūros ministerijos specialistai, ir iki 2006-02-01 parengti rekomendacijas mokykloms dėl meno kolektyvų bei atlikėjų, pageidaujančių organizuoti kultūrinius renginius švietimo įstaigose, atrankos. Šiuo metu rekomendacijų projektas jau yra parengtas, tačiau kultūros srities profesionalų ir kai kurių pedagogų nuomone, dokumentas neatitinka poreikių ir turėtų būti tobulinamas.

15. Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

Žiniasklaida gana aktyviai braunasi į žmogaus privatų gyvenimą. Ji tam tikra prasme jau ne tik informuoja, bet ir formuoja visuomenės požiūrį ir nuomonę, kadangi ne pateikia informaciją apie įvykius, bet ir nurodo, kaip juos suprasti. Šiuos teiginius pagrindžia ne tik Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika, tačiau ir viešosios nuomonės apklausos, kurios rodo itin didelį pasitikėjimą žiniasklaida. Kitą vertus, reikia pastebėti ir tai, kad be tradicinių visuomenės informavimo priemonių (spaudos, radijo, televizijos), žiniasklaida naujų informacinių technologijų formomis labai sparčiai ir agresyviai braunasi į žmonių gyvenimą ne tik darbo aplinkoje, bet ir kasdienėje šeimos buityje. Mūsų visuomenėje žinios ir informacija įgyja realią valdžią ne tik politiniams procesams, bet ir atskirų žmonių vertybių skalėms formuoti. Spauda, radijas ir televizija įprastame ir elektroniniame formate, pasiekdama itin plačią ir įvairialypę auditoriją, daro didelę įtaką mūsų visuomenėje, tarp jų ir vaikams, perima vaidmenis, priklausančius išimtinai šeimai, mokyklai, dažnai nulemia vaiko vertybes, jo pasirinkimus ir elgesio tipus.

Atkreiptinas dėmesys, jog mūsų visuomenė turi tapti ne bejėgiška žiniasklaidos ir pateikiamos informacijos vartotoja, bet ir aktyvi vaikų teisių ir teisėtų interesų gynėja nuo dažnai žiniasklaidoje propaguojamo smurto ar kitokios netinkamo turinio informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, poveikio.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nemažėja skundų dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo ir Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų pažeidimų. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2005 metais atliko 14 tyrimų dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo reikalavimų pažeidimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė į žurnalistų etikos inspektorių R. Gudaitį kreipėsi dėl 14 publikacijų (laikraščiuose „Lietuvos rytas“, „Respublika“, „Vakarų ekspresas“, „Panevėžio rytas“, „Naujienos“, „15 minučių“ ir kt.) 6 televizijos laidose (rodytų LTV, TV3, LNK, Baltijos televizijos) paskelbtos informacijos įvertinimo. Taip pat į žurnalistų etikos inspektorių R. Gudaitį ir kitas kompetentingas institucijas buvo kreiptasi dėl televizijų įvairiose pramoginėse laidų eteryje rodomų žiūrovų siunčiamų trumpųjų žinučių (SMS), kurių turinys dažnai neatitinka geros moralės normų ir daro neigiamą poveikį nepilnamečiams. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, televizijos programose rodomų trumpųjų žinučių turinys turi būti atidžiau peržiūrimas pačių transliuotojų ir užtikrinama, kad nepilnamečių fiziniam ir doroviniam vystymuisi žalinga informacija nepatektų į eterį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Pažymėtina, kad šiuo metu taikomi neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos įgyvendinimo trūkumai (pavyzdžiui, anonsuojant vaidybinius filmus, serialus ir pan., nėra pranešama įspėjamosiomis ir garsinėmis priemonėmis) neužtikrina optimalios vaiko nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio apsaugos. Veiksmingam Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimui užtikrinti, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina stiprinti nuolatinę televizijos programų stebėseną, skiriant šiam tikslui pakankamai finansinių ir žmogiškųjų išteklių.

Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patirtį, galima išskirti dvejopą vaiko ir žiniasklaidos santykį, analizuojant vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus: pirmuoju atveju - vaikas yra viešosios informacijos vartotojas, antruoju – viešosios informacijos objektas.

Pastebėtina, kad retai išlaikoma pusiausvyra tarp teisės į informaciją ir vaiko teisės jaustis ir būti saugiam. Kasdieną galime pastebėti, kad žiniasklaida dažnai pažeidžia vaiko teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, teisę į atvaizdą ir t.t. Teikiant informaciją apie nepilnamečius neapdairiai pateikiami jų asmens duomenys, nagrinėjamos ir pateikiamos aplinkybės, leidžiančios nustatyti nepilnamečio asmens tapatybę, neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos jų nuomonės ir vertinimai. Tokiu būdu pažeidžiamos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo bei kitų, vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių, teisės aktų nuostatos.

Pažymėtina, jog žiniasklaida pirmiausia turi skleisti teigiamą informaciją, kuri kuo plačiau ugdytų vaiko asmenybę, talentus, pagarbą žmogaus teisėms ir rengtų vaiką savarankiškam gyvenimui.

Atkreiptinas dėmesys į vis didesnę elektroninės įtaką. Naujos informacijos technologijos įvairiausiomis formomis sparčiau skverbiasi į žmonių gyvenimą. Internetinė žiniasklaida - elektroniniai laikraščiai, žurnalai, informaciniai portalai, sulaukia nemažo skaitytojų ir interneto vartotojų dėmesio. Internetas savo unikaliomis galimybėmis ypač patrauklus nepilnamečiams, tačiau šioje srityje pastebimas itin mažas elektroninės žiniasklaidos savireguliacijos priemonių veiksmingumas ir interneto turinio kontrolės efektyvumas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina skatinti saugaus interneto idėją.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005 metais sudarė tarpžinybinę darbo grupę interneto kavinių, salonų veiklai, darančiai žalingą poveikį vaiko fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, įvertinti. Darbo grupė analizuoja ne tik internete platinamos neigiamą poveikį darančios informacijos, bet ir kompiuterinių žaidimų, pagal vartotojų amžiaus grupes, ženklinimo ir jo laikymosi bei kontrolės užtikrinimo mechanizmą. Taip pat svarstoma galimybė sugriežtinti administracinę atsakomybę tėvams, kompiuterinių salonų savininkams bei darbuotojams, kompiuterinių žaidimų gamintojams ir platintojams už netinkamo turinio informacijos prieinamumą daromą žalą vaikams.

Minėta darbo grupė, kompleksiškai išanalizavusi ir įvertinusi problemas, susijusias su interneto kavinių ir salonų veiklos neigiamais aspektais bei smurtinių kompiuterinių žaidimų neigiama įtaka vaiko fiziniam, protiniam, doroviniam vystymuisi, teisiniu interneto svetainių (kavinių, salonų ir pan.) veiklos reglamentavimu, nusprendė siūlyti tobulinti galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius interneto paslaugų teikimo ir naudojimosi šiomis paslaugomis sąlygas, taip pat kompiuterinių žaidimų žymėjimą. Darbo grupė planuoja 2006 metais parengti Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo bei Viešojo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos pakeitimo projektus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją, prašydama parengti higienos normas internetinių kavinių darbui. Sveikatos apsaugos ministerija informavo, kad internetinių kavinių (salonų) higienos normų parengimas įtrauktas į ministerijos 2006-ųjų metų veiklos planą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba 2005 –06-08 Lietuvos Respublikos Seime surengė konferenciją – diskusiją tema „Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai“. Konferencijoje dalyvavo žiniasklaidos atstovai, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų vedėjai, savivaldybių ir apskričių vaikų globos

įstaigų vadovai, specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų, apskričių kūdikių namų atstovai, bei kiti suinteresuoti asmenys.

VI. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERĖS 2005 METAIS TEIKTI PASIŪLYMAI

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas numato, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi teisę teikti siūlymus Seimui ir Vyriausybei dėl priemonių Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos pagerinimui, ir pareigą teikti siūlymus Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei dėl galiojančių teisės aktų pakeitimų ir naujų teisės aktų priėmimo bei politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo. Vykdydama minėtas įstatymo nuostatas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga savarankiškai rengė ir dalyvavo rengiant bei tobulinant teisės aktų projektus, teikė išvadas, nuomones, siūlymus dėl teisės aktų, priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pagerinimo bei politikos, susijusios su vaiko teisių apsauga, formavimo ir įgyvendinimo, siekė teigiamų pokyčių vaiko teisių ir teisėtų interesų sferoje. Pateikiami svarbiausieji.

Lietuvos Respublikos Seimui

**pateikti teisės aktų projektai, pasiūlymai bei nuomonės dėl teisės aktų projektų,
naujų teisės aktų priėmimo ar esamų keitimo, tobulinimo:**

✓ Darbo kodekso 235 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pateikiamus duomenis apie smurto prieš vaikus atvejus ir remdamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktine veikla, leidžiančia daryti išvadą apie fizinio, emocinio ir seksualinio smurto prieš vaiką pasireiškimą įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, pateikė Lietuvos Respublikos Seimui Darbo kodekso 235 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Seimo narių dėmesį, kad vaikai itin dažnai smurtą patiria iš asmenų, atsakingų už jų priežiūrą, privalančių ginti vaikus nuo neteisėtų veiksmų, užtikrinti jų teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą (globos įstaigų darbuotojai, mokytojai, socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, auklėtojai, policijos pareigūnai ir kt.).

Smurto prieš vaikus problemos aktualumą: poreikį ją spręsti, būtinybę smurto prieš vaikus reiškiniui daryti įtaką prevenciškai bei griežtinti už vaiko priežiūrą atsakingų asmenų atsakomybę už smurtavimą, patvirtina ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, apskričių viršininkų, nevyriausybinių organizacijų veikla šioje srityje. Žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje 2004 metais apžvalgoje konstatuota, kad vaiko teisių pažeidimų šalinimo ir prevencijos mechanizmas nėra veiksmingas, tarp ryškiausių pažeidimų grupių 2004 metais įvardijamas smurtas vaikų atžvilgiu namuose bei mokyklose. Europos žmogaus teisių ombudsmenas Alvaro Gill Robles savo ataskaitoje taip pat skyrė itin didelį dėmesį smurto prieš vaikus problemoms ir poreikiui jas savalaikiai spręsti.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra įtvirtintas apribojimas asmenims, teistiems už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus vaikui, dirbti darbą, tiesiogiai susijusį su vaikais. Taip pat darbdaviui nesuteikiama teisė, nustačius smurto prieš vaikus atvejus, kurie nors ir neatitinka nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties, taikyti atitinkamas sankcijas darbuotojo atžvilgiu.

Vaiko gerovės valstybės politikos strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184, vaiko gerovės valstybės politikos prioritetu įvardijamas vaikų apsaugos nuo visų formų smurto ir išnaudojimo gerinimas. Nacionalinėje smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 491, numatoma papildyti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą įtvirtinant draudimą asmenims, teistiems už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus vaikui, dirbti darbą, tiesiogiai susijusį su vaikais. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ir papildžius Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, liks neapspręsta darbdavio galimybė (teisė) įvertinti jau dirbančio darbuotojo smurtinį elgesį su vaiku, fizinio ar psichinio smurto

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

demonstravimą vaikams, nors už tai darbuotojas ir nebuvo baudžiamas administracine ar baudžiamąja tvarka, tačiau savo veiksmais padarė realią žalą vaikui. Atsižvelgiant į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, numatomą Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą tikslinga svarstyti, apsisprendus dėl Darbo kodekso 235 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. Lietuvos Respublikos Seimui pritarus siūlomam projektui, būtų praplėstas šiurkščiais darbo pareigų pažeidimais laikytinų aplinkybių sąrašas, o tai suteiktų darbdaviui teisę, esant atitinkamoms aplinkybėms, nutraukti darbo sutartį apie tai iš anksto neįspėjus darbuotojo pagal Darbo kodekso 136 straipsnio 3 dalį.

Lietuvos Respublikos Seimui pateikto Darbo kodekso 235 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto tikslas – sugriežtinti vaikų ugdymo, globos, sveikatos priežiūros ir kitų įstaigų, tiesiogiai (nuolatos ar laikinai) atsakingų už jų prižiūrimų vaikų saugumą bei auklėjimą, darbuotojų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus, pasireiškiančius smurtiniu elgesiu prieš juos. Taip pat siekiama sudaryti teisinės prielaidas veiksmingam Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 2 dalies nuostatos, įtvirtinančios, kad už fizinio ar psichinio smurto demonstravimą vaikams, jų įtraukimą į nusikalstamą ar kitą neteisėtą veiklą taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė, taip pat minėto įstatymo 57 straipsnio 2 dalies nuostatos, įtvirtinančios, kad mokymo, auklėjimo, gydymo ir kitų įstaigų vadovai, auklėtojai ar jiems prilygstantys asmenys, šių įstaigų administracija atsako už jų prižiūrimų vaikų auklėjimą ir, jeigu šie asmenys nevykdo savo pareigų arba vykdo jas netinkamai, fiziškai, psichiškai žaloja auklėtinius arba kitaip pažeidžia vaiko teises, jie atsako įstatymų nustatyta tvarka, įgyvendinimui.

✓ Bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnio ir Baudžiamojo kodekso 77 straipsnio pakeitimo projektai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertinusi dienraščio „Respublika“ 2005-09-14 publikacijoje „Banditus gelbsti betėviai vaikai“, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2005-09-16 posėdyje iškeltas problemas dėl Bausmių vykdymo kodekso normų praktinio įgyvendinimo ir atsižvelgdama į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, skundų turinį, nuteistųjų keliamas problemas, pasiūlė Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui praplėsti svarstymų dalyką.

Apibendrinusi ir išanalizavusi Vilniaus universiteto Teisės fakulteto, Mykolo Riomerio universiteto Teisės fakulteto, Teisės instituto ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuomones bei pasiūlymus dėl nuteistųjų manymu diskriminacinio pobūdžio Baudžiamojo kodekso 77 straipsnio 1 dalies 1 punkto d papunkčio ir Bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnio 3 dalies 1 punkto nuostatų, taip pat įvertinusi Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) asociacijos nuomonę dėl aukščiau minėtų problemų, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė Baudžiamojo kodekso 77 straipsnio ir Bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnio pakeitimo projektus. Kontrolierė pasiūlė įtvirtinti nuostatas, kad atitinkamai lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų, esant papildomoms įstatymuose numatytoms aplinkybėms, būtų taikomas visiems asmenims, nuteistiems laisvės atėmimo bausme už neatsargų, lengvą ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, turintiems nepilnamečių vaikų, jeigu jiems nėra apribota tėvų valdžia.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, gali būti svarstoma, diskutuojama ir dėl papildomų sąlygų sutrumpinti laisvės atėmimo bausmę įtvirtinimo ir taikymo asmenims, nuteistiems už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, turintiems nepilnamečių vaikų.

Bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnio ir Baudžiamojo kodekso 77 straipsnio nuostatos savo pobūdžiu ir prasme nėra įpareigojančios. Teismas turi teisę, ne pareigą priimti sprendimą dėl minėtų nuostatų taikymo. Priimdamas sprendimą, Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, teismas kiekvienu konkrečiu atveju privalo atsižvelgti ne tik į formaliai įstatyme numatytas sąlygas (pvz., kad asmuo turi nepilnamečių vaikų; kad asmeniui nėra apribota tėvo valdžia), bet ir į kitas reikšmingas aplinkybes (pvz., jeigu tėvo (motinos) valdžia nėra apribota turi būti vertinamas tėvo (motinos) pareigų savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu vykdymas (tiek iki bausmės paskyrimo, tiek ir bausmės atlikimo metu), ypač atkreipiant dėmesį į pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

vykdymą, taip pat dalyvavimą auklėjant, ugdant vaiką ir kt.), taip pat vadovautis protingumo ir teisingumo principais.

Nuteistųjų skundų analizė leidžia daryti prielaidą, kad dauguma nuteistųjų, žinodami teisės aktuose aptartas sąlygas dėl laisvės atėmimo bausmės atlikimo pataisos įstaigoje sutrumpinimo, tik netekę laisvės siekia įgyvendinti teises (ne pareigas) savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu: bendrauti su vaiku (telefonu, laiškais), matytis su vaiku, gauti informaciją apie vaiko vystymąsi, sveikatą, mokymąsi ir kt. Pažymėtina, kad retas iš šių tėvų vykdo (ar būdamas laisvėje vykde) pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Darytina prielaida, kad laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu pripažindami tėvystę tėvai, daugeliu atvejų siekia pasinaudoti įstatymuose numatytais laisvės atėmimo bausmės sutrumpinimo galimybėmis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, aukščiau nurodytais atvejais yra pažeidžiamos nepilnamečių vaikų teisės ir teisėti interesai, sudaromos sąlygos piktnaudžiauti tėvų valdžia. Siekiant išvengti vaikų teisių ir jų teisėtų interesų pažeidimų bei užtikrinti tinkamą ir veiksmingą jų apsaugą, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina užtikrinti veiksmingą prokuratūros, pataisos įstaigų ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų bendradarbiavimą, tinkamai taikyti teisės aktuose numatytas vaikų teisių ir interesų apsaugos priemones (pvz., tėvų valdžios apribojimas ir kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, teismui priėmus apkaltinamąjį nuosprendį ir paskyrus laisvės atėmimo bausmę, prokuratūra, bendradarbiaudama su savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba, turėtų spręsti klausimą dėl tėvų valdžios ribojimo arba vaiko atskyrimo nuo tėvų inicijavimo. Tokiu būdu būtų sumažinta galimybė nuteistiesiems, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę ir turintiems nepilnamečių vaikų, piktnaudžiauti teisės aktuose aptartomis laisvės atėmimo bausmės sutrumpinimo sąlygomis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nepritaria siūlymui griežtinti tėvystės pripažinimo tvarką, sąlygas, nors sutinka, kad praktikoje galimi atvejai, kai nuteistasis pripažins savo tėvystę vaiko, kurio biologiniu tėvu jis nėra, atžvilgiu, siekdamas anksčiau išeiti į laisvę. Šiuo atveju ypač svarbus pataisos įstaigų ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų bendradarbiavimas. Vaiko gyvenamosios vietos Vaiko teisių apsaugos tarnyba gali pataisos įstaigai pateikti informaciją apie nuteistojo santykius su moterimi ir vaiku, kurio tėvu save laiko nuteistasis, moters ir vaiko gyvenimo sąlygas ir kt. Įvertinusi visas nustatytas aplinkybes pataisos įstaiga, vykdydama Bausmių vykdymo kodekso 164 straipsnyje įtvirtintą įpareigojimą kreiptis į teismą su teikimu lygtinai paleisti nuteistąjį iš pataisos įstaigos, be kitų duomenų, pateiktų ir informaciją dėl tėvystės pripažinimo aplinkybių, pareikštų abejones dėl nuteistojo tėvystės ir pan. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tikslinga užtikrinti, kad paaiškėjus melagingiems tėvystės pripažinimo atvejams ar kilus abejonių, prokuratūra, gindama viešąjį interesą, teiktų ieškinį dėl tėvystės nuginklėjimo. Vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) asociacija pritaria šiam Vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymui.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlo svarstyti klausimą dėl vientisos pataisos įstaigų, prokuratūros bei teismų praktikos formavimo, sprendžiant asmens, nuteisto laisvės atėmimo bausme, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės pakeitimo švelnesne bausme, lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo įstaigų klausimus, parengiant ir išplatinant atitinkamų teisės normų taikymo komentarus ir pan.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2005-11-23 sprendimu buvo sudaryta darbo grupė dėl lygtinio paleidimo iš pataisos namų pripažinusiems tėvystę (įvaikinusiems) nuteistiesiems taikymo analizės.

✓ Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo ir Baudžiamojo kodekso papildymo 151¹ straipsniu įstatymo ir Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymo projektai

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga nuo 2004 metų dalyvauja darbo grupės, Seimo komitetų organizuojamuose svarstymuose dėl teisės aktų, dėl kurių atsiranda galimybė interpretuoti asmens nuo 14 metų amžiaus galimybę savanoriškai duoti sutikimą lytiškai santykiauti, tobulinimo, dėl Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 151¹ straipsniu įstatymo projekto Nr. XP-221(2), dėl Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-221 (A) ir Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-246.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritaria Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo ir kodekso papildymo 151¹ straipsniu įstatymo projekto Nr. XP-221 (2) tikslui – padidinti amžiaus ribą, nuo kurios nepilnamečiai gali duoti sutikimą lytiškai santykiuoti, ir amžiaus ribą asmenų, už kurių tvirkšinimą taikoma baudžiamoji atsakomybė, iki 16 metų.

Atsižvelgiant į kilusias diskusijas, skirtingą teisės normų interpretavimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė mano esant tikslinga pakoreguoti atitinkamas Baudžiamojo kodekso nuostatas ir užtikrinti vienodą įstatymo projekte siūlomų Baudžiamojo kodekso 151¹ straipsnio nuostatų aiškinimą ir baudžiamosios atsakomybės taikymą už lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą su jaunesniu negu 16 metų asmeniu, nesant Baudžiamojo kodekso 149, 150 ir 151 straipsniuose aptartų veikų požymių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė abejoja dėl siūlymo, kad Baudžiamojo kodekso 151¹ ir 153 straipsniuose aptartų nusikaltimų subjektais būtų tik pilnamečiai asmenys. Ši formuluotė, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, iškreipia bendrąsias baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribas, įtvirtintas Baudžiamojo kodekso 13 straipsnyje (14 ir 16 metų), nėra pakankamai argumentuota ir reikalingas papildomas praktikų (prokurorų, teisėjų) bei baudžiamosios teisės specialistų įvertinimas.

Siekiant išvengti nesklandumų, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė svarstyti nuostatą, kad asmenys nuo 16 iki 18 metų už Baudžiamojo kodekso 151¹ straipsnyje ir 153 straipsnyje numatytas veikas atsakytų tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė privalo atstovauti visų vaikų, šiuo atveju ir nusikaltimo aukos, ir nusikaltėlio teisėms ir interesams, todėl aukščiau pateikta pastaba nėra siekiama padidinti nusikaltusių nepilnamečių skaičių, tačiau užtikrinti tinkamą lytiškai nesubrendusių asmenų seksualinio neliečiamumo apsaugą, normalų vystymąsi ir kaltų asmenų atsakomybės neišvengiamumą. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Baudžiamojo kodekso 151¹ ir 153 straipsnių sankcijos, turėtų derėti su kitomis Baudžiamojo kodekso XXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“ numatytomis sankcijomis, atitikti veikų pavojingumą. Neneigiant Baudžiamojo kodekso 151¹ ir 153 straipsnių sankcijų griežtinimo, pažymėtina, kad įstatymo projekto tikslui pasiekti yra būtina užtikrinti aukštą nusikaltimų išaiškinimo lygį bei bausmių neišvengiamumą. Taip pat didelį prevencinį vaidmenį atliktų ir nepilnamečių visuomenės seksualinis ir teisinis švietimas.

Teikdama išvadą dėl Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-246, kurio tikslas – suderinti Civilinio kodekso nuostatas su numatomais Baudžiamojo kodekso pakeitimais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nurodė, kad sprendimą dėl Civilinio kodekso 3.14 straipsnio keitimo yra tikslinga priimti įvertinus Teisingumo ministerijos išvadas dėl Baudžiamojo ir Civilinio kodeksų atitinkamų straipsnių suderinamumo, užsienio valstybių praktiką bei apsisprendus dėl Baudžiamojo kodekso 151¹ straipsnio dispozicijos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad priėmus siūlomą Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimą, asmenys, jaunesni nei 16 metų, esant atitinkamoms aplinkybėms, netektų teisės sudaryti santuoką. Remiantis statistiniais duomenimis apie nepilnamečių santuokas ir vaikus, gimusius ne santuokoje, darytina prielaida, kad Civilinio kodekso pakeitimas sukeltų pasekmes nepilnamečiams ir jų vaikams, tačiau visapusiškam pasekmių įvertinimui būtina detalesnė situacijos analizė. Atsižvelgiant į bendras tendencijas – augantį vaikų, gimusių nepilnametėms, skaičių, vaikų, gimusių tėvams, neįregistravusiems santuokos, skaičių, siekiant užtikrinti tinkamą nepilnamečių ir jų vaikų teisių ir interesų apsaugą, vaikų teisę augti visavertėje (plačiaja prasme) šeimoje būtina vykdyti nepilnamečių ir visuomenės švietimą (apie vaiko gerovę, šeimos reikšmę, tėvų teises ir pareigas ir kt.).

✓ **Civilinio kodekso 3.654 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritarė Seimo narės O. Valiukevičiūtės parengtam Civilinio kodekso 3.65 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui, kuriuo siekiama apsaugoti turtinius ir asmeninius vaiko ar vieno sutuoktinio interesus, užkirsti kelią fizinei ir psichologinei prievartai šeimoje.

Galiojančių Civilinio kodekso 3.65 straipsnio 2 dalies 1 punkto ir Baudžiamojo proceso kodekso 132¹ straipsnio normos leidžia teismams taikyti įpareigojimą asmeniui gyventi skyriumi,

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

tačiau iš susitikimų su savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų atstovais, policijos pareigūnais, bendruomenių atstovais, šeimomis, vaikais ir pan., vaiko teisių apsaugos kontrolieriui žinoma, kad praktikoje šios normos yra gana retai ir sunkiai taikomos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Lietuvos Respublikos Seimui pritarus Civilinio kodekso 3.65 straipsnio pakeitimo projektui, teismams bus sudaryta galimybė dažniau praktikoje taikyti 3.65 straipsnio 2 dalies punkte įtvirtintą laikinąją apsaugos priemonę, t.y. įpareigoti vieną sutuoktinį gyventi skyriumi. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad ir pakoregavus Civilinio kodekso nuostatas teismas turės teisę, ne pareigą priimti sprendimą dėl Civilinio kodekso 3.65 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtintos laikinosios apsaugos priemonės taikymo (Baudžiamojo proceso kodekso 132¹ straipsnyje taikymas analogiškas, t.y. teismo teisė, ne pareiga). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, veiksmingą minėtų Civilinio ir Baudžiamojo proceso kodeksų normų taikymą praktikoje padėtų užtikrinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo parengtos rekomendacijos ar pan.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, aplinkybė, kad teismine tvarka sprendžiamas klausimas dėl asmens įpareigojimo gyventi skyriumi nuo šeimos, rodo šeimą esant krizėje ir pagalbos visai šeimai bei kiekvienam jos nariui suteikimo būtinybę. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitikimo su Vilniaus miesto meru A. Zuoku metu, aptarė centro, kuriame galėtų laikinai gyventi asmenys, įpareigoti gyventi skyrium nuo šeimos, įkūrimo Vilniaus mieste galimybes. Šiame centre asmeniui, įpareigotam gyventi skyriumi nuo šeimos, būtų sudarytos galimybės ne tik tenkinti būtiniausius poreikius, bet ir būtų teikiama kompleksinė kompetentingų specialistų pagalba (pvz.: psichologo, priklausomybės ligų specialisto, socialinio darbuotojo ir kt.), siekiant tiek poveikio priemonės taikymo metu, tiek ateityje užtikrinti tinkamą asmens teisių ir pareigų vykdymą, šeimos ir kitų visuomenės narių saugumą.

✓ Viešojo intereso gynimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsakydama į Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko paklausimą, pateikė nuomonę dėl viešojo intereso gynimo teisinio reglamentavimo tobulinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalis numato, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas. Įgyvendinant šią konstitucinę normą Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 58 – 61 straipsniuose įtvirtinta vaiko teisių apsaugos institucijų sistema. Įstatymo 58 straipsnyje ir 59 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad valstybės institucijos įgyvendina priemones vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai bei kiti teisės aktai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 1 punkte nurodoma, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, ištyręs skundą priima vieną iš sprendimų, numatytų šio įstatymo 25 straipsnyje. Tarp vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimų, dažniausi priimami yra: įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ir teisėtus interesus, nustačius asmenų veiklos trūkumų ar įstatymų pažeidimų, dėl kurių yra pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, pažeidėjus įspėti ir pagal savo kompetenciją siūlyti pašalinti pažeidimus, siūlyti vadovams, kad jie skirtų drausmines nuobaudas asmenims, kaltiems dėl vaiko teises ar jo teisėtus interesus ginančių teisių aktų pažeidimų.

Įstatymų leidėjas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 25 straipsnio 2 punkte numatė, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, išnagrinėjęs skundą, gali priimti sprendimą pareikšti ieškinį teisme. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nėra pasinaudojęs šia įstatymo suteikiama teise dėl neaiškaus, neapibrėžto jos reglamentavimo. Kontrolierės nuomone, šia teise kontrolierius turėtų naudotis tik išimtiniais atvejais, kai byla gali turėti precedentinę reikšmę ir, nei viena iš vaiko teises ir teisėtus interesus privalančių ginti institucijų, dėl tam tikrų aplinkybių, negali užtikrinti tinkamo vaiko teisių ir jo teisėtų interesų gynimo.

Teisės aktai įtvirtinta prioritetinę tėvų teisę ir pareigą užtikrinti savo nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus, jiems atstovauti ir ginti juos. Civilinio kodekso 3.164 straipsnis numato, kad tėvams (globėjams, rūpintojams) pažeidinėjant vaikų teises ir jų teisėtus interesus, priemonių vaikų teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti gali imtis valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija (t.y. savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyba) arba prokuroras. Pareigą, savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybai atstovauti ir ginti nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus, vykdyti vaikų teisių apsaugą savivaldybės teritorijoje ir kt., įtvirtina ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, ir

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983.

Teisės aktuose įtvirtinta viešo intereso – vaiko teisių ir interesų – gynimo sistema yra išsami ir pakankama, tačiau praktikoje ji negali tinkamai veikti dėl žmoniškųjų ir finansinių išteklių trūkumo. Iš savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos apibendrinimo ir analizės žinoma, kad didžiojoje daugumoje savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų nėra juristo, kuris galėtų kvalifikuotai ginti ir atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams, inicijuoti teisminį vaiko teisių ir jo teisėtų interesų gynimą. Civilinio proceso kodekso nuostatos, numatančios, kad bylą nagrinėjant aukštesnės instancijos teisme šalims ir tretiesiems asmenims gali atstovauti tik asmenys, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą, riboja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų galimybę tinkamai ginti ir atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams. Vaiko teisių apsaugos tarnybų teigimu, savivaldybių juristai, pagal veiklos specifiką nėra pajėgūs teikti kvalifikuotą juridinę pagalbą, užtikrinti veiksmingą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų gynimą ir atstovavimą. Galimybes ginti nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų teigimu, riboja ir finansinių lėšų trūkumas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, teisės aktuose įtvirtinta vaiko teisių ir jo teisėtų interesų sistema yra pakankama, tik būtina užtikrinti tinkamą jos funkcionavimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei

pateikti pasiūlymai dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos gerinimo

✓ Globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų rengimo sistemos sukūrimo ir įgyvendinimo problemos sprendimas prioritetine tvarka

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, kad pradedama vykdyti institucinės vaiko globos reforma, kuri reikalauja sisteminio požiūrio, išsamaus situacijos vertinimo bei nemažų tiek materialinių, tiek žmogiškųjų resursų, finansinių investicijų, konstatavo būtinybę pakoreguoti Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo 2005-2012 metų priemonių planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184, sutrumpinant ir paankstinant bendros globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų rengimo sistemos sukūrimo ir įgyvendinimo terminą, t.y. nedelsiant pradėti globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų rengimo problemos sprendimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių plane įtvirtintas bendros globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų rengimo sistemos sukūrimo ir įgyvendinimo terminas 2007-2012 metai, vieningos sistemos (plano) nebuvimas, bus viena iš didžiausių kliūčių vykdant institucinės vaiko globos reformą. Proceso uždelsimas (vilkinimas) sudaro prielaidas neparuoštiems globėjams (rūpintojams) pažeisti bei neužtikrinti globojamo (rūpinamo) vaiko teisių ir jo teisėtų interesų. Taip pat darytina prielaida, kad nesant paruoštų globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų, neskatinant vaiko globos (rūpybos) šeimoje ar įvaikinimo, institucinės vaiko globos reformos metu didelė dalis vaikų liks institucinėje globoje.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ministro Pirmininko pavedimu, išnagrinėjusi minėtą problemą informavo, kad šiuo metu Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo 2005-2012 metų priemonių planą keisti, paankstinant bendros globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų rengimo sistemos įgyvendinimą netikslinga, kadangi vykdomi mokymai vaiko teisių apsaugos tarnyboms ir jų įgaliotiems socialiniams partneriams, kitos priemonės, skirtos bendros vaikų globos sistemos kūrimui, leis geriau įvertinti konkrečius globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų rengimo poreikius, sukurs pagrindus ir pačių globėjų (rūpintojų) bei įvaikintojų rengimo sistemai atsirasti.

Pažymėtina, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikti tyrimai bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų ataskaitų analizė rodo, kad globojamų vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimai yra itin dažni. Apie penktadalis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų yra susiję su globos (rūpybos) institutu.

✓ Įvaikinimo procedūros tobulinimas

Siekdama sumažinti tendencijas dėl be tėvų globos likusių vaikų globos valstybinėse globos institucijose ir remdamasi įvaikinimo procedūros bei ją reglamentuojančių teisės aktų analize, vaiko

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

teisių apsaugos kontrolierė pateikė siūlymus dėl prioritetine tvarka spręstinių problemų įvaikinimo srityje:

- Spartinti vaiko priežiūros ir poveikio priemonių tėvams taikymo klausimų sprendimą. Bylų dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo nagrinėjimo terminai yra ilgi, kadangi teismas privalo įvertinti poveikio priemonės taikymo tikslingumą. Dėl ilgai trunkančio proceso, dauguma vaikų, kurių tėvams yra neterminuotai apribojama tėvų valdžia, yra vyresni nei 6 metų amžiaus. Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis dauguma Lietuvos Respublikos piliečių pageidauja įvaikinti sveikus (nežymius sveikatos sutrikimus turinčius) vaikus iki 2 metų amžiaus.

- Spartinti teisminių bylų dėl tėvų sutikimo įvaikinti patvirtinimo nagrinėjimą. Civilinio kodekso 3.212 straipsnis nustato, kad įvaikinimui būtinas vaiko tėvų rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo. Lietuvoje tėvai sutikimus įvaikinti duoda labai vangiai. Tėvams pareiškimo dėl sutikimo įvaikinti patvirtinimo (žodinio bylos nagrinėjimo) miesto (rajono) apylinkės teisme tenka laukti apie 1-2 mėnesius. Šis terminas yra per ilgas pastovios gyvenamosios vietos, pajamų neturintiems ir atsakomybės jausmo stokojantiems tėvams. Dažnas jų neatvyksta į teismą patvirtinti pateikto sutikimo įvaikinti.

- Civilinėse bylose priimamus sprendimus dėl įvaikinimo priskirti skubiai vykdytinų sprendimų kategorijai. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjo įtvirtinti teismo sprendimo dėl įvaikinimo įsiteisėjimo terminai, turint omenyje vaiko poreikį, interesą kuo greičiau augti įvaikintojų šeimoje, vertintini neigiamai. Iki pirmos instancijos teismo sprendimo įsiteisėjimo išlieka dvilypis vaiko statusas (vaikas įvaikintas, tačiau neįsiteisėjęs teismo sprendimui, juridškai jis išlieka valstybės globoje), įvaikintojams iškyla kitos vaiko priežiūros ir atstovavimo problemos, įvaikintojai negali pasinaudoti vaiko priežiūros atostogomis, kitomis lengvatomis.

- Tobulinti įvaikintino vaiko poreikius atitinkančios šeimos parinkimo tvarka. Civilinio kodekso 3.218 straipsnis įpareigoja Valstybinę vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenis apie galimus įvaikinti vaikus, iki prašymo padavimo teismui, pateikti visiems asmenims, įrašytiems į norinčių įvaikinti eilę. Civilinio kodekso 3.223 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pirmenybės įvaikinti tą patį vaiką suteikimo eilė, o 2 dalyje įtvirtinta prioritetinga teisė asmeniui, pirmam įtrauktam į apskaitą, kuomet įvaikinti vaiką nori keli tos pačios eilės asmenys. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ši įstatymo nuostata neatitinka geriausiųjų vaiko interesų užtikrinimo principo. Tinkamiausios vaikui įvaikintojų šeimos parinkimas turi būti pagrįstas ne eiliškumu, o kompleksiniu ir visapusišku įvaikintojų šeimos įvertinimu, taip pat prioritetingu vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principu.

- Koreguoti Civilinio kodekso 3.210 straipsnio 1 dalį įtvirtinant, kad pagrindiniu kriterijumi priimant sprendimą dėl įvaikinimo turi būti ne formali įvaikintojų amžiaus riba – penkiasdešimt metų, paliekant galimybę išimtiniais atvejais teismui leisti įvaikinti ir vyresnio amžiaus asmenims, o įvaikintojo ir įvaikinamojo amžiaus skirtumas.

- Aiškiai reglamentuoti įvaikinimo procesą sutuoktiniams, gyvenantiems Lietuvos Respublikoje, kai vienas iš jų yra Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas užsienio valstybės pilietis. Tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių įvaikinimo procesą analizė leidžia teigti, teisės aktuose nėra aplinkybių, nuostatų, kuriomis būtų galima vadovautis, kai vienas iš sutuoktinių yra užsienio valstybės pilietis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina papildyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10 d. nutarimu Nr. 1422 patvirtintą įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarką, kurioje būtų reglamentuotas įvaikinimo procesas sutuoktiniams, gyvenantiems Lietuvos Respublikoje, kai vienas iš jų yra Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas užsienio valstybės pilietis (mišrioms šeimoms).

- Didinti įvaikinimo srityje dirbančių specialistų skaičių bei kelti globos įstaigų darbuotojų kvalifikaciją. Teisės aktai nustato, kad įvaikinimui yra būtinas paties vaiko, gebančio išreikšti savo nuomonę, sutikimas. Dėl nepakankamo specialistų skaičiaus vaikų globos įstaigose, nepakankamos globos įstaigų darbuotojų kvalifikacijos ir neretai globos įstaigų administracijos, darbuotojų negatyvių asmeninio pobūdžio nuostatų, valstybinėse institucijose globojami vaikai nėra tinkamai socialiai ir psichologiškai (pa)ruošiami įvaikinimui. Dažnas vaikas nesupranta, neskiria globos ir įvaikinimo institutų prasmės, skirtumų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

- Įvaikinimą prilyginti vaiko gimimui, sudaryti tėvams galimybę išeiti įvaikinto vaiko priežiūros atostogų, padėti vaikui priprasti prie naujos aplinkos, ir gauti atitinkamą valstybės piniginę paramą. Teisės aktai numato, kad motinystės (tėvystės) išmoką gali gauti tėviai išleisti vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueis vieneri metai. Įvaikinus vyresnio amžiaus vaiką, tėvis gali išeiti vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sueis treji metai, tačiau gaudamas tik minimalią valstybės paramą – 0,75 MGL išmoką vaikui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pasiūlymus dėl įvaikinimo procedūros tobulino ne kartą teikė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministrė V. Blinkevičiūtė, Ministro Pirmininko pavedimu, išnagrinėjusi problemas įvaikinimo srityje informavo, kad įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų programos 8.27 nuostatą dėl įvaikinimo procedūrų tobulinimo, programos įgyvendinimo priemonėse numatyta parengti Išmokų vaikams įstatymo pakeitimo įstatymo projektą ir kitus teisės aktus, kuriais būtų įtvirtinta piniginė parama ir kitos socialinės garantijos, skatinančios įvaikinimą. Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pastabas, socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymu buvo sudaryta ministerijos specialistų darbo grupė, kuri įpareigota išanalizuoti Išmokų vaikams įstatymą ir kitus teisės aktus, kuriais galėtų būti įtvirtinta piniginė parama įvaikinusiai šeimai, kitos socialinės garantijos, skatinančios įvaikinimą Lietuvoje, ir parengti atitinkami teisės aktų projektai. Pažymėtina, kad dėl dalies pasiūlymų įgyvendinimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra parengusi ir derina teisės aktų projektus.

✓ Šeimynų veiklos teisinio reglamentavimo tobulinimas, materialinis šeimynų veiklos užtikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šeimynų veiklos teisinis reglamentavimas yra nepakankamas: nereglamentuotas šeimynos motinos (tėvo) darbo ir poilsio laikas; šeimynos motina (tėvas) negali perleisti savo teisių ir pareigų trečiajam asmeniui tam tikram laikotarpiui. Išsamus reglamentavimas būtinas dėl globos (rūpybos) išmokų bei kitų piniginių lėšų panaudojimo apskaitos ir atskaitomybės šeimynoje, dėl vaiko globos (rūpybos) išmokos panaudojimo bendriems šeimynos poreikiams ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė svarstyti specializuotų šeimynų (pavyzdžiui, darbui su delinkventinio elgesio vaikais) rengimo klausimą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje sudaryta darbo grupė parengė Šeimynų įstatymo projektą, į kurio aptarimą buvo pakviesta ir vaiko teisių apsaugos kontrolierė.

✓ Įtvirtinti vieno lygmens valstybinių globos institucijų pavaldumą

Institucijų, kurioms pavesta vykdyti vaiko globėjo (rūpintojo) funkcijas, steigėjas yra įvairios valstybės ir savivaldybių institucijos. Įvertinusi funkcijų perskirstymo (perdavimo vietos savivaldos subjektams) galimybes, siekiant jų decentralizavimo vaiko teisių apsaugos srityje, ir siekdama, kad vaiko globos institucijų veikla maksimaliai atitiktų globojamų (rūpinamų) vaikų interesus, globos (rūpybos) institutui keliamus uždavinius bei užtikrinti globojamam (rūpinamam) vaikui teikiamų paslaugų vientisumą ir tęstinumą, vieningos praktikos formavimąsi pradiname institucijų pertvarkymo etape, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė spręsti valstybinių vaiko globos institucijų pavaldumo vienam steigėjui klausimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, valstybinių vaikų globos įstaigų steigėjų funkcijos turėtų būti patikėtos savivaldybėms. Šią nuomonę kontrolierė pagrindė Civilinio kodekso, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Vietos savivaldos įstatymo ir kitų teisės aktų normomis nustatančiomis, kad už savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų teisių apsaugą atsako, likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą) organizuoja ir prižiūri savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyba. Vertinant vaiko globos (rūpybos) institutą geriausių vaikų interesų užtikrinimo aspektu, siekiant išsaugoti vaiko ir jo šeimos socialinius ryšius, apsaugoti vaiką nuo papildomų neigiamų psichologinių išgyvenimų dėl įprastos bei artimos aplinkos kardinalaus pasikeitimo, vaiko globos (rūpybos) vieta turėtų būti kuo artimesnė vaiko šeimos gyvenamajai vietai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės įsitikinimu, socialinių paslaugų vaikui ir šeimai organizavimas bei teikimas turi būti decentralizuojamas ir artinamas prie paslaugos gavėjo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nesutiko su apskričių viršininkų nuomone, kad tikslinga formuoti regioninį vaikų globos namų tinklą ir savivaldybių administracijų institucinės globos funkcijas perduoti apskričių viršininkams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymai dėl valstybinių vaiko globos institucijų steigėjo funkcijų perdavimo savivaldybėms buvo pateikti vidaus reikalų ministro sudarytai darbo grupei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 25 d. nutarimo Nr. 824 „Dėl Kai kurių centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo projektui parengti. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomonė buvo pateikta ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei teikiant minėto nutarimo pakeitimo projektą.

✓ **Stabdyti apskričių administracijoms pavaldžių vaikų globos namų pastatų kapitalinės renovacijos klausimo sprendimą**

Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plane numatyta parengti vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją, kuri apims ir vaikų institucinės globos (rūpybos) reorganizavimo sritį (vaikų globos įstaigų infrastruktūros, renovacijos ir kitus klausimus). Dėl šios priežasties apskričių administracijoms pavaldžių vaikų globos įstaigų pastatų kapitalinės renovacijos klausimų sprendimas turi būti sustabdytas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, apskričių viršininkų administracijos turėtų atlikti savo pavaldumo vaikų globos įstaigų peržiūrą, įvertinant esamą infrastruktūrą ir jos pokyčių poreikį, atsižvelgiant į realų vaikų skaičių bei kokybiškos vaiko globos (rūpybos) paslaugos užtikrinimo galimybes ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės manymu, į šį siūlymą nebuvo tinkamai reaguota.

✓ **Padidinti vaikų maitinimo normas valstybinėse globos institucijose**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė keletą kartų kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir akcentavo būtinybę neatidėliotinai spręsti vaikų maitinimo normas valstybės ir savivaldybių vaikų globos namuose padidinimo iki 8,50 litų klausimą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pritarė vaiko teisių apsaugos nuomonei, kad vaikų maitinimui skiriamos lėšos yra per mažos, o tai neišvengiamai yra susiję su vaikų sveikatos problemomis. Finansų ministerija pritarė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos siūlymui dėl vaikų maitinimo normos didinimo, tačiau netenkino ministerijos prašymo padidinti apskričių viršininkams skiriamus valstybės biudžeto asignavimus vaikų globos įstaigoms, t.y. sudaryti sąlygas vaikų maitinimo normą pakelti nuo 7,13 litų iki 8,50 litų. Finansų ministerija nurodė, kad skirti iš valstybės biudžeto papildomų lėšų nėra galimybių ir pasiūlė vaikų globos įstaigų steigėjams naudoti vidaus išteklius. Atsižvelgdama į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Ministro Pirmininko prašė vaikų maitinimo normos didinimo klausimą spręsti prioriteto tvarka, peržiūrint valstybės biudžeto finansinius rodiklius ir numatant reikiamas lėšas tinkamam institucijose globojamų vaikų maitinimui užtikrinti.

Švietimo ir mokslo ministro 2005-07-13 įsakymu Nr. ISAK-1384 „Dėl maitinimo normų nustatymo“ ministerijai pavaldžių įstaigų specialiųjų vaikų globos ir auklėjimo namų, ugdymo centrų, internatinių ir profesinių mokyklų kurtiesiems, neprisigirdintiesiems, akliesiems ir silpnaregiams, sutrikusio intelekto, žymių kalbos ir kitų komunikacijos, judesio ir padėties sutrikimų turintiems mokiniams, gyvenantiems bendrabutyje, maitinimo norma buvo padidinta iki 8,50 lito.

Lietuvos Respublikos Seimas 2005-06-30 priėmė Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą, kuriuo padidino visoms apskritims skiriamus asignavimus. Tokiu būdu buvo sudarytos galimybės apskričių viršininkams priimti sprendimą dėl vaikų maitinimo normų padidinimo iki 8,50 Lt parai.

✓ **Globotinių (rūpintinių) įgūdžių formavimas, vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui visuomenėje**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi praktine veikla, atkreipė dėmesį, kad globos namuose augantys vaikai juos palieka neparengti savarankiškam gyvenimui visuomenėje, nėra tinkamai suformuojami globotinių socialiniai, buitiniai įgūdžiai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tai yra kompleksinė, įvairių priežasčių nulemta problema: atitinkamos kompetencijos

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

specialistų trūkumas; dirbančių specialistų kvalifikacijos stoka; nepakankamas dėmesys šiai vaiko auklėjimo ir ugdymo sričiai ir kt.

Atsižvelgiant į šios problemos aktualumą ir tai, kad ataskaitiniais metais kompetentingos valstybės institucijos nepriėmė jokių sprendimų šiuo klausimu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė planuoja 2006 metais skirti ypatingą dėmesį šios problemos sprendimui.

✓ **Dėl vaikų globos institucijose apgyvendintų vaikų statuso**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į vaikų globos institucijose išryškėjusią problemą, susijusią su globotinio (rūpintinio) statuso pripažinimu.

Pasikeitus teisiniam globos (rūpybos) reglamentavimo, vaikų „apgyvendinimas“ globos namuose, pagal anksčiau galiojusią tvarką, nebuvo prilyginamas (pripažįstamas) globos (rūpybos) nustatymu. Dėl šios priežasties, globos įstaigoje apgyvendinti vaikai sulaukę pilnametystės negalėjo gauti vienkartinės išmokos būstui įsigyti arba įsikurti. Su šia problema taip pat susidūrė ir išvykę mokyti buvusieji vaikų globos namų auklėtiniai, kadangi savivaldybių socialinės paramos skyriai atsisakė mokėti vaikui globos (rūpybos) išmokas motyvuodami, kad dokumentuose nėra tiksliai įvardintas vaiko globos (rūpybos) nustatymo faktas bei atitinkamo asmens paskyrimas globėju (rūpintoju). Vykdamas Išmokų vaikams įstatymo reikalavimus, dėl globos (rūpybos) išmokos studijuojant ir išmokos būstui įsigyti arba įsikurti besikreipiantys asmenys privalo pateikti globos (rūpybos) nustatymą patvirtinančius dokumentus. Dėl šio juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo buvo siūloma kreiptis į teismą.

Atsižvelgdama į susidariusią situaciją, vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl šios problemos sprendimo kreipėsi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, atskirų savivaldybių administracijas ir vaiko teisių apsaugos tarnybas, taip pat vaikų globos namus.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos specialistų teigimu, atvejai, kai besikreipiantis asmuo neturi globos (rūpybos) nustatymą patvirtinančių dokumentų ir pateikia Liaudies deputatų tarybos Vykdomojo komiteto sprendimą dėl apgyvendinimo ar patalpinimo į vaikų globos įstaigą, taip pat dokumentus, patvirtinančius faktą, kad jis buvo paimtas iš tėvų teismo sprendimu neatimant tėvystės teisių (arba jas atimant) arba jo tėvai (turėtas vienintelis iš tėvų) yra mirę, turėtų būti prilyginami globos (rūpybos) steigimui, nes šios aplinkybės akivaizdžiai patvirtina, kad buvo visi pagrindai vaiko globai (rūpybai) įsteigti.

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas neįtvirtino aiškaus skirtumo tarp vaiko apgyvendinimo globos įstaigoje, numatyto Santuokos ir šeimos kodekse, ir vaiko globos (rūpybos), numatyto Civiliniame kodekse. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, minėta problema kilo ne tik dėl naujo globos (rūpybos) instituto reglamentavimo, bet ir dėl trūkumų vaikų globos namų bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veikloje.

✓ **Vaiko atstovavimas, tėvams išvykus į užsienį.**

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ne vienerius metus inicijuoja problemos dėl vaiko atstovavimo jo tėvams išvykus į užsienio valstybę sprendimą. Praktikoje itin dažnai sutinkami pavyzdžiai, kuomet tėvams išvykus dirbti, mokyti ar pan. į užsienį vaikai yra paliekami senelių, kitų giminaičių, draugų, kaimynų ir pan. priežiūrai. Šie asmenys nėra pripažįstami vaiko įstatyminiais atstovais, todėl negali ginti ir užtikrinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų, pavyzdžiui: atstovauti vaiko interesus mokymo įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigose, teisėsaugos institucijose ir pan. Problema tapo ypač aktuali priėmus naują Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo redakciją.

Pirmosios kadencijos (2000-2004 metų) vaiko teisių apsaugos kontrolierės G. Imbrasienės iniciatyva, Lietuvos Respublikos Seimo 2000-2004 metų kadencijos Šeimos ir vaiko reikalų komisijos sudaryta darbo grupė parengė ir Lietuvos Respublikos Seimui pateikė Civilinio kodekso 3.157 straipsnio papildymo įstatymo projektą (Nr. IXP-3845). Projekto esmė – įtvirtinti galimybę tėvams laikinai negalintiems rūpintis neveiksniu nepilnamečiu vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (laikiniai išvykus iš Lietuvos Respublikos ir pan.), išreikšti valią dėl vaiko laikinosios priežiūros, kreipiantis dėl vaiko atstovo paskyrimo į teismą. Supaprastinta proceso tvarka teismas paskirtų laikiną juridinį vaiko atstovą ir nustatytų jo gyvenamąją vietą. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005-01-26 nutarimu Nr. 84 nepritarė Vaiko teisių apsaugos kontrolierės inicijuotam

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

įstatymo projektui. Minėto nutarimo 2 punktu Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai kartu su Teisingumo ministerija buvo pavesta parengti ir iki 2005-03-01 Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikti pasiūlymus dėl vaikų, kurių tėvai dėl įvairių priežasčių laikinai išvyksta į užsienį, globos organizavimo problemos sprendimo ir reikiamų teisės aktų projektų parengimo.

Teisingumo ministerijos nuomone, per Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos siūlomą įteisinti atstovavimo institutą yra bandoma išspręsti klausimus, susijusius su vaiko laikinąja globa (rūpyba). Civilinio kodekso 3.254 straipsnio 2 punkte numatytas vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindas, Teisingumo ministerijos nuomone, apima ir tuos atvejus, kada vaiko tėvai negali tinkamai įgyvendinti savo teisių bei vykdyti pareigų dėl to, kad tam tikram laikui išvyksta į kitas valstybes. Ministerijos atstovų nuomone, šio instituto normų lanksčiam taikymui praktikoje sudaro kliūtis globos (rūpybos) išmokas reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatyti reikalavimai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atsakymuose nurodoma, kad ministerija pasisako už vaiko atstovo pagal įstatymą paskyrimą, tačiau šiai ministerijos pozicijai nepritaria Teisingumo ministerija. Atsakymuose pažymima, kad vaiko atstovavimo klausimą ketinama detaliau aptarti Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje. Taip pat nurodoma, atstovavimo problemą ketinama spręsti per vaiko laikinosios globos institutą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Teisingumo ministerijos specialistų nuomone, vaikų, kurių tėvai dėl įvairių priežasčių laikinai išvyksta į užsienį, atstovavimo klausimai yra kompleksinio pobūdžio, todėl jie turi būti vertinami platesniame vaiko globos (rūpybos) instituto turinio aiškinime ir sprendžiami visos vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo kontekste, kartu įvertinant tiek nacionalinius, tiek tarptautinius teisės aktus, susijusius su vaiko globa (rūpyba) ir tėvų pareigų vykdymu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje vaiko atstovavimo problema buvo aptarta su Seimo nariais J. Oleku ir J. Sabatausku. Taip pat ši problema yra svarstyta įvairaus lygmens pasitarimuose, konferencijose ir pan. Jokie konkretūs sprendimai nepriimti.

Šios problemos sprendimas, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, yra vilkinamas nepagrįstai ilgai. Praktikoje beveik kasdiena susiduriama su vaikų, kurių tėvai išvyko į užsienį, atstovavimo problema.

✓ Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo priėmimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, atsižvelgiant į egzistuojančią problematiką nepilnamečių justicijos srityje, augantį probleminio elgesio (delinkventinio, deviantinio, asocialaus elgesio, sunkiai auklėjamų, nusižengusių, nusikaltusių ir pan.) vaikų skaičių, Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo rengimas itin uždelstas (Vyriausybės lygmenyje įstatymo projektas svarstomas apie ketverius metus).

Įgyvendinant Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatas turės būti sukurtas minimalios priežiūros ir vidutinės priežiūros tinklas. Ypatingai daug dėmesio reikalinga skirti nepilnamečių minimaliai priežiūrai, t.y. alternatyvios pagalbos ir ankstyvosios negatyvaus elgesio prevencijos sistemos sukūrimui, pagalbai teikiama vaiko gyvenamojoje vietoje, neatskiriant vaiko nuo šeimos, nuo jam artimos aplinkos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, minimalios priežiūros sistema šiuo metu yra viena iš silpniausių priežiūros sistemos grandžių. Savivaldybėse nėra sukurta minimalios priežiūros priemonių sistema, nėra minimalios priežiūros modelio. Kuriant vidutinės priežiūros tinklą - reorganizuojant specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus, vienas iš kriterijų turėtų būti vaikų skaičius. Vidutinės priežiūros įstaigose turi dirbti aukštos kvalifikacijos, specialiųjų žinių bei socialinio, psichologinio, teisinio ir kt. darbo patirties turintis personalas. Pažymėtina, kad silpniausia grandimi ar viena didžiausių spragų Nepilnamečių justicijos sistemoje yra nepilnamečių resocializacija.

Paslaugų vaikui ir šeimai sistemos kūrimas bei valstybės įsipareigojimai šiame procese aptarti Vaiko gerovės valstybės politikos strategijoje ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plane, tačiau jame nėra numatyti darbai, priemonės ar kiti valstybės įsipareigojimai kuriant bei tobulinant pagalbos probleminio elgesio vaikams sistemą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Vaiko gerovės valstybės politikos strategija bei jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų planas turi būti koreguojami, numatant veiksmus ir lėšas, reikalingas sprendžiant probleminio elgesio vaikų problemas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga dalyvauja Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo rengime tiek vyriausybiniame lygmenyje (švietimo ir mokslo ministro sudarytos darbo grupės veikloje), tiek parlamentiniame lygmenyje (Seimo valdybos sudarytos darbo grupės veikloje). Minėtas įstatymo projektas keletą kartą buvo svarstytas Vyriausybėje dėl vaiko teisių apsaugos kontrolierės pastabų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritarė, kad Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektas būtų teikiamas Seimui, Vyriausybei atsižvelgus į pagrindinę pastabą dėl globos funkcijos vykdymo specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose.

Siekiant užtikrinti Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo efektyvų veikimą praktikoje, vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvauja šio įstatymo svarstymuose Seime.

✓ **Nevyriausybinių organizacijų veiklos, vaiko teisių apsaugos srityje, stiprinimas**

Nevyriausybinių organizacijų atlieka ir gali atlikti didelius bei svarbius darbus vaiko teisių apsaugos srityje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina gerinti nevyriausybinių organizacijų veiklos sąlygas, užtikrinti tinkamą koordinavimą ir šių organizacijų bei jų teikiamų paslaugų spektro plėtrą, teisinį veiklos reglamentavimą. Būtina aktyvinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-11-29 nutarimu Nr. 1520 sudarytos Nevyriausybinių organizacijų reikalų komisijos veiklą bei atnaujinti diskusijas dėl anksčiau parengto Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymo projekto.

✓ **Nevyriausybinių organizacijų vaikų globos namų išlaikymo kaštų ir darbuotojų darbo užmokesčio finansavimas**

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą dauguma tarptautinių fondų, į kuriuos paramos (lėšų darbuotojų atlyginimams, jų kvalifikacijos kėlimui, globos namų išlaikymo kaštams apmokėti ir kt.) kreipdavosi nevyriausybinių organizacijų, pagrindinį dėmesį pradėjo skirti kitoms valstybėms. Dėl šios priežasties Lietuvoje veikiantys nevyriausybinių organizacijų vaikų globos namai susidūrė su aštria lėšų trūkumo įstaigų išlaikymui problema. Neišgalėdami apmokėti už darbą, vaikų globos namai buvo priversti atsisakyti kompetentingų specialistų, o tai tiesiogiai neigiamai daro įtaką vaikams teikiamų paslaugų kokybei bei neatitinka globotinių (rūpintinių) interesų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ši problema yra aktuali visiems Lietuvoje veikiantiems nevyriausybinių organizacijų vaikų globos namams. Valstybės ar savivaldybių vaikų globos namai gauna žymiai didesnę finansavimą nei nevyriausybiniai vaikų globos namai. Tuo tarpu, pastaroji vaikų globos (rūpybos) forma labiau atitinka vaiko interesus, kadangi nevyriausybinių organizacijų vaikų globos namuose aplinka yra artimesnė šeimos aplinkai. Šis vaikų globos organizavimas būdas atitinka ir užsienio valstybių praktiką – smulkinti vaikų globos įstaigas, mažinti globotinių skaičių juose, maksimaliai globos namų aplinką priartinti šeimos aplinkai ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė Lietuvos Respublikos Vyriausybę spręsti nevyriausybinių organizacijų iškeltą problemą. Nevyriausybinių organizacijų vaikų globos namų finansavimo klausimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė nagrinėti kompleksiskai, t.y. į problemos sprendimo procesą įtraukti kompetentingus įvairių sričių specialistus, ypatingą dėmesį skiriant vietos savivaldos institucijų atstovų dalyvavimui.

Atsižvelgiant į šios problemos aktualumą ir tai, kad ataskaitiniais metais minėta problema nebuvo išspręsta, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2006 metais pakartotinai inicijuos šios problemos sprendimą.

Pasiūlymai, pastabos ministerijoms:

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai dėl:

✓ **Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų stiprinimo**

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005 m. birželio mėn. kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją dėl Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 18 d. nutarimu Nr. 1179, skirtos savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų įvairiapusiam stiprinimui, įgyvendinimo bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų finansavimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programos nuostatos dėl valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos savivaldybėms, skiriamos vaikų ir jaunimo teisių apsaugos valstybinei (perduotai savivaldybėms) funkcijai įgyvendinti, taip pat dėl valstybės tarnautojų skaičiaus savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybose didinimo bei valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, optimalaus darbo krūvio, taip pat uždavins - sudaryti galimybes tarnybų darbuotojams nuolat tobulinti profesinę kvalifikaciją ir didinti kompetenciją atitinkamose srityse, įgyvendinami nepakankamai efektyviai, daugiausiai dėmesio skiriant vaiko teisių apsaugos tarnybų materialinės bazės ir techninių galimybių plėtrai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų 2004 metų veiklos problemų bei pasiūlymų analizę pastebėjo, kad organizuojant tarnybų veiklą, vis dar nėra įvertinama koks turi būti tarnybos darbuotojų darbo krūvis, kad jie galėtų tinkamai ir efektyviai atlikti pavestas funkcijas. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programoje siūloma darbo krūvį nustatyti pagal vaikų skaičių numatant, kad vienam darbuotojui turėtų tekti aptarnauti 2500 vaikų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad savivaldybių politikų tokia rekomendacija neįtikina, nes daugelio savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybose turėtų dirbti, tarkime, penki specialistai, o dirba tik trys, nors etatų steigimui yra skiriama reikiama lėšų suma.

Iš atliktos savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų 2004 metų veiklos problemų bei pasiūlymų analizės bei dažnų kreipimųsi žodžiu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė daro prielaidą, kad vaiko teisių apsaugos funkcijai įgyvendinti iš valstybės biudžeto skiriama specialioji dotacija ne visada panaudojama efektyviai ir išimtinai pagal tikslinę paskirtį. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija planuoja lėšas valstybės tarnautojų darbo užmokesčiui, socialinio draudimo įnašams, komandiruotėms, kvalifikacijos kėlimui, ryšių paslaugoms, tačiau realiai pinigų užtenka tik darbuotojų darbo užmokesčiui. Kitas išlaidas turi planuoti savivaldybė, tačiau ji reikiamo lėšų kiekio neskiria. Dar viena problema, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos, atliekančios valstybės perduotas savivaldybėms funkcijas, negali pilnai disponuoti lėšomis, kurios savivaldybėse neretai paskirstomos neatsižvelgiant į realius tarnybos poreikius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dėmesį į nepakankamą savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų finansavimą ir aiškių kriterijų realiam lėšų poreikiui, kuris užtikrintų tinkamą ir efektyvų savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybos funkcijų įgyvendinimą, būtinybę, į poreikį tobulinti šių tarnybų finansavimo mechanizmą.

Taip pat atsižvelgdama praktikoje pastebimas bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų 2004 metų veiklos ataskaitose minimas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005 m. lapkričio mėn. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikė šiuos pasiūlymus dėl Bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų pakeitimo:

- aiškiai apibrėžti vaiko teisių apsaugos tarnybų vietą bei vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje, atskirti viešojo administravimo funkcijas, atstovavimą vaiko teisėms ir jo teisėtiems interesams nuo socialinių paslaugų teikimo;

- įtvirtinti, kad vaiko teisių apsaugos tarnybos koordinuoja reikiamos pagalbos vaikui bei šeimai teikimą, jos tinklo efektyvų funkcionavimą;

- aptarti vaiko teisių apsaugos tarnybų bendradarbiavimo su socialiniais partneriais bei tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindus;

- aiškiai įvardinti vaiko teisių apsaugos tarnybų vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo bei atstovavimo teismuose, teisėsaugos institucijose atvejus bei atsisakyti esamo detalaus reglamentavimo, nuostatuose įvardijant kokius procesinius dokumentus, kokiose bylose teikia savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyba;

- aptarti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų viešą veiklą, informacijos visuomenei bei visuomenės informavimo priemonėms teikimą apie savo veiklą, tikslu informuoti visuomenę apie

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

esamas problemas vaiko teisių apsaugos srityje, galimus jų sprendimo būdus ir kompetentingas jas spręsti institucijas;

- įtvirtinti vaiko teisių apsaugos tarnybų teisę gauti informaciją apie asmens sveikatą, duomenis iš socialinio draudimo fondo valdybos, švietimo duomenų bazės, registrų, antstolių ir pan.;
- aptarti (reglamentuoti) vaiko teisių apsaugos tarnybų organizuojamų mobilių grupių veiklą;
- aptarti vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų skaičių bei darbuotojų pareigybes (pvz.: numatyti, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyboje turi būti teisininko, psichologo pareigybės ir kt.);
- numatyti galimybę vaiko teisių apsaugos tarnyboms turėti savo atstovą seniūnijoje;
- aptarti vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, darbo laiko, materialinio aprūpinimo, socialinių garantijų klausimus.

Atsižvelgdama į tai, kad pokyčiai savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų stiprinimo procese yra nepakankami ir lėti, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005 m. gruodžio mėn. atnaujino šios problemos svarstymą ir kreipėsi į savivaldybių administracijų direktorius dėl informacijos apie vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklos finansavimą, vaiko teisių apsaugos tarnybai skiriamų lėšų bei transporto panaudojimą, vaiko teisių apsaugos tarnyboje dirbančius darbuotojus pateikimo. Surinktos medžiagos analizė ir apibendrinimas bus atliktas 2006 metais.

✓ **Socialinės rizikos šeimų apskaitos**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, apibendrinusi savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų informaciją dėl socialinių darbuotojų, atkreipė dėmesį į vieną iš trūkumų vaiko teisių apsaugos tarnybų darbo veikloje – socialinės rizikos šeimų apskaitos tvarkos, kurioje atspindėtų tokių šeimų įtraukimo bei išbraukimo iš apskaitos kriterijai, nebuvimas.

Išmokų vaikams įstatyme pateikta socialinės rizikos šeimos sąvoka. Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatyme vartojama tapati sąvoka, taip pat pateikiama nedarnių šeimų sąvoka. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 patvirtintose Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose taip pat pateikiamas socialinės rizikos šeimos apibrėžimas.

Išmokų vaikams įstatymo 18 straipsnyje numatyta savivaldybių administracijų teisė tikrinti šeimų gyvenimo sąlygas ir, surašius buities tyrimo aktą, priimti sprendimą laikyti šeimą socialinės rizikos šeima. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad respublikos mastu nėra vientisos įrašymo į socialinės rizikos šeimų įskaitą metodikos. Kiekviena savivaldybė, priskirdama šeimą socialinei rizikai, vadovaujasi socialinės rizikos šeimos apibūdinimu, tačiau remiasi įvairiais kriterijais, todėl pateikiamas socialinės rizikos šeimų skaičius yra sąlyginis. Taip pat dėl žmoniškųjų išteklių stokos darbo su socialinės rizikos šeimomis srityje yra susiaurinama socialinės rizikos šeimos samprata, nors ji samprata yra žymiai platesnė, ir kiekvienoje seniūnijos teritorijoje yra šeimų, kurioms reikalinga socialinio darbuotojo pagalba ankstyvojoje problemų užsimezgimo stadijoje.

Atsižvelgdama į nustatytus trūkumus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė apsvastyti galimybę parengti socialinės rizikos šeimų apskaitos tvarką.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos turimais duomenimis, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sprendžia šią problemą (rengia atitinkamų teisės aktų ir kitų dokumentų projektus).

✓ **Vaiko paėmimo iš šeimos**

Remdamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktais tyrimais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-12-01 raštu Nr. 2-1517 kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją dėl vaiko paėmimo iš šeimos tvarkos reglamentavimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dėmesį, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų kartais yra paaimami nepagrįstai ir įkurdinami vaikų globos namuose, nepranešus apie paėmimą tėvams. Pažymėtina, kad tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose vieninteliais nurodytais kriterijais paimti vaiką iš šeimos yra pavojus vaiko gyvybei ir sveikatai. Teisės aktai nedetalizuoja, neįvardija aplinkybių, kuriomis remiantis būtų galima spręsti, kada vaikui nesaugu likti namuose. Minėti kriterijai nėra pakankami aiškūs, todėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai kartais paima vaikus iš šeimos, nesuteikę paslaugų šeimai, kuri patiria sunkumų prižiūredama, auklėdama, ugdydama vaiką bei neišnaudoję visų galimybių, siekiant

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

sudaryti sąlygas vaikams augti šeimoje. Tuo tarpu tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai garantuoja kiekvienam vaikui teisę augti savo šeimoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikai iš šeimų gali būti paimami tik tuo atveju, jeigu išnaudotos visos galimybės padėti tiek šeimai, tiek pačiam vaikui. Pažymėtina, kad kritiniais atvejais turi būti sutelkiamos valstybės ir vietos bendruomenės tarnybų pastangos padėti vaikui ir šeimai įveikti sunkumus.

Siekiant tinkamo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių ir teisėtų interesų visuminio realizavimo, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina parengti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija surengtame suinteresuotų institucijų susitikime buvo pritarta vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymui reglamentuoti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką ir sudaryti darbo grupę minėtai tvarkai parengti. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis darbo grupės sudarymo ir vaiko paėmimo iš šeimos tvarkos parengimo klausimai tam tikrą laiką nėra sprendžiami.

✓ Išmokų vaikams įstatymo tobulinimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į besikartojančius globojamų (rūpinamų) vaikų ir globėjų (rūpintojų) skundus, globos (rūpybos) išmokos skyrimo ir mokėjimo be tėvų globos (rūpybos) likusiems vaikams, kurie mokosi ir gyvena valstybės ar savivaldybės finansuojamose įstaigose, problemas bei Išmokų vaikams įstatymo pataisų inicijavimo būtinybę, atkreipė dėmesį, jog globojamiems (rūpinamiems) vaikams, besimokantiems ir gyvenantiems pvz., Nacionalinėje M. K. Čiurlionio menų mokykloje, Lietuvos olimpiniam sporto centre ir pan., kaip ir vaikams, neturintiems globojamo (rūpinamo) vaiko statuso, minėtose įstaigose yra teikiamos nakvynės ir maitinimo paslaugos, tačiau visus kitus vaiko poreikius užtikrina jo tėvai ar globėjas (rūpintojas), o vadovaujantis Išmokų vaikams įstatymo 8 straipsnio 6 dalies nuostata, globojamam vaikui, kuris nuolat ar darbo dienomis išlaikomas (nakvynė ir maistas) valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje, globos (rūpybos) išmoka skiriama tik už laikotarpį, kai vaikas būna pas globėją (rūpintoją) ir pastarasis negauna vaiko maistpinigių už tą laikotarpį. Minėto straipsnio 7 dalyje reglamentuojama, kad globos (rūpybos) išmoka neskiriama, jei asmuo nuolat ar darbo dienomis išlaikomas (nakvynė ir maistas) valstybės ar savivaldybės finansuojamoje mokykloje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, esamas teisinis reglamentavimas neatitinka vaiko interesų, nes globėjas (rūpintojas), negaudamas lėšų (gaudamas globos (rūpybos) išmokos dalį arba tik maistpinigius), negali užtikrinti savo globotiniui (rūpintiniui) visaverčių socializacijos sąlygų. Vaiko išlaikymas negali būti traktuojamas vien nakvynės ir maisto vaikui teikimu, nes šios paslaugos siejamos su pirminių, fiziologinių kiekvieno žmogaus poreikių tenkinimu, tačiau vaiko asmenybės harmoningam vystymuisi elementarių fiziologinių poreikių užtikrinimo nepakanka. Atsižvelgiant į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė parengti Išmokų vaikams įstatymo pataisas, suteikiančias galimybes globėjams (rūpintojams) gauti globos (rūpybos) išmoką vaikų, besimokančių pagal bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo programas ir gyvenančių menų, sporto mokyklų (centrų) bendrabučiuose, išlaikymui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos žiniomis, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atsižvelgė į vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymus rengdama Išmokų vaikams įstatymo pakeitimo įstatymo projektą.

✓ Piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo pakeitimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į dažnus vaikų tėvų skundus dėl šeimos teisės į piniginę socialinę paramą (socialinę pašalpą bei būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei nuotėkoms ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijas) netekimo, kadangi pagal Piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo 12 straipsnio nuostatas, skiriant piniginę socialinę paramą į šeimos pajamas buvo įskaitomos piniginės lėšos, gautos vaikui išlaikyti (alimentai) ir (ar) išmoka vaikui, pasiūlė pakeisti Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo 12 straipsnio 10 punkto nuostatą, kaip neatitinkančią vaiko interesų, ir skiriant piniginę socialinę paramą, pinigines lėšas vaikui

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

išlaikyti (alimentus) neįskaityti į šeimos pajamas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad Civilinio kodekso 3.203 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad vaikui skirtas išlaikymas privalo būti naudojamas tik jo interesams. Išlaikymas priteisiamas vaikui, todėl yra jo nuosavybė ir, kaip ir bet kuris kitas nepilnamečiui priklausantis turtas, išlaikymas privalo būti naudojamas išskirtinai tik vaiko interesais.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė skiriant piniginę socialinę paramą (socialinę pašalpą ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei nuotėkoms ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijas), į šeimos pajamas neįskaityti šių socialinio pobūdžio kas mėnesį vaiko gaunamų pajamų: išmokos vaikui; šalpos našlaičių pensijos; našlaičių pensijos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad išmokos vaikui skyrimas susijęs su kiekvieno šeimoje auginamo vaiko rėmimu, tai yra konkrečiai vaiko poreikiams tenkinti skirtos lėšos („vaiko pinigai“). Praktikoje stebima, kad pradėjus mokėti šią išmoką, nemažai šeimų, ypač turinčių mažas pajamas, susidūrė su paradoksalia situacija, kai „viena ranka duodama, o kita atimama“, nes įskaiciavus išmoką vaikui į šeimos pajamas, tokios šeimos dažniausiai netenka teisės gauti socialinę pašalpą ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei nuotėkoms ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijas. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad tiek šalpos našlaičių pensija, tiek našlaičių pensija skiriamos vaikui, kai jis netenka vieno ar abiejų tėvų (t.y. netenka maitintojo), todėl minėtų išmokų rūšys savo prigimtimi prilygsta piniginėms lėšoms, gautoms vaikui išlaikyti tėvams esant, ir šios vaiko gaunamos pajamos neturėtų būti įskaiciuojamos į šeimos pajamas kreipiantis dėl piniginės socialinės paramos skyrimo.

Atsižvelgus į tai, kad yra patvirtinta nauja Valstybinių šalpos išmokų įstatymo redakcija, vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat pasiūlė pakeisti Piniginės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo 12 straipsnio 3 punktą, nurodant, jog skiriant piniginę socialinę paramą į šeimos pajamas neįskaitoma slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija (anksčiau slaugos pašalpa), kuri skiriama neįgaliems vaikams.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija svarsto pateiktus vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktus pasiūlymus.

Sveikatos apsaugos ministerijai:

✓ Dėl ugdymo paslaugų teikimo vaikų reabilitacijos sanatorijose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atlikusi tyrimą dėl situacijos VŠĮ Druskininkų vaikų reabilitacijos sanatorijoje „Saulutė“, pasiūlė Sveikatos apsaugos ministerijai ir Švietimo ir mokslo ministerijai apsvarstyti galimybę, atsižvelgiant į vaikų reabilitacinių sanatorių specifiką, numatyti tokio profilio įstaigose ugdymo paslaugų teikimą, auklėtojų etatus ir lėšas jų išlaikymui.

Sveikatos apsaugos ministras inicijavo darbo grupių Reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo organizavimo tvarkos ir Reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo bendrųjų reikalavimų pakeitimų projektams parengti ir Reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo specialiųjų reikalavimų projektui parengti sudarymą.

Švietimo ir mokslo ministerijai:

✓ Dėl savivaldybių pedagoginių psichologinių tarnybų veiklos

Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. ISAK-897 patvirtintame Pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelyje nurodoma, kad savivaldybės pedagoginė psichologinė tarnyba yra savivaldybės biudžetinė švietimo įstaiga, teikianti specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą vaikams, tėvams (globėjams, rūpintojams), gyvenantiems savivaldybės teritorijoje ir joje veikiančioms švietimo ir vaikų globos įstaigoms. Remiantis minėto teisės akto nuostatomis, savivaldybių lygmens pedagoginės psichologinės tarnybos turi palaikyti glaudžius ryšius su visomis, jų aptarnaujamoje teritorijoje esančių švietimo įstaigų specialiojo ugdymo komisijomis, ugdymo įstaigomis, pedagoginės ir psichologinės pagalbos ieškančiais vaikais, jų tėvais, pedagogais,

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

kitomis vaikais besirūpinančiomis, taip pat ir nevyriausybinėmis, organizacijomis. Visi švietimo įstaigose dirbantys pedagogai ir įstaigų administracija, taip pat ir patys moksleiviai bei jų tėvai, gali kreiptis į tarnybą ir gauti numatytas nemokamas pedagogines ir psichologines paslaugas. Vaikai, tėvai, pedagogai kreipiasi į pedagoginę psichologinę tarnybą savarankiškai arba rekomendavus švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisijai.

Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. ISAK-1880 patvirtintų Savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos pavyzdinių nuostatų 24.1 punkte nurodoma, kad tarnyba įvertina tėvams (globėjams, rūpintojams) sutikus specialiuosius ugdymosi poreikius, psichologinės, asmenybės ir ugdymosi problemas asmenų nuo 3 iki 18 metų (turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių – iki 21 metų, jei mokosi bendrojo lavinimo ar specialiojoje mokykloje, ir vyresnius, jei nori įgyti pagrindinį išsilavinimą), gyvenančių savivaldybės teritorijoje ir/ar ugdomų mokyklose bei vaikų globos namuose, kurių steigėja yra savivaldybės taryba.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad švietimo ir mokslo ministro įsakymų 2003 m. birželio 25 d. Nr. ISAK-897 ir 2003 m. gruodžio 24 d. Nr. ISAK-1880 nuostatos prieštarauja viena kitai, nes pirmajame įsakyme nurodyta, kad savivaldybės pedagoginė psichologinė tarnyba teikia specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą vaikams, tėvams (globėjams, rūpintojams), gyvenantiems savivaldybės teritorijoje ir joje veikiančioms švietimo ir vaikų globos įstaigoms, o antrajame, kad įvertina specialiuosius ugdymosi poreikius, psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas asmenų nuo 3 iki 18 metų (turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių – iki 21 metų, jei mokosi bendrojo lavinimo ar specialiojoje mokykloje, ir vyresnius, jei nori įgyti pagrindinį išsilavinimą), gyvenantiems savivaldybės teritorijoje ir/ar ugdomiems mokyklose bei vaikų globos namuose, kurių steigėja yra savivaldybės taryba.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad lyginant su Pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modeliu, savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos pavyzdiniuose nuostatuose minėtų tarnybų tikslas ir uždaviniai yra labiau orientuojami į pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai, t.y. susiaurina asmenų, kuriems prireikus turi būti teikiama antrojo lygmens specialioji pedagoginė ir psichologinė pagalba, sąrašą. Kontrolierės nuomone, savivaldybių pedagoginių psichologinių tarnybų veikla turi būti nukreipta į pagalbą savivaldybės teritorijoje gyvenančiam vaikui (nesvarbu, ar jis yra mokinys), jo šeimai (tėvams, globėjams, rūpintojams), taip pat mokytojui ir mokyklai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat pažymėjo, kad nėra išspręstas ikimokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių savivaldybės teritorijoje ir globojamų vaikų globos namuose, kurių steigėjas yra ne savivaldybės taryba, antrojo lygmens – savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos specialistų pagalbos teikimo ir apmokėjimo už suteiktas paslaugas klausimas. Kontrolierės nuomone, nesant patvirtinto globos krepšelio ar kitokio apmokėjimo už minėtas paslaugas mechanizmo, siekiant vaiko teisių ir geriausių interesų užtikrinimo, ikimokyklinio amžiaus vaikai, globojami vaikų globos institucijose, turi teisę gauti nemokamas antrojo lygmens pedagogines ir psichologines paslaugas, nepriklausomai nuo vaikų globos namų pavaldumo, kaip tai numatyta švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. ISAK-897 patvirtintame Pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelyje.

Pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio įgyvendinimo 2003-2005 metų priemonių plano 1.1.1 punkte 2003 metais buvo numatyta inicijuoti Specialiojo ugdymo įstatymo ir jį papildančių teisės aktų pataisas, derinant su Švietimo įstatymo naująja redakcija bei įvardinant savivaldybių atsakomybę už specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimą, taip pat 1.1.6 punkte 2004 metais – inicijuoti Vietos savivaldos įstatymo pataisas, įvardijant savivaldybių atsakomybę už specialiosios pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimą gyventojams. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad minėtos priemonės įgyvendintos nebuvo.

Pasiūlymai Lietuvos Aukščiausiam Teismui:

✓ **Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ projekto**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė pastabas ir pasiūlymus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui dėl senato nutarimo „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ projekto.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad praktikoje gana dažnai tėvai nevykdo ar netinkamai vykdo pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tėvai linkę nusišalinti nuo šios pareigos, perkeldami ją kitam iš tėvų (paprastai tam, su kuriuo gyvena vaikas, tėvams išsituokus, nusprendus gyvenanti skyrium ar pan.). Taip pat dažnai pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus „perleidžiama“ valstybei. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad teisės aktuose įtvirtintas teismo sprendimų dėl vaiko išlaikymo vykdymo mechanizmas neužtikrina vaiko teisės būti aprūpinamu savo tėvų tinkamo realizavimo. Praktikoje dažnai susiduriama su paradoksalia situacija, kai prievolę išlaikyti vaiką turintis tėvas, išlaikymo vaikui neteikia, nes neturi jokių pajamų ar kito turto, tačiau nustatyta tvarka ir laiku registruodamasis teritorinėje darbo biržoje, išvengia atsakomybės už piktybišką pareigos išlaikyti nepilnamečių vaiką nevykdymą. Kitas momentas, kad nėra mechanizmo, kuris vertinant vieno iš tėvų galimybes išlaikyti vaiką, leistų įvertinti asmens realias pajamas. Ekonominė šalies situacija, spragos darbo santykių teisiniame reglamentavime, ydingos visuomenės nuostatos pakankamai dažnai sukuria situacijas, kai didžiąją ar net visą asmens pajamų dalį sudaro neoficialios, niekur nedeklaruojamos pajamos, iš kurių, vykdant teismo sprendimus, nėra išieškoma.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat atkreipė dėmesį į Lietuvos Respublikos Vyriausybės neįvykdytą pavedimą, įtvirtintą Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 50 straipsnio 4 punkte - iki 2001-09-01 parengti nutarimą, reglamentuojantį valstybės teikiamo išlaikymo nepilnamečiams vaikams dydį, tvarką ir sąlygas.

V. DALYVAVIMAS SEIMO, VYRIAUSYBĖS, MINISTERIJŲ IR KITŲ ĮSTAIGŲ SUDARYTOSE DARBO GRUPĖSE

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai 2005-aisiais metais aktyviai dalyvavo kitų institucijų darbo grupių veikloje:

- Lietuvos Respublikos Seimo valdybos dėl Bendruomenių veiklą reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo;
- Lietuvos Respublikos Seimo valdybos dėl Nepilnamečių, linkusių nusikalsti ir nusikaltusių, minimalios ir vidutinės priežiūros sistemą reglamentuojančių teisės aktų rengimo;
- Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos rengimo;
- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto dėl Lygtinio paleidimo iš pataisos namų pripažinusiems tėvystę (įvaikinusiems) nuteistiesiems taikymo analizės;
- Švietimo ir mokslo ministerijos dėl Mokyklos bendruomenės ir smurto prieš vaikus prevencijos;
- Švietimo ir mokslo ministerijos dėl Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projekto;
- Švietimo ir mokslo ministerijos dėl Vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymosi pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašo ir modelio įgyvendinimo priemonių plano projektų rengimo;
- Sveikatos apsaugos ministerijos dėl Valstybinės vaikų sveikatos priežiūros mokyklose 2006-2009 metų programos rengimo;
- Sveikatos apsaugos ministerijos dėl Gydytojų neįteisintais gydymo metodais;
- Vidaus reikalų ministerijos dėl Kai kurių centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepcijos pakeitimo parengimo;
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dėl Socialinių paslaugų vaikams socialinės globos normų (standartų) projekto pritaikomumo;

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

- Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės dėl Vaikų psichiką veikiančių medžiagų, medicininės, psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugų teikimo koncepcijos įgyvendinimo 2006-2008 metais priemonių patvirtinimo;
- Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės dėl Bendrųjų reikalavimų įstaigoms, teikiančioms medicininės, psichologinės, socialinės paslaugas vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas;
- Vilniaus miesto savivaldybės dėl Prevencinės programos „Saugus miestas“ įgyvendinimo;
- Vilniaus miesto savivaldybės dėl Vaikų maitinimo organizavimo tobulinimo ikimokyklinio ugdymo įstaigose;
- Vilniaus miesto savivaldybės dėl Vilniaus romų bendruomenės ir šalia taboro esančių teritorijų priežiūros ir saugumo užtikrinimo bei romų segregacijos mažinimo 2005-2010 metų programos rengimo;
- VŠĮ „Policijos jaunimo klubas“ dėl projekto „Marginalių jaunimo grupių resocializacijos tinklo kūrimas geros praktikos pagrindu“ vykdymo.

VI. KITA VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERĖS VEIKLA

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjai ataskaitiniais metais dalyvavo įvairiose konferencijose, susitikimuose bei renginiuose, kurių temos ar nagrinėjama problematika buvo susijusi su vaiko teisių apsauga. Šioje ataskaitos dalyje pateikiama informacija apie svarbiausius iš jų:

- 2005-01-28 vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Šiaurės Ministrų Tarybos biuro Lietuvoje atstove Vida Gintautaitė. Susitikimo metu buvo aptartos narkomanijos prevencijos ir vaikų bei jaunimo padėties gerinimo programos.
- 2005-01-31 vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Vaiko raidos centro direktoriumi Linu Slušniu ir Vilniaus Universiteto Vaikų psichiatrijos ir socialinės pediatrijos centro vedėju doc. Dainiumi Pūru. Susitikimo metu buvo aptartos bendradarbiavimo vaikų ir paauglių psichinės sveikatos gerinimo srityje, perspektyvos.
- 2005-02-10 vaiko teisių apsaugos kontrolierė sukviėtė 42 nevyriausybinių organizacijų, susijusių su vaiko teisių apsauga, atstovų posėdį. Posėdžio metu buvo aptartos vaikų padėties Lietuvoje gerinimo problemos, galimybės sudaryti ilgalaikes dvišales sutartis dėl paslaugų vaikams teikimo ir Vaikų dienos centrų veiklos tęstinumo užtikrinimo.
- 2005-02-24 Seime surengtoje konferencijoje „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos gyvendinimo Lietuvoje prielaidos, įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnį. Ar yra vaikų socialinė diskriminacija“ vaiko teisių apsaugos kontrolierė perskaitė pranešimą.
- 2005-04-28 vaiko teisių apsaugos kontrolierė Ministrą Pirmininką ir Vyriausybės narius informavo apie situaciją vaiko teisių apsaugos srityje ir pristatė specialiųjų mokyklų ir centrų bei vaikų globos namų restruktūrizacijos ir reorganizacijos projektus.
- 2005-05-10 Vilniaus miesto šv. Kristoforo mokykloje organizuotoje konferencijoje „Kuriame saugią mokyklą“ pranešimą skaitė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patarėjas A. Miškinis.
- 2005-05-24 vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su sveikatos apsaugos ministru Ž. Padaiga. Susitikimo metu buvo aptartos vaikų psichikos sveikatos problemos. Šio susitikimo metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir sveikatos apsaugos ministras išsakė vieningą nuomonę, kad vaikų psichikos sveikatos priežiūra turėtų būti prioritetinė rengiamos Lietuvos psichikos sveikatos strategijos sritimi.
- 2005-05-28 vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Mykolo Riomerio universiteto doc. dr. G. Navaičiu, Vaiko raidos centro direktoriumi L. Slušniu, Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos instituto direktore doc. dr. G. Kvieskienė. Susitikimo metu buvo kalbama apie psichologinės pagalbos vaikams ir jų šeimoms teikimo problemas ir galimus jų sprendimo būdus bei nuspręsta sudaryti vaiko teisių apsaugos specialistų bei psichologų – ekspertų darbo grupę, kurios tikslas – atlikti psichologinės pagalbos vaikams ir jų šeimoms situacijos analizę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

- 2005-06-03 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kartu su Lietuvos žmogaus teisių lyga ir firma „Revanda“ surengė vaikų gynimo dienas skirtą šventę „Už gražų vaikų pasaulį“. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė į šią šventę pakvietė vaikų globos namų ugdytinius.

- 2005-04-18 Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetas, kartu su Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija bei Socialinių tyrimų institutu Seime organizavo tarptautinę mokslinę praktinę konferenciją „Svarbus kiekvienas vaikas“, kurioje aptarta vaikų iki 3 metų, globojamų valstybinėse institucijose, sveikatingumo ir globos būklė Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė skaitė pranešimą apie vaiko globos šeimoje pranašumus.

- 2005-06-11 nevyriausybinės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ keturioliktajame suvažiavime vaiko teisių apsaugos kontrolierė skaitė pranešimą apie nevyriausybinių organizacijų indėlį į vaiko teisių apsaugos politikos formavimą.

- 2005-09-15 ir 2005-10-10 vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo renginiuose „Popietė vaikams – Pasidalinkime...“, skirtuose Hanso Kristiano Anderseno 200 metų gimimo sukakčiai paminėti.

- 2005-09-27 vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Policijos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos surengtame knygutės „Saugau aš – saugokis ir pats“ pristatyme.

- 2005-11-09 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga prisidėjo organizuojant tarptautinę konferenciją „Marginalių jaunimo grupių resocializacijos tinklo kūrimas geros praktikos pagrindu“. Konferencija, surengta Vilniuje, buvo skirta probleminio elgesio vaikams. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė sakė sveikinimo žodį, pranešimą skaitė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patarėja A. Bedorf.

- 2005-11-17 vaiko teisių apsaugos kontrolierė skaitė pranešimą Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir organizacijos „Gelbėkit vaikus“ organizuotoje apskritojo stalo diskusijoje „Valstybinių institucijų veiksmas įgyvendinant Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją“.

- 2005-12-06 vaiko teisių apsaugos kontrolierė Moterų informacijos centro surengtame seminare „Moterų, patiriančių smurtą šeimoje, ir jų vaikų teisių apsauga“ skaitė pranešimą „Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika, sprendžiant šeimyninio smurto problemą“.

- 2005-12-14 vaiko teisių apsaugos kontrolierė Seimo Žmogaus teisių komiteto surengtoje konferencijoje „Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas“ skaitė pranešimą apie vaiko teisių padėtį Lietuvoje.

- 2005-12-16 vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Užsienio reikalų ministerijos surengtoje diskusijoje „Tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių srityje vykdymas: koordinavimo būtinybė“.

- 2005-12-20 Nacionalinės sveikatos tarybos Seime surengtoje diskusijoje „Šeima – psichinės sveikatos pagrindas“ vaiko teisių apsaugos kontrolierė skaitė pranešimą „Rizikos grupės šeimų vaikų vertybinių nuostatų ugdymo problemos“.

- 2005-12-14 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patarėja A. Bedorf Kalėjimų departamento surengtame pasitarime nepilnamečių, esančių Kalėjimų departamentui pavaldžių pataisos inspekcijų įskaitoje, teisės pažeidimų prevencijos ir socialinės paramos jiems klausimais, skaitė pranešimą „Pagalbos nepilnamečiams teisės pažeidėjams mechanizmo trūkumai“.

- 2005-12-15 vaiko teisių apsaugos kontrolierė, Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas ir Lietuvos nevyriausybinių organizacijų vaikams konfederacijos prezidentė Giedrė Kvieskienė pasirašė bendradarbiavimo sutartį, kurioje numatytas šalių bendradarbiavimas ir socialinė partnerystė vaiko teisių apsaugos srityje.

- 2005-12-17 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Vilniaus mokytojų namais surengė Kalėdinę mugę – parodą, kurioje savo darbus pristatė specialiųjų mokyklų ugdytiniai.

VII. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išrinkta Europos ombudsmenų Instituto valdybos nare

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-01-21 Austrijos mieste Insbrike įvykusioje Europos ombudsmenų instituto Asamblėjoje buvo išrinkta Europos ombudsmenų Instituto valdybos nare.

Švedijos Karalystės Riksdago parlamentarų delegacijos vizitas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-02-14 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje priėmė Švedijos Karalystės Riksdago Pirmininko Bjorno von Sydovo vadovaujamą parlamentarų delegaciją.

Švedijos Parlamento darbui lyčių klausimais grupės narės domėjosi vaiko teisėmis Lietuvoje, vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikla užtikrinant vaikų teisių apsaugą ir bendradarbiavimu su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Vietnamo Vyriausybės delegacijos vizitas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė supažindino Vietnamo vyriausybinių delegaciją, viešėjusią Vilniuje 2005-03-23 – 2005-03-26, su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbo specifika ir problemomis, atsakė į svečių klausimus.

Vietnamo delegacijos nariai susitiko su Seimo Žmogaus teisių komitetu, Šeimos ir vaiko reikalų komisija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos, vaikų ir jaunimo departamentu, kitų valstybės ir nevyriausybinių institucijų, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės vizitas į Azerbaidžaną

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Europos Tarybos kvietimu 2005-04-06 – 2005-04-08 kaip vaiko teisių apsaugos srities ekspertė viešėjo Azerbaidžane. Susitikimuose su šios šalies pareigūnais kontrolierė pasidalino Lietuvos patirtimi steigiant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institutą, supažindino su kontrolieriaus veiklos sritimis ir padėtimi vaiko teisių apsaugos srityje.

Konferencija „Saugesnis internetas“ Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patarėjas A. Miškinis 2005-05-13 – 2005-05-15 dalyvavo Liuksemburge vykusioje konferencijoje „Saugesnis internetas“. Konferencijos metu buvo aptariamoms pagalbos tėvams ir pedagogams galimybės, užtikrinant nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo pobūdžio informacijos, gaunamos internetu, poveikio.

Konferencija „Vaikų ombudsmeno patirtis ir galimybės ją įgyti“ Belgrade

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-05-09 – 2005-05-10 nevyriausybinių organizacijų, inicijuojančių vaiko teisių ombudsmeno institucijos kūrimą Serbijoje, kvietimu dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Vaikų ombudsmeno patirtis ir galimybės ją įgyti“. Kontrolierė, kaip pirmosios Rytų bloko šalies, įsteigusios vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus instituciją, atstovė, dalijosi patirtimi apie įstaigos kūrimą, veiklos sritis ir kompetencijos ribas.

Komandiruotė į Švedijos Karalystę

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos vyriausioji specialistė J. Kazlauskaitė 2005-05-25 – 2005-05-27, Švedijos Karaliaus Parlamento pirmininko Bjorn Von Sydow kvietimu, lankėsi Stokholme. Vizito metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Švedijos Parlamento Pirmininku, vice-pirmininku, Lygių galimybių tinklo atstovėmis ir Švedijos Vaikų ombudsmene.

Susitikimas su Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės nepaprastuoju ir įgaliotu ambasadoriumi

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-06-10 susitiko su Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės nepaprastuoju ir įgaliotuoju ambasadoriumi Lietuvoje Kolinu Robertsu. Susitikimo metu buvo kalbama apie vaiko teisių apsaugą Lietuvoje. Ambasadorius pasiūlė pagalbą

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

organizuojant tarptautinę konferenciją, skirtą psichologinės pagalbos vaikams ir šeimoms klausimams aptarti.

Konferencija – regioninis pasitarimas Liublianoje

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė UNICEF kvietimu 2005-07-05 – 2005-07-09 dalyvavo regioninėje Europos ir Centrinės Azijos konferencijoje–pasitarime vaikų smurto ir išnaudojimo klausimams aptarti. Dalyviams buvo pristatytas Jungtinių Tautų atliekamas tyrimas apie smurtą prieš vaikus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo darbo grupių „Vaikų saugumas specializuotose įstaigose. Internatinių vaikų įstaigų sistema ir vaikai su negalia“, „Vaikų saugumo užtikrinimas mokykloje. Smurtas tarp moksleivių“ ir pristatė Lietuvos patirtį.

Konferencijos–pasitarimo dalyviai pasirašė Liublianos rezoliuciją dėl neatidėliotinų veiksmų, apsaugant vaikus nuo smurto.

Tarptautinės asociacijos „Inhope“ generalinio sekretoriaus vizitas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės įstaigoje 2005-09-06 lankėsi tarptautinės asociacijos „Inhope“ generalinis sekretorius Cormac Callanan ir asociacijos „Inhope“ projektų vadovas Ian Brown.

Susitikimo metu buvo aptartos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio problemos.

Kasmetinis Europos vaikų teisių ombudsmenų suvažiavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos patarėja A. Bedorf 2005-09-21 – 2005-09-23 Varšuvoje dalyvavo devintame Europos vaikų teisių ombudsmenų (ENOC) suvažiavime. Vaiko teisių apsaugos ombudsmenai aptarinėjo visoms šalims būdingas problemas – vaiko globos, smurto prieš vaikus, emigracijos ir pan. Daug dėmesio buvo skirta vaiko – pabėgėlio klausimui.

Aptariant žiniasklaidos ir reklamos poveikį vaikams, A. Bedorf perskaitė pranešimą „Vaikai ir žiniasklaidos bei komercijos poveikis“. Suvažiavimo dalyvius sudomino Lietuvos teisinio reglamentavimo nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje patirtis.

Europos ombudsmenų Instituto (EOI) neeilinė Generalinė Asamblėja

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2005-09-23 Vilniuje organizavo Europos ombudsmenų Instituto neeilinę Generalinę Asamblėją, kurioje buvo pristatytas įstatų projektas ir galimi kandidatai į Generalinės Asamblėjos narius, aptarti Asamblėjos darbai per pastarąjį pusmetį.

Susitikimas su ESBO ODIHR direktoriumi

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-10-17 Užsienio reikalų ministerijoje dalyvavo susitikime su Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratinų institucijų ir žmogaus teisių biuro direktoriumi Christian Strohal.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pristatė įstaigos veiklą ir padėtį vaiko teisių apsaugos srityje.

Konferencija „Vaiko teisių įgaliotinių instituto steigimas ir vystymasis Rusijos Federacijoje“

Rusijos Federacijos Sveikatos apsaugos ir socialinio vystymosi ministerijos, UNICEF ir Žmogaus teisių įgaliotinio instituto kvietimu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patarėja A. Bedorf 2005-10-25 dalyvavo Maskvoje surengtoje konferencijoje „Vaiko teisių įgaliotinių instituto steigimas ir vystymasis Rusijos Federacijoje“.

Konferencijos dalyviai buvo supažindinti su vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla įstatymų leidybos srityje bei bendradarbiavimu su teisėsaugos institucijomis.

Tarptautinis Europos ir NVS šalių ombudsmenų susitikimas prie Apskritojo stalo

Jungtinių Tautų komiteto kvietimu vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos patarėja A. Bedorf 2005-10-28 – 2005-10-30 dalyvavo Čekijos Respublikos sostinėje Prahoje organizuotame

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

susitikime. Susitikimo metu buvo aptarti bendradarbiavimo modeliai tarp ombudsmenų institucijų ir teismų, projektas „Kaip tirti skundus dėl diskriminacijos. Metodinė medžiaga ombudsmenams: bendri sprendimai ir praktika“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitikimo metu ombudsmenams ir tarptautiniams konsultantams pristatė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos Lietuvoje veiklą bei siūlymus, kaip ombudsmenas, kai nėra specializuoto vaiko teisių gynėjo, turi užtikrinti vaiko teisių apsaugą.

Tarptautinė konferencija „Vaikų teisių ir interesų apsauga“ Kazachstane

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2005-11-23 – 2005-11-26 UNICEF Kazachstano atstovybės kvietimu dalyvavo Astanoje vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Vaikų teisių ir interesų apsauga“, kurioje buvo svarstoma galimybė įsteigti Kazachstane vaiko teisių ombudsmeno instituciją.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė konferencijos dalyviams pristatė Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją ir priemonių planą, pateikė informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą 2000-2005 metais.

Tarptautinis seminaras Arzerbaidžiane

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos patarėja S. Kulpina 2005-11-23 – 2005-11-28 dalyvavo Azerbaidžano Respublikos Žmogaus teisių atstovo (ombudsmeno) organizuotame tarptautiniame seminare, skirtame Europos žmogaus teisių konvencijos 55-ųjų metų progai.

VIII. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Analizuojant 2005 metų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios, vietos savivaldos valdžių sprendimus ir veiklos kryptis, reikia pripažinti, kad požiūris į vaiką, kaip lygiavertį visuomenės narį, keičiasi - priimta nemažai pozityvių ir vaiko gerovės užtikrinimui reikalingų sprendimų. Džiugina tai, kad daugelis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2004 metų ataskaitoje pateiktų pasiūlymų buvo įgyvendinti.

Atsižvelgdama į pirmosios kadencijos veiklos rezultatus, atliktus tyrimus vaiko teisių apsaugos srityje, pastebėtas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė **siūlo**:

1. Skirti ypatingą dėmesį šeimai ir tradicinės šeimos išsaugojimui.
2. Parengti bendrą socialinės rizikos šeimų apskaitos savivaldybėse tvarką, numatant kriterijus, kuriais remiantis šeimos įrašomos į socialinės rizikos šeimų sąrašą ir pan.
3. Ypatingą dėmesį skirti prevenciniam darbui su socialinės rizikos šeimomis. Parengti socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis programą bei jos įgyvendinimo priemonių planą. Parengti bendrą tipinį socialinio darbuotojo, atsakingo už vaiko teisių apsaugą, pareigybės aprašymą.
4. Parengti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką, užtikrinant tinkamą Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio 3 dalies nuostatų įgyvendinimą.
5. Užtikrinti smurtautojo atskyrimo nuo šeimos praktinį taikymą.
6. Neatidėliotinai spręsti vaiko atstovavimo, jo tėvams laikinai išvykus į užsienio valstybes, klausimą (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitose siūlymas teikiamas nuo 2003 metų).
7. Parengti Civilinio kodekso 3.204 straipsnio „Valstybės išlaikomi vaikai“ įgyvendinimo tvarką ir numatyti lėšas jai vykdyti (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitose siūlymas teikiamas nuo 2001 metų).
8. Atlikti su vaiko gerove susijusių valstybės koncepcijų, strategijų, programų ekspertinį ir finansinį auditą, revizuojuojant jų priemonių planus, atsižvelgiant į šioje ataskaitoje pateiktas pastabas.
9. Rengiant 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių įstatymo projektą, atskira eilute išskirti lėšas vaiko gerovės užtikrinimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

10. Patvirtinti sudėtinį vaiko globos krepšelį, diferencijuojant lėšas vaiko globėjo (rūpintojo) atlyginimui už darbą, socialinių paslaugų apmokėjimui, vaiko globos (rūpybos) išmokos mokėjimui ir pan.

11. Rengiant vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių planą (įtvirtinant vaiko globos (rūpybos) šeimoje prioritetą ir institucinės vaikų globos (rūpybos) sistemos pertvarkymo priemones), kompleksiskai spręsti visų institucijų, šiuo metu vykdančių vaiko globos (rūpybos) funkcijas (bendrojo lavinimo mokyklų: internatinių, specialiųjų internatinių, sanatorinių internatinių, specialiojo ugdymo centrų, taip pat sutrikusio vystymosi kūdikių namų) sistemos pertvarkymą.

12. Neatidėliotinai spręsti vaiko globėjų (rūpintojų) bei įvaikintojų rengimo klausimą, ypatingą dėmesį skiriant kūdikius bei delinkventinio elgesio vaikus ketinantiems globoti (rūpintis) asmenims.

13. Sukurti bendrą duomenų bazę apie visas vaikų globos institucijas.

14. Sukurti centrinę duomenų bazę apie vaikus pagal atskiras vaikų amžiaus, socialines grupes ir pan., taip pat tėvų, kuriems apribota tėvų valdžia, registrą.

15. Parengti kompleksinės pagalbos modelio aprašą elgesio ir psichikos sutrikimų turintiems vaikams bei juos auginančioms šeimoms. Stiprinti ambulatorinės pagalbos elgesio ir psichikos sutrikimų turintiems vaikams prieinamumą.

16. Steigti vaikų krizių centrus, siekiant spręsti Lietuvai itin aktualią vaikų savižudybių problemą, apsaugoti vaikus nuo patiriamo smurto, užtikrinti savalaikės kvalifikuotos pagalbos teikimą vaikui ir šeimai.

17. Užtikrinti psichologinės pagalbos vaikui ir šeimai modelio veikimą.

18. Sukurti reabilitacijos centrų vaikams, vartojusiems psichiką veikiančias medžiagas, tinklą.

19. Atlikti išsamius epidemiologinius tyrimus apie vaikų sergamumą psichinėmis ligomis, psichikos sutrikimų (ligų) paplitimą įvairiose vaikų amžiaus grupėse.

20. Skirti didesnę dėmesį hiperaktyvių vaikų problemai, užtikrinant tinkamų gydymo metodų įvairovę. Informuoti visuomenę, ypatingai specialistus, dirbančius su vaikais, apie hiperaktyvių vaikų problemas bei galimą pagalbą jiems.

21. Atlikti išsamų vaikų sergamumo tuberkulioze padėties įvertinimą ir pateikti prognozę dėl galimo šio susirgimo protrūkio.

22. Užtikrinti Specialiojo ugdymo įstatymo 23 straipsnio 5 dalies nuostatos dėl nemokamų pedagogų padėjėjo, skaitovo, palydovo, gestų kalbos vertėjo paslaugų specialiųjų poreikių asmenims švietimo įstaigose teikimo, įgyvendinimą.

23. Užtikrinti, kad nežymią proto negalią turintys vaikai į specialiąsias mokyklas, specialiojo ugdymo centrus būtų nukreipiami tik išskirtiniais atvejais, kai negalima užtikrinti jų mokymosi bendrojo lavinimo mokyklose.

24. Parengti Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo, Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo bei Viešojo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos pakeitimo projektus.

25. Užtikrinti kokybišką vaikų vasaros poilsio organizavimą, ypatingą dėmesį skiriant esančių stacionarių vasaros poilsio stovyklų išsaugojimui ir naujų įrengimui.

26. Sustiprinti nepilnamečių (ypatingai – nusikaltimų aukų) apsaugą baudžiamajame procese.

27. Atlikti išsamų nepilnamečių prostitucijos ir išnaudojimo pornografijai reiškinio paplitimo įvertinimą. Aktyviai vykdyti prevencinį darbą šioje srityje.

28. Skirti ypatingą dėmesį nepilnamečių, nuteistų bausmėmis, nesusijusiomis su laisvės atėmimu ir grįžtančių iš laisvės atėmimo įstaigų, integracijai į visuomenę ir jų resocializacijai (steigiant resocializacijos centrus ir kt.).

29. Stiprinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybas (užtikrinti finansavimą, parengti vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų pavyzdinį pareigybių sąrašą, numatant teisininko ir psichologo pareigybės, parengti tipinius kiekvieno specialisto pareiginius nuostatus ir pan.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita

30. Skatinti glaudų ir geranorišką tarpžinybinį bendradarbiavimą bei užtikrinti efektyvų veiksmų ir iniciatyvų vaiko teisių apsaugos srityje koordinavimą, kuriant tarpžinybinio ir/ar komandinio darbo modelius.

31. Kelti švietimo srities specialistų kvalifikaciją vaiko teisių apsaugos srityje.

32. Atnaujinti diskusijas dėl Nevyriausybinų organizacijų įstatymo projekto priėmimo.

Dėkojame už bendradarbiavimą:

Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Artūriui Paulauskui

Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui Algirdui Mykolui Brazauskui

Europos Parlamento nariui Aloyzui Sakalui

Jungtinės Karalystės nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui Lietuvoje

J. E. p. Colin Roberts

Jungtinių Amerikos Valstijų nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui Lietuvoje

J. E. p. Stephen Donald Mull

Švedijos Karalystės nepaprastajai ir įgaliotajai ambasadorei Lietuvoje

J. E. p. Malin Kärre

Norvegijos Karalystės nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui Lietuvoje

J. E.p. KåreHauge

Danijos Karalystės nepaprastajai ir įgaliotajai ambasadorei Lietuvoje

J. E. p. Evai Janson

UNICEF Lietuvos nacionaliniam komitetui

Jungtinėms Tautoms Lietuvoje

Nevyriausybinų organizacijų vaikams konfederacijai

Nevyriausybinei organizacijai „Gelbėkit vaikus“

Savivaldybių asociacijai

Švietimo ir mokslo ministerijai

Sveikatos apsaugos ministerijai

Teisingumo ministerijai

Užsienio reikalų ministerijai

Vidaus reikalų ministerijai

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos

Vilniaus universiteto Teisės fakultetui

Mykolo Riomerio universitetui

Teisės institutui